

I. e. King.

COELII

SECUNDI CVRIONIS

DE AMPLITVDINE

BEATI REGNI DEI,

DIALOGI SIVE

LIBRI DVO.

01-2202 W 449

AD SIGISMVNDVM

AVGVSTVM POLO-

NIAE REGEM POTENTIS-

simum, & clementissimum.

.1. Theß. 5.

Spiritum ne extinguite: Prophetias
ne contemnite.

legitimas causas
S. Lut. me...

BIBLIOT.
* 1554 *

SYNODI

PANG-
S. LUT. VI

Bourcy
2598

A 2202

46601

R 450.

SIGISMUNDO II. AV-
GVSTO, POLONIAE RE-
GI POTENTISSIMO, AC SERE-
nissimo, magno Duci Lituaniae, Russiae, Vala-
chia, Prussiae, Masouiae, Samogithiae, Pomera-
niae, aliarumq; prouinciarum Principi,
heredi, & Domino Clementissimo,
Caelius Secundus Curio S. D.
PER CHRISTVM
IESVM.

E amplitudine be-
ati regni Dei scrip-
turus quē potius
inuocem ò REX
SIGISMUN-
DE AVGVSTE, quā te,
cuius amplitudo & Maiestas tā
ta est, vt te vnū Europei, Asia-
ticiq; Reges, Tiranni, Dynaste,
Duces, gentes, populiq; suspi-
a n̄ ciāt,

EPISTOLA.

ciant. Te Deus ille pater homi-
 num, & Rex regum CHRIS-
 TVS, Regem, Ducem, & pa-
 storem, magnis, amplis, & po-
 tentibus populis dedit vt eos re-
 geres, duceres, pasceres: atq; vt
 in tuo regno & principatu ima-
 go quædam sui beati regni san-
 ctæq; Reip. eluceret. Id verò as-
 sequeris cum multis alijs præcla-
 ris virtutibus, & bonis, tū ma-
 ximè iustitia & religione: qua-
 rum altera fortunas, corpora,
 & dignitatem ciuium & popu-
 lorum conseruas & contines:
 altera ad verã salutem, veramq;
 felicitatem omnes conuocas &
 adducis. Iustitia in rebus huma-
 nis nō modò vt Lucifer, verum
 eti-

7. 1. 1. 1.

EPISTOLA.

etiam vt luna lucet & splendet
 Religio solis instar rerum coele
 stium amore inflammat, & ex
 mortalibus iūmortales facit. Illa
 inter homines æqua distribuit,
 hæc Deo Opt. Max. suum cul-
 tum, honorē, venerationemq̃
 tribuit. Illa inter se mortales col-
 ligat & nectit, hæc eosdem cum
 Deo iūmortali indissolubili vin-
 culo coniungit. Hæc duæ cum
 in te sint, conerisq̃ ad earum lu-
 cem tuos adducere normamq̃
 dirigere, & gubernare, meritò
 te omnes florem Europę, firma-
 mentū imperij nostri, ornamen-
 tum regię maiestatis, existimāt:
 meritò quoq̃ nos tibi ò REX
 hosce nostros de amplitudine

a iij Re

EPISTOLA.

Regni Dei dialogos nuncupamus & consecramus. Multa de te pro ea quæ nobis est cum hominibus tuis familiaritas & literarum vsus, audiuius, nōnulla legimus ipsi de maioribus tuis, quos non minus religionem, quæ tunc erat, quàm ciuilem administrationem, procurasse accepimus. Ac ne omnes enumerem qui antè acceptam CHRISTI fidem, in Lituania imperarunt, incipiam à IAGELO Magno Lituatorum Duce abauo tuo, qui accepta vxore HEDVIGI Hungariæ & Poloniæ Regis vnica filia Regnorum hærede, cum vniuersa Lituania se ad hoc beatum CHRISTI domini

ni

7. g. l. 2

EPISTOLA.

ni regnū fidemq; contulit: estq;
VLADISLAUS nominatus.
 Hic scholam Cracouiēsem pri-
 mus magnis sumptibus consti-
 tuit: Theologię interpretes vel
 inuito Urbano sexto Pontifice
 Romano decreuit: ministros p
 totū Regnum suum quā ma-
 xima pietate, minima verò su-
 perstitione tunc potuit, ecclesi-
 is christianis p̄fecit: Ecclesias
 ipsas certis eisq; amplissimis
 muneribus & possessionib; or-
 nauit: vt omittam maxima que
 cōtra **CHRISTI** Religionis ho-
 stes pro Reip. suę defensione et
 securitate bella gessit. Nec diffi-
 mili studio tuendę religionis,
VLADISLAUS eius filius
 a iij Hun

Vladislaus
1.

Vladislaus
2

EPISTOLA.

Hungariæ ac Polonię Rex fuit,
 qui apud Varnam Lacum in
 Turcas fortissimè dimicans oc-
 cubuit. Idē ardor Cazimirum,
 tenuit auū tuum: Idem IOAN-
 NEM Albertū, & ALEXAN-
 DRVM Poloniæ: nec non
 VLADISLAVM alterū pa-
 truos, idēq; LVDOVICVM
 patrulem, omnes Hungariæ
 & Boiemie Reges: quorū LV-
 DOVICVS ad Moluzam ab
 ñsdem Turcis in acie cæsus est.
 Prætereo Fridericum vnum in-
 ter primos Ecclesiæ antistites:
 atq; alterum Cazimirum patris
 tui fratres, quorum hic sanctita-
 tis suę signa etiam post mortem
 edidit. Quid SIGISMVN-
 dum

*Cazimirus
Rex 3.*

*Gregorius
Rex 4.*

EPISTOLA.

DVM patrem tuū, quantum
 fuisse dicemus? Qui eam laudē
 iustis bellis pacēq; consecutus
 est, vt PATER PATRIÆ op-
 timo iure à suis diceretur: ab ex-
 teris autē illud quod de Saulo
 quōdam ferebatur, de ipso (me-
 liore tamen omine) vsurpatum
 legimus: Par ei nemo vnq; fuit.
 Ab his tu Rex tot & tantis ma-
 ioribus ortus, nequaq; degene-
 ras: Sed omnium cumulas lau-
 dem, vt nō sine diuina quadam
 præfensione te sapiens pater tu-
 us Augustum, cum te CHRIS-
 TŌ initiaret appellasse videa-
 tur. Sunt enim sacrosancti Re-
 ges, verēq; sacerdotes non mo-
 dō Ægyptiorum more, apud
 a v quos

EPISTOLA.

*Reges olim
in 7 sacerdotibus
Dati:*

quos Regem sine sacerdotio im-
perare nefas erat, verumetiam
vetustissime gentis Ebreorum,
vt de Melchisedeco legimus,
quem eundem & Regem Sale-
morum, & Dei summi sacerdo-
tē fuisse sacra testatur historia,
eumq; tūm iustitiæ, tūm pacis
regem interpretantur: quinetiā
reliquos Ebreorum reges sacer-
dotes fuisse illa demonstrant,
quod vt reliqui sacerdotes et in-
ungerentur, et sacrificia facerēt,
hostiasq; maētarent, quæ sacer-
dotum fuisse non ignoramus.
Nunc autem iustiori de causa
Sacri Augusti q; sunt, qui Regis
Regum CHRISTI vices &
imaginem gerant in terris, dum
elec

*Melchisedecus
Sacerdos & rex
in 7 sacerdotibus
Dati:*

*24
Reges in 7
sacerdotibus*

EPISTOLA.

electi colliguntur, atq; ad vnam
 fidem, vnamq; religionem om-
 nes conuocantur, vt & ipsi in illa
 quæ expectatur ciuitatis Reiq;
 pub. christianæ absolute, re-
 gni ac sacerdotij honore dignen-
 tur. Hæc autem eò pertinent
 Rex, vt intelligant omnes Regi-
 am Maiestatem augustiorem es-
 se, quàm pleriq; existiment. Est
 enim regie potestatis & mune-
 ris, non solum vt ciuili iustitia
 ciues & populi contineantur,
 verumetiam vt sacrosancti Euan-
 gelij CHRISTI doctrina erudi-
 antur, procurare. Non hoc di-
 co, vi homines ad Religionem
 esse cogendos, sed copiam sine-
 ræ CHRISTI doctrinæ omni-

a vi bus

Regi
Amo 5
Amo
Sancti
in ad vobis
gionis no
Sancti
di

EPISTOLA.

bus faciendam: concionatori-
 bus liberam facultatem preben-
 dam docēdi, ac de religione cū
 aduersarijs omni adhibita mo-
 deratione disceptandi, vt nō in-
 uiti, sed volētes, edoctiꝫ & per-
 suasi, ad CHRISTVM acce-
 dant, inuiti (modo quieti sint)
 relinquuntur. Inutilis est enim
Deo (vt Lactantius ait) qui de-
uotione & fide caret, quæ nulla
in coactis atꝫ inuitis esse po-
test. Publicas tamen superstitio-
 nes tollere, falsos ritus abolere,
 humana decreta abrogare, of-
 fēiones amoliri, christiana mo-
 deratione optimè potes. Hoc
 fecit Dauid, hoc Asa, hoc Eze-
 chias, hoc Iosias, Israelitarū Re-
ges,

Mora

EPISTOLA.

ges, Hoc Constātinī duo, Quin-
 tus & Sextus, hoc Leo Tertius,
 Nicephorus, Philippicus, Scav-
 rarius, Michael Curopalates,
 Leo Armeniacus, Michael Tra-
 ulus, Theophilus alijsq; nōnul-
 li Imperatores factitarunt: quo-
 rum exempla si fueris in abiici-
 enda superstitione instaurandāq;
 vera religione secutus, CHRI-
 STO Dei filio Regiq; sempiter-
 no, cuius nutu & beneficio re-
 gnas, te in eius aduentu proba-
 re poteris. Est enim boni, sapi-
 entisq; Regis munus (quod Pla-
 to in Politico suo scribit) sem-
 per ita ad suorum salutem respi-
 cere, vt ad eorum qui vehuntur
 nauisq; salutem respicit guber-

*Regis Christi
 obsequio ac
 iustitiam regnat*

Nota bene

EPISTOLA.

nator: vt eos tueri valeat, melioresq; ex deterioribus, quoad eius fieri potest, efficiat. Neq; enim ista sapientia, istaq; potentia Regem docet alia consilia audire, aliene autoritati quecunq; illa sit, aut potestati parere, quã IESV CHRISTI, per quem vnum Reges regnant, & principes iusta cõstituunt, vt Rex Salomon dicebat. Iã vides CHRISTVM aduentare, Regnum eius indies augeri, Omnes ad hoc contendere, si modò p vos Reges & gubernatores, permittatur. Scio bonam tuã Reipublicã, quã Equestri nobilitate constat, partem, hoc expetere, hoc ipsum poscere & flagitare,

VT

EPISTOLA.

vt tandem humanorum decre-
torum vinculis Euangelium ,
imò CHRISTVS ipse exima-
tur, atq; suæ quam nobis pepe-
rit libertati, restitatur. Respi-
ce igitur ò REX Auguste mu-
nus tibi assignatum à Deo: res-
pice preces tuorum, audi gemi-
tus piorum, consilijs bonorum
qui circa te non desunt, acquies-
ce. Quamquam quis sapientius
tibi suadere possit te ipso? nun-
quã labêre si te audies, si omnia
gubernes & moderere ista tua
pietate, ista sapientia: necq; te au-
ferent quorundam non ad Dei
gloriam, necq; ad tuã tuorumq;
salutem, sed ad suas cupiditates
ambitionem, opes, excogitata
con-

EPISTOLA.

consilia. Explica istam tuam præ
 claram sapientiam, profer pieta
 tem, diuinę glorię studiū osten
 de. In quæ tēpora diuina pro
 uidentia incideris, non dubito
 quin cogites. Hic tu AVGV
 STE Rex, aperias oportet, nō
 patrię modò tuę amplissimisq̃
 quibus imperas, gentibus, ve
 rümetiam vicinis tuis, ostēdas
 inquam oportet lumen animi,
 ingenij, consilijq̃ tui. Rex in
Rep. id est, quod primū in cœ
 lo mobile, à quo reliqui orbes
 incitātur. In quancunq̃ partem
 inclinauerit Rex, eū cæteri om
 nes consequentur. Nam vide
 re licet si quis temporum repli
 care memoriā velit: quales
 cun-

Rex in Rep.
9

*

COLL

EPISTOLA.

cunq̄ summi in Rep. viri fuerit,
 tales fuisse Reip. partes quecun-
 que mutatio morum in princi-
 pibus extiterit, eandē in popu-
 lo secutam. Quāmobrem, non
 tantum mali est peccare princi-
 pes (quāquam est hoc magnū
 p̄ se ipsum malum) quātū illud
 quod permulti imitatores prin-
 cipū existunt. Sed ego tibi Rex
 non institui leges regnandi de-
 scribere, sed tuas potius regias
 virtutes diuinamq̄ naturā alijs
 patefacere: teq̄ tua sponte inci-
 tatum, ad verę pietatis studium
 declarādum, ad collapsam Chri-
 sti Rempub. instaurandam, ad
 CHRISTI regnum amplifican-
 dum ac dilatandum (quod per
 tuā

EPISTOLA.

tuam singularem clementiam, pietatemq; fas esse puto) adhortari. Scio te qui Rex sis libenter de Regno audire sermones: qui pius & veritatis amans, nullam auribus tuis orationem suavius sonare, quam quæ de regni CHRISTI amplitudine æternæq; veritate profertur. Hoc cū mihi persuasissem, ausus sum Maiestati tuæ hosce meos de amplitudine beati regni dei Sermones consecrare. Accessit etiam Magnifici atq; optimi viri Iohānis Luthomierski (quem tu Rex ob eius raras eximiasq; virtutes, magnis & plurimis honoribus affecisti) hortatio, qui cū me hoc tractare ac medita-

ri

*vide paginam
222*

EPISTOLA.

ri accepisset, qua est erga tuam
 Maiestatem obseruãtia & fide,
 existimauit nullum esse in terris
 Regem, cui hoc opus æque con-
 ueniret, ac tuæ Regiæ Maiesta-
 ti, cùm propter alia multa, tùm
 maximè propter singularẽ quã-
 dam erga CHRISTVM domi-
 num pietatem tuam, atq; eius-
 dem gloriæ desiderium, quò te
 incensum esse prædicare nõ ces-
 sat. Habes igitur causas quæ me
 vt hos duos nostros, quamuis
 paruos, sermones sub Augusta
 nominis tui Maiestate emitte-
 rem, atq; ad te mitterem, impu-
 lerunt: quos si legere non dedi-
 gnaberis, inuenies quæ te oblec-
 tent, atq; vt beneficiorum Dei
cõ.

EPISTOLA.

cōmemoratio solet ad amorem rerum diuinarum, ad quem nemo vnq̄ satis accensus est, accedant. Grādem atq̄ amplam materiam dialogi suauitate tractauimus, vt ex altero fructus ex altero iucunditas perciperetur. Breuitas quoq̄ ipsa, atq̄ varietas nō nihil lectionis, si qua sit, facietatem leuabit. Cum videris res magnitudine graues, vtilitate optabiles, dignitate præstantes, iucunditate suaues, paucis, sed perspicuis, certis, & necessarijs verbis atq̄ sententijs contineri, & explicari, quod quidē idcirco dicimus, non vt popularum more nos, nostrāue commendemus, verū potius vt di

EPISTOLA.

uina beneficia & dona extolla-
 mus: atq; ad ea fruenda cūctos
 inuitemus. Quod si quid nouū
 fortè videatur, atq; antea auri
 b9 tuis inauditum, pro tua sapi-
 ētia cogitabis, inexhaustos esse
 rerū diuinarum Thesauros: &
 esse semper quod pia curiositas
 cum magno fructu, & Dei glo-
 ria peruestiget. ✱ Multa scripsit
 Paulus quæ Petrus non habet:
 & quædam Petrus quæ Paulus
 non reliquit, itemq; cæteri. Ha-
 bent enim singulæ non modò
ætates, verumetiam in Dei Ec-
clesia viri sua peculiaria dona:
ali9 enim datur oratio sapiētiae,
ali9 scientiæ, ali9 fides, ali9 prodi-
giorum potestas, ali9 prophe-
 tia,

EPISTOLA.

tia, alij spirituum distinctio, alij
 genera, alij interpretatio lingua-
 rum: atq; hæc omnia efficit vnus
 idemq; spiritus, dispersiens pri-
 uatim cuiq; vt vult, quæadmo-
 dum diuinus Paulus affirmat.
 Omitto quod omnium est, an-
 te pedes posita, et peruulgata su-
 mere: recondita verò atq; in in-
 timis doctrinæ recessibus abdi-
 ta eruere ac proferre, paucorū.
 Sed de hac re nihil amplius hic
 dicā SIGISMVNDE Rex,
 quod in sequenti proemio, atq;
 adeò in ipsis Dialogis, satis me-
 ris quæ obijci nobis possent, re-
 spōdisse arbitror. Quare te hic
 diutius nō remorabor: tantum
 orabo vt hæc pauca nunc acci-
 pias,

EPISTOLA.

pias, tamq̄ ab homine, qui tuā
Maiestatem, & nomen, deinde
gentem quoq̄ Polonam (hoc
enim nomine tuos omnes com-
plector) iam multos annos co-
luerit, amauerit, ornauerit. Plu-
ra de te tuoq̄ foelicissimo prin-
cipatu in illo maiore de Repu-
blica Christiana opere, Deo be-
nè fauente, teq̄ annuente po-
tentissime Rex, persequemur.
Te Deus Opt. Max. IESV
CHRISTI Pater seruet, vt Re-
gnum eius amplifices & tuis po-
steris, imperium tuum, discipli-
na, pietateq̄ auctum & pac-
catum tradas.

Basileæ, Anno Christi Serua-
toris. M. D. LIII.

Sum e Bibliotheca.

Georgii Perissot

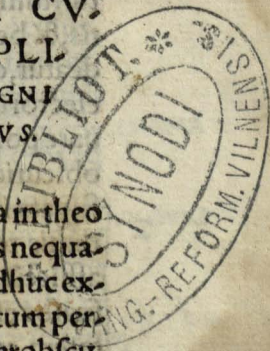

COELII SECUNDI CV-
RIONIS DE AMPLI-
TVDINE BEATI REGNI
DEI, LIBER PRIMVS.

VM nōnulla in theo-
logiæ arcanis nequa-
quam satis adhuc ex-
plicata sunt, tum per-
difficilis & perobscu-
ra quæstio visa est, de multitudine
aut paucitate beātorum: quæ & ad
consolationem animi pulcherrima
est, & ad cognoscēdum Deum con-
ueniētissima. Difficultatem auget
doctissimorū hominum, tot iam se-
culis præiudicata opinio, paucitatē
asserētium, vt etiam sine ratione, eo-
rum valere autoritas debere, videat-
ur. Obscuritas verò inde existit, tū
quòd ea res in solius Dei sinu, arca-
nisq; recondita, atq; abdita, ab omni
nostra cognitione remota, existime-

A tur:

tur: tum etiā, quòd ex hominū meritis, & benefactis, nihil elici posse videatur, quòd ad maiorē copiam Dei electorū afferendam, magnopere iuuare possit. Sed quò difficilius atq; obscurior est, eò erit inuēta & peruestigata iucundior. Quid est enim animis terrore peccati & poenarum, afflictis, iucundius, quàm certò persuasos esse, tātā esse diuinā bonitatem, ut non paucos quosdam perfectos, atq; oībus sanctitatis numeris absolutos, sed & ex reliqua hominum multitudine innumerabiles, luxatos, claudos, & infirmos: ac non mediocres modò, sed pleròsq; etiam infra mediocritatē positos, uelit conseruare? Et contra, quid ad desperationem aptius, quàm Deum acerbissimum atq; importunissimum quendam exactorem fingere, qui præter Enocos, Elias, Esaias, Ioannes, Paulos, Macharios, aut id genus angelica sanctitate uiros, nullos in suum regnū

gnum admittat: Nam ut in corpore, non omnia membra sunt oculus, sed in eo locum etiam habent, aures, nasus, manus, pedes, aliaque ignobiliora: sic in Regni Dei Ecclesiaeque corpore, cuius caput est CHRISTVS Dominus, varia & diuersa sunt, alia alijs nobiliora membra. Et ut in terrestri ciuitate bene constituta, sunt summi, sunt medijs, sunt infimi: sic in Dei ciuitate illa caelesti, quae in terris paulatim Dei clementia congregatur, & constituitur, non modo Vates, & Apostoli, atque eorum similes, sed etiam e media plebe plerique, atque ex omni ordine, gente, natione, habere locum inuenientur. In Mosaico quidem tabernaculo: itemque in illo celeberrimo ac religiosissimo Solomonis fano extruendo & exornando, non modo aurum & argentum, & gemmae, sed etiam aes, lapides, ligna, arietina uellera, pellesque caprinae adhibeantur: ut intelligamus in
 A ij hoc

hoc cœlesti tēplo, cuius illud umbra
 tantum fuit, homines humano iudi-
 cio, non tã expurgatos & cœlestes,
 etiam inueniri. Quòd si quis obji-
 ciat, nihil inquinatū aut impurum,
 in illud regnum admitti: itemq; De
 um imperare, sancti simus, uelut ip-
 se sanctus est: is illud quoq; sciat, eū
 qui in cruce latronem igne sui cruci-
 atus, sacrificijq; purgauit, sanctūq;
 fecit, sic ut eodem die, secum in para-
 diso esset, eodem pacto cū reliquis,
 quos regno destinauit suo, esse fac-
 turum. Neq; enim si Deus iubet si-
 mus perfecti, idcirco nemo, nisi ea
 perfecerit, quæ iubet, conseruari po-
 terit. Iubet quod nō possumus, ut
 ex altera parte, magna atq; ampla ei-
 us misericordia magis eluceat, obno-
 xiusq; fiat totus orbis Deo: quippè
 cum ex benefactis, aut legis conser-
 uatione, apud Deum, nemo perfec-
 tē iustus esse possit. Quamobrem
 de beati Regni Dei amplitudine dis-
 pu-

Apoc. 21.

Leuit. 19.

*Notabile
 uerbum*

Rom. 7.

putatio nobis instituta est: non minus utilis quàm si de eius misericordia, bonitate, sapiētia, potentia siue (ut uno uerbo dicam) quam si de ipsius Dei natura, instituta esset. Sūt enim hæc ita inter sese apta & connexa, ut nisi quàm latissimè hoc regnum pateat, atq; ita late, ut nullum p̄terea regnum, nulla multitudo amplior et maior inueniri possit, intelligatur: ne misericordia quidem atq; unà cœtera, quæ Dei naturam consequuntur, animo concipi ullo modo possint. Sed nescio quomodo pleriq; malunt, eam sententiam, quàm adamauerunt, pugnaciter defendere, quàm sine pertinacia, quid constanter dicatur, exquirere. Nos autem, etiam si causam meliorem tuemur, nimirum eam, ex qua Dei gloria atq; hominum salus amplificatur, (nam ultra quàm hæc duo integra constant, progredi nolumus) & refellere sine p̄tinacia, & refelli si-

ne iracūdia, parati sumus. Neq̄ enī
 hanc quęstionem alio animo dīspu-
 tandam hoc libero scribendi genere
 sumpsimus, quā studio glorię Dei:
 nec ut magnis Doctōrib⁹ mea uoce
 præirem, aut cuiq̄ necessitatem af-
 ferrem credendi: sed ut meas cogita-
 tiones eruditīs & p̄s qui ubiq̄ sunt
 omnibus cognoscendas, Ecclesięq̄
 CHRISTI ex diuinis oraculis iudi-
 candas proponerem: atq̄ non uni-
 us aut alterius, verum omnium, si fi-
 eri posset audirem iudicia. Quod
 si cui fortē aliquos sacrarum literarū
 locos secus quā ipse sentiat, expli-
 casse videbimur, nō statim abijciat,
 sed cogitabit primū hanc semper
 fuisse in Ecclesia Req̄ publica Chri-
 stiana libertatem, suam cuiq̄ senten-
 tiam, citra aliorum cōtumeliam, pro-
 ferendi. Deinde expendent an ali-
 quid afferatur, contra fidei religio-
 nisq̄ analogiā & normam, hoc est,
 quod non cū summis, & certissimis
 reli-

*Chap. 6
 de iust.
 de iust.
 de iust.
 de iust.*

*Libertate
 de iust.*

religionis Christianæ capitibus, Re
 gniq; CHRISTI gloria & maiesta
 te, cōsentiāt. De allegorijs verò, ac
 mysticis interpretationibus nihil di
 cam. Scimus enim omnes, quā sem
 per liberę fuerint: modò in ea quā
 dixi analogia literarumq; consensio
 ne sacrarum consisterent. Nos cer
 tē tentare volumus possent ne hęc,
 quasi paradoxa proferri in lucem, ac
 veterum scholarū more in vtramq;
 partem disputari, atq; oratione ita
 splendescere, vt ex mirabilib9, iam
 probabilia populariaq; viderentur.
 Sed quod initio dixim9, quedam es
 se in Theologiæ arcanis nondum sa
 tis explicata, id fortassis quorūdam
 reprehensionem nō effugiet. Affir
 mabunt enim quę veræ salutis sunt,
 omnia, non modo diuinis literis, &
 oraculis tradita, uerū etiam quātum
 satis est, cum à veteribus, tum maxi
 mē à nouis scriptoribus, explicata:
 vt nihil sit opus noua quædā, & quę

A iij hac

Refert.
 haecenus latuerunt, in apertum lu-
 cemq; proferre. Primum nihil am-
 plius expectandum esse, sed nobis
 oīa per diuinos Apostolos & Euan-
 gelistas, quæ Deus sciri voluit, & ob-
 seruari, literis & monumentis confi-
 gnata esse nullo modo ambigimus.
 Illud autem quid sequitur, esse nimi-
 rum omnia quæ diuinis literis con-
 tinentur, iam satis explicata: uix mi-
 hi possum persuadere aliquem esse
 qui credat. Nā si omnia sunt plene
 declarata, cur tot in eas cōmentarij?
 tot libelli uarios ac multiplices quæ-
 stionum nodos explicantes conscri-
 buntur? cur tot disputationes, col-
 loquia, cōcertationesq; vel inter pri-
 mos religionis sapientes, instituun-
 tur? Dum enim inquirimus: Dum
 explicare, annotare, obseruare uolu-
 mus: dum obscuris lucem, dubijs fi-
 dem, contemptis auctoritatem, affer-
 re conamur, argumento est, nondū
 omnia inuenta, nondum satis expli-
 cata

cata esse. Deinde quodnam seculū
 quæ uè ætas, id ipsum dicere nō pos-
 sit, uidelicet omnia abundè esse de-
 clarata: Id enim potuerunt etiam ve-
 teres dicere: atq; ita nihil fuit opus
 quemquā post illos, diuinas literas
 tractare, aut illustrare poterūt et qui
 nos sequentur, item alij in infinitum
 succedentes, ita vt posteriores sem-
 per, sequentibus aliquid in arcanis
 literis inquirēdi, scrutandi, explican-
 di, cōmentandi uiam præcidere vel-
 le uideantur. Nullo autem seculo
fatis explicatam esse diuinarum in
plerisq; literarum sententiam, illud
arguit, quod Paulus statuit in Eccle .i. Cor. 14.
sia semper prophetiam, id est vt oēs
intelligunt, reconditam quandam,
& abstrusam quorundam locorum
enodationem, tamquā præstantis-
simum spiritus sacri munus, locum
habere. Item, quod spiritum vetat .i. Thes. 5.
extinguere, aut prophetiam cōtem-
nere: sed omnia vult explorari, bo-

2. Petr. 5.

num uerò teneri. Petrus deniq; nō
 negat obseura quedam in Pauli Epi
 stolis reperiri. Quæ cū ita sint, per
 spicuum est, nos, quod initio posui
 mus, quædam esse in mysticis Chri
 stianæ religionis monumētis, non
 dum satis explicata, nō sine ratione
 posuisse: neq; sacros ita claudendos
 fontes, oraq; seaturiginum oppilan
 * da, ne cui liceat ampli⁹ riuos ad Ede
 nis hortū, id est CHRISTI regnum
 irrigandum inducere. Ac fortassis
 erunt, qui putent, hanc quæstionem
 à nobis non fuisse excitandā, quòd
 ea in nimiam mortales securitatē, ex
 securitate in contemptum, ex contē
 ptu in dissolutum uitæ genus uocari
 videantur: atq; hoc modo fenestrā
 ad omne flagitij genus aperiri. Con
 donādum est eis qui hoc dicūt quòd
 studio bono id dicere uideantur: sed
 eos tamen errare, ostendendum est,
 uerum pietatis itēr ignorantes. Nū
 * quam enim metus, bonus est magi
 ster

*Adipiscitur
 quæstio*

ter officij, sed amor & beneficiorum
 consideratio. Seruorum est, malo
 coactos officium facere, non libero
 rû à quibus plus impetrat paternus
 amor, quàm vllus metus, vllaue in-
 commoda extorquere unquam pos-
 sint. Itaq; Moses omnibus legibus
 descriptis, tanquam iter ostendens
 ad earum conseruationem, amoris
 & charitatis legem tulit, cum & De-
 um supra omnia, & homines æque
 ac teipsum amari iussit. CHRIS-
 TVS quoq; Dominus, nullam præ-
 terea legem tulisse legitur, nisi amo-
 ris, in quo & Mosæ leges, & Vatum
 omnia præcepta monitaq; cõclusit.
 Hinc Paulus, hunc diuinitus inspira-
 tum amorem, legis perfectionẽ no-
 minauit. Ioannes item ille tantope-
 re amatus à Domino, cum Dei uel-
 let nobis naturã describere, DEVS
 AMOR EST, inquit: ex quo effici
 vult, vt qui in amore maneat in Deo
 maneat, & uicissim Deus i eo. Cũ
 igit.

Mora
 Deut. 6.
 Leuit. 19.

Matt. 22.

Expositio
 Rom. 13.
 Galat. 3.

.i. Ioan. 4.

igitur ad amorē nos lex, Vates, Dominus, Apostoli vocent: amor autē non ex metu (in amore enim metus non est, ut potē quem amor ex animo pellit) sed ex alterius erga nos amore oriatur: amor autem ex magnitudine beneficiorum cognoscatur, fit, vt verū pietatis, & oīs sanctitatis iter, in amoris diuini erga nos cognitione, magnorumq; Dei beneficiorum æstimatione & consideratione positum sit: quibus animus, tum ad redamandum, tum ad obsequendum accēditur. Hanc sanctitatis viam tenuisse Christum Dominum, literæ sacrae testantur. Hinc illud Dauidis ad ipsum Dominum:

Psal. 45. Amasti uirtutem, & uitium odisti.

Ebre. 5. Nihil enī aptius, nihil efficacius ad impellendos ad sanctitatē animos, in eaq; retinēdos, quā amor, quā illa diuinæ clementiæ & bonitatis diuturna cogitatio. Ea autem non in paucis seruandis, multis verō

*Sanctitas
et caritas
in requiritur
diuini amoris
quo respicitur*

rò condemnādis cernitur: sed in eo,
 quòd cum possit omnes, paucos ta-
 men damnari vult, plures verò con-
 seruari. Cum enim quis tantā Dei
 bonitatem secum cogitat, nisi sit om-
 nino ex eo numero, qui flammis sūt
 æternis destinati, non potest non ex-
 citari ad vitia vitāda, quę nouit tam
 bono & amabili Patri displicere: ad
 virtutis verò, omneq; pietatis studi-
 um sequendum, quæ scit ab eodem
 expeti, & postulari: Deniq; non po-
 test, non assidue niti, & meditari, vt
 Sanctus, purus, innocens, & iustus
 sit, quòd Sanctum, purum, innocen-
 tem & iustum Dominum & Regē,
 & Conseruatorem suum esse intelli-
 git. Securitas verò illa, quam obij-
 ciunt, tantum abest, vt hoc iter san-
 ctum impediāt, vt potius caput ad
 benè beatèq; viuendū censenda sit:
 quæ in malorū metu, nulla prorsus
 esse potest. Neq; enim ego securi-
 tatem intelligo; eam quæ ex qua-
 dam

dam legis diuinæ futuricq; iudicij
 contemptione nascitur, sed vacuita-
 tem ægritudinis, atq; animi trāquil-
 litatem ab diuinæ erga humanū ge-
 nus bonitatis fiducia proficiscētē,
 quā pacem Dominus, & Apostoli
 appellarunt. In huiusmodi securi-
 tate, aio vitam beatam esse positam,
 eamq; fontem sanctitatis, atq; omni-
 um benefactorum appello. Quid
 enim vnquam boni, quid præclari,
 quid homine magno constantiq; di-
 gnum, aut cogitabit, aut meditabit,
 aut faciet, q; de sua salute perpetuò
 in dubio sit: qui maiori hominū par-
 ti Deū infensum putet: qui de Re-
 gno Dei tam angustē sentiat, vt pau-
 cis, nescio quibus, aliquo in angulo
 congregatis, pateat: Illud equidē
 non est eius gloriam augere, bonita-
 tem extollere, sapientiam admirari,
 potentiam obstupescere: sed immi-
 nuere, deprimere, contemnere, irri-
 dere, Qui verò de eius Regni am-
 pli-

*De vna p.
 13 an. hic
 loquitur*

Ulpianus

101

11

plitudine, vt par est, magnificè sentiunt, ijdem piè, sanctè, atq; Dei ipsius naturæ congruenter sentiunt: ijdemq; se eius Regni ciues esse testantur. Quo de Regno beatissimo quæ inter me & Augustinū Mainardum Theologum nō minus sanctum, quam doctum, in vtrancq; partem quæsitā & disputata sunt, ea hisce duobus Dialogis & libris cōprehendam. In priore, omnia ferè, quæ obijci posse ex literis sacris vidētur, ea aptissimè diluuntur: in posteriore, Regni Dei amplitudo variè, copiosè, ac perspicuè demonstratur. Nam cum Papiæ essemus: & ego in ea vrbe humanas lieras publicè docerem, ille verò sacris concionibus, & sermonibus, tum publicè, tum priuatim omnes mortales crudiret, iunior ad seniolem sæpè ventitabam, vt eius excellentis doctrinæ saluberrimos latices haurirem. Itaq; ineunte vere cum ad eum paulò an-

*Primi Libri
regimentum*

*Secundi Libri
regimentum*

tè solis ortum venissē, sic inter nos institutus est sermo.

COELIVS. Saluus sis Augustine Mainarde, mihi multis nominibus colende. **MAINARDVS.** Et tu quoq; saluus felicq; veneris Coeli Secunde charissime. Sed quid boni tam manē portas? **COEL.** Desideriū quoddam, non, mea quidem sentētia malum, quod hesternō tuo in me sermone, excitatum est. **MAIN.** Utinam desiderio isti tuo, meis uerbis excitato, uerbis quoq; & sancto aliquo sermone, fieri satis queat. Nā ad facta me satis tardum & debilem esse uides. Sed tamen si facta desideras, liberè dicito: quod enim à nobis fieri aut planè nō potest, aut difficulter potest, id ope diuina facile fieri posse, cōfido. **COEL.** Nihil opus est factis ad hanc rem quam opto quibus si opus esset; ad ea te, diuina

vt ais ope, promptum & expeditum
 esse non dubito: tamen si his tibi ne-
 cę places vnquam, necę satisfacis.
 Verum ad id quod cupio, verbis tā-
 tum opus est: quæ si de purissimo
 sacrorum fonte librorum hausta à te
 (vt solent) fuerint, sitim, quam in
 me cōcitasti, haud dubiè restinguēt.

MAIN. Cur mihi quæso, placeā
qui, si quid meis viribus conor, viti-
osum sit, necesse est, vt potè à vitiosa
natura, vt nunc est, profectum: si qd
verò bonū aut laude dignū existit,
id à Deo, qui solus à Magistro bo-
nus appellatus est, manare oportet.

Matt. 19.

Ad eum igitur benefactorum laus
 omnis referenda est, à quò, in quò,
 & per quem omne bonum. Dein-
 de, quòd verba satis esse dicis, ad sitim
 istam restinguendam, modò è sacro
 sint fonte hausta, ita prorsus est, vt
 narras, nec secus putare debes, hu-
 manis desiderijs satisfieri posse, quā
 verbis, doctrinaq; cœlesti, ea enim

B est

*Doctus p[ro]
 doctus p[ro]
 h[ab]et*
 est Ambrosia, ea Nectar, ea Nepenthes filiorum Dei, eadem lux veritatis, vita memoriae, magistra vite, animorum medicina, Christiani militis armatura. Itaque si haec mihi CHRISTI aqua fuerit, poterit sitis tuae ardor, haud secus quam Samaritanæ sedari, ac planè restingui. Sed iam, si videt, desiderium istud nobis exponere, nã ardens esse oportet, quòd tam mane te ad nos venire compulit. COEL. Somnum, ita me Deus amet, ego hac nocte oculis non uidi meis, dum id cogito. Ideo hac hora huc ueni, sciens te hoc verno tempore, cū amica aurora cubitu surgere, quò in studia tua quietius incubere queas: quæ si interturbo, tibi ipsi attribues, qui hunc mihi scrupulum iniecisti. MAIN. Studia ego mihi Cœli esse censeo, omnia officia, aut beneficia quæ ab homine in hominem conferuntur, non ea solum que in libris, & secretis ponuntur locis.

Nam

Nam idcirco studijs atq̄ disciplinis
operam damus, ut omni ratione &
via, consolando, consilio, re, alios iu
uare possimus, non ut in his totam
ætate conteramus. COEL. He
ri dum verba faceres de imensa Dei
bonitate et misericordia, qua sola be
nignus Pater, quos voluit ante or
bem conditum elegit: atq̄ interce
dente CHRISTI spiritu, & sangui
ne, sancta q̄ huiusce sanguinis asper
sione, ad beatam imortalitatem con
secrauit: dum, inquam, hoc ipsum
tractares argumentum, illud adde
bas: Regnū Dei Patris, & CHRIS
TI filij eius, quod misericordia cō
stitutum ac fundatum est, latius pa
tēre, quā pleriq̄ haetenus putauē
runt. Equidem multum cogitauī,
quorsum tu istis verbis spectares.
Et quāuis multa occurrerent, mihi
tamē nihil admodum satisfaciebat.
MAIN. Dic obsecro quid venie
bat in mentem? COEL. Primū

B ij Ori.

*Quasi opus
dandi sui
iudicis.*

*Augustus
de civitate
dei lib. 5.
cap. 12.*

*Regnum
Christi misit
in mundum
ante omnia
saecula.*

1: Origenis opinio, qua aiunt illum non homines modò, sed etiam Demonas malos esse beãdos, affirmasse. Deinde quod nōnulli credunt, & si nō omnes homines, eos saltem qui CHRISTO aqua initiati essēt, quicq; pane mystico vescerentur, in vitam eternam abituros. Postremo illud quoq; cogitabam, num forte ex eo pronunciato velles innuere: Beatorum numerum minorem non esse numero damnatorum, sed potius maiorem. MAIN. Horum, quid tibi magis arridebat? COEL. Postremum, ni sacri libri secus docerent, probabilius certē videretur. Verum à te, qui nihil inconsultē soles dicere, tui dicti rationem expec- to: Et an quicquam horum, quæ à nobis proposita sunt, fueris sequutus. MAIN. Primū illud, quod Origeni attributum ais, esse Origenis mihi persuadere non possum, sed æmulorum vt pleraq; alia, cōmentū

August. de
Ciuit. Dei.
Libr. 2.
Cap. 19.

vt tam illustris nomen scriptoris ob-
 scurarent. quod malum ea tempe-
 state, latissimè patebat, nostraq; pa-
 tet: Equidem eruditissimum virum
 existimo Dei misericordiã magnifi-
 cè, & copiosè extulisse, atq; exagge-
 rasse: ac de Amplitu. beati Regni
 Dei, magna quædam, & vulgò inso-
 lita, protulisse. Quæ cum ab inui-
 dis, maliciosè, ab ignaris verò per-
 peram acciperentur, cœperunt spar-
 gere, Origenem affirmare, non mo-
 dò homines, verum etiam Dæmo-
 nas, ac penè bestias ipsas aliquando
 beandos, atq; ad imortalitatem esse
 transferendos. Sed Origenes à Io.
 Pico Mirandulano, & doctè simul
 & copiosè defensus est. Verum seu
 Origenes, seu quicumq; alius ita sen-
 sit, à CHRISTO veritatis Magi-
 stro, tum ab his, quos ille suæ doctri-
 næ scriptores esse voluit, satis refelli-
 tur. Altera verò sententiã, quæ aqua
 mystica tinctos omnes, panèq; par-

*Origenes
 a. Pico: Pico
 Mirandulano
 sic:*

*apud
 refertur
 in: notatano*

ticipes, beatitudine donat, omnino improbanda est, propterea quòd salutem elementis mundi, & signis externis affingit. Nam quod Paulus de Iudeis dicit, id in christianos belle quadrat: Non is, qui manifestò Iudeus sit, Iudeus est: nec ea circumcisio est, quæ manifestò in corpore est. Sed is Iudeus est, qui occultè est: & ea circumcisio est, quæ animi est, spiritu, non literis, cuius Iudæi laus nō ab hominibus est, sed à Deo. Et

Rom. 2.

Rom. 9.

alibi: Nō enim omnes ab Israele orti sūt Israelitæ: nec quia sunt Abrahami progenies, ideo sunt filij. Sed ab Isaaco tibi denominabitur progenies: hoc est, non humanitatis filij, n̄ sunt Dei filij: sed promissionis filij, progenies habētur. Hæc enim proportione ita ad nos transferri debent. Non is, qui manifestò Christianus sit, Christianus est: nec ea quæ palàm fit carnis, lotio est: sed qui in occultò Christianus fuerit, is
Chri-

Christianus est: & Baptismus cordis, Baptismus est, qui spiritu constat, non externo opere, cuius laus non ab hominibus sed à Deo est. Et eodem modo reliqua. Quòd si externis symbolis atq; elemētis ea inesset vis atq; diuinitas, vt quoscunq; attingerent, eos ad beatam vitam consignarent, iam & Hymeneus & Philethus & Alexāder, quorum Paulus ad Timotheum scribens meminit: & Ananias vnā cum vxore Sapphira: atq; is, à quo isti noui Simon Magi cum spiritu sancti donatum CHRISTVM ipsum vendere didicerūt, si modo vnq; aut CHRISTVM habuerunt, aut eius spiritum: & Iulianus Apostata, & Sergius monachus, malus Muhamedē magister, & Synagogæ caput, hoc est ANTICHRISTVS ipse, atq; alij similes multi, qui quidē & aqua initiati, simulq; damnati sunt, beati omnino in cœlesti regno essent. At

.2. Tim. 24.

Act. 5.

Act. 8.

B iij non

non externo aliquo opere ad immor-
 talitatem necessario consignamur:
 sed spiritu adoptionis & promissio-
 nis sancto, vt Paulus testatur. Ter-
 tium verò, quod proposuisti: Nu-
 merum scilicet electorum atq; bean-
 dorum nō tam exiguum esse, quàm
 hactenus putauimus, imo potius
 sanctam Dei & CHRISTI Rēpu-
 blicam, cœlestem Hierosolymam,
 ciuitatem Dei, maiorem esse dam-
 nata atq; execrata Synagoga, mihi
 nequaquam absurdum videtur. Et
 reuera id est (vt ingenuè tibi fatear)
 quod eo sermone innuere volebam
 quod tamen apertè tunc non dixi,
 ne fortè tuum, aut aliorum animum
 rei nouitas offenderet. Sed postea
 quàm te eius rei intelligendæ cupi-
 dum, & in ipsam quæstionem inci-
 disse, non sine diuino consilio video
 iam mihi satis videris esse præpara-
 tus. Quare de hac re nihil te cela-
 bo, nisi tu aliter sentis. COEL.
 Imò

Ephes. 1.

3: autem
 appellat:

Imò pedibus iam in hãc sententiã descendissem, nisi (vt dicebam) certi scripturæ sanctæ loci diuersum viderentur affirmare. MAIN. Nihil ergo tot veterum Patrum autoritas, nihil seculorum consensus, nihil rei nouitas magnitudoq; moueret? COEL. Nihil prorsus. Nam primum non tam autoritas in disputando, quàm rationis momēta quærenda sunt. Deinde patres ipsi, sibi nulla in re fidem haberi volunt, nisi quatenus eã solidis & claris diuinarum literarũ locis, testibusq; confirmant: & hoc honoris solis ijs scripturis, quas canonicas appellarunt, haberi volunt (vt in Aurelio Augustino legitur) vt sine alio testimonio plena illis fides habeatur: reliquos omnes quantumuis eruditione, sanctitateq; polleant, censuræ subijciunt scripturarum. Deinde multorum seculorum consensus, aut vetus consuetudo, si ratione atq; sacrorum autorita

*Ad Hieron.
Episto. 19.*

B v te

te librorum careat, quid aliud quam
 vetus error est? Nouitas autem nul
 la est veritatis, qua nihil antiquius,
 vt potè que Dei summi sit filia. Quòd
 si qua in fit in veritate nouitas, aut
 etiam magnitudo, ea potius me atq[ue]
 alios vehementer allicere, quam ab
 sterrere debet. MAIN. Tu igitur
 Cœli ni horum librorum obstaret
 autoritas, capite & pedibus in hanc
 sententiã ires? COEL. Ita pror
 fus. MAIN. Equidem hoc tuum
 iudiciũ non possum non probare:
 vt potè sanctum & christiano homi
 ne dignum. Sed qui nã ij loci sunt,
 quos tibi obstare putas? COEL.
 Primus est, quòd ex aquis diluuij
 octo tantum animæ seruatae fuerũt.
 Nam si factum illud salutem electo
 rum adumbrabat, exiguum certè nu
 merũ electorũ esse oportet. Quòd
 & D. Petrus confirmare videtur, cũ
 de Archa, seu Naui illa loquens ait:
 in qua pauca, hoc est octo animæ in
 aqua

1. Pet. 3.

aqua cōseruatæ sunt. Consimili forma nunc quoq; Baptisma nos seruat. MAIN. Verba Petri si rectè expendātur, nobis eius facti mysterium explicabunt. Primum enim Diluuij aquas, Baptismū, ueterisq; hominis interitum adumbrasse dicit. Ergo Noa, CHRISTVM iustitiæ præconem: ARCA seu nauis fidem Regni CHRISTI, significabat. Ac quemadmodum tunc nulli ex aquis emerferunt, præter eos qui Noæ fidem habentes, cum eo se arcæ commiserunt: sic & nunc, nisi qui audito tamen prius Euangelio, credentes, resipiscunt: seq; ad IESVM CHRISTVM Regni cœlestis Ecclesiæq; suæ Nauarchum recipiunt: ac fide quasi arca per medios mortis Orciq; fluctus ac voragines gestantur, nulli prorsus in salutis portum æternæ, perueniunt. Quòd uerò adiungit Petrus, In qua pauca, hoc est octo animæ, seruatae fuerunt

*Largi 2044
3: explicatq:*

*Diluuij qd
baptismi
Noa christi
arca fides
adumbrans*

Arca dicitur

haud absurdè fortassis, ad paucitatē
 Iudæorum qui CHRISTO tum in
 primo eius aduentu fidē habuerunt,
 referri posset. Petrus enim uelut eti-
 am Iacobus, aduenis, nimirū Iudæis
 sparsim in Asiæ oris peregrinanti-
 bus scribit: eosq̄ consolatur, ne va-
 rijs malis diuexati despondeant ani-
 mum, aut paucitate credentium, ter-
 reantur: ostenditq̄ CHRISTI &
 piorum mala, & paucos Iudæorum
 CHRISTO fidem habituros exigu-
 umq̄ numerum ex illo excecationis
 diluuiō emerfurum (Iudæorū enim
 cladem illam miserandam, diluuiū
 nota insigniuit, ut alios omittā, Da-
 niel Domini Vates) antea fuisse &
 oraculis prædictum, & figuris præ-
 monstratum. Sed ut aquæ illius al-
 luuionis qui arcæ se commiserant,
 eos perdere non potuerut, sic nec vl-
 las vexationes, vllasue calamitates,
 ac ne mortem quidem ipsam CHRI-
 STO credentibus, quicquam noci-
 tu.

Non fides
 omni refertur
 et regale
 utiq.

Non enim
 adduntur
 morte.

turas : quin potius in maiorem glo-
riam cessuras. De qua ludæorum
paucitate credentium, extat quoq̃
Esaïæ vaticinium, à D. Paulo ad Ro-
manos explicatum. Nihil igitur
Petrus de vniuerso electorū nume-
ro dicit, nisi vt dixi, de ludæis eius
temporis intelligatur, ad quos etiã
illam Epistolam, vt potè circōcisio-
nis Apostolus, scripsit. COEL.
Tumihî Mainarde inuolutum atq̃
obscurum Petri locum explicasti, il-
luminastiq̃. Sed quid dices ad id,
quòd ex tanta Israelitarum multitu-
dine, quã Deus eduxerat ex Aegip-
pto, tam pauci, (duo videlicet tan-
tum, Calebus & Iosua) in promi-
sam terram introierunt? quam rem
significasse volunt paucitatem elec-
torum in regnum cœleste introeūti-
um. MAIN. In veteris testamē-
ti vmbris explicandis, primū viden-
dum est, quid Apostoli senserint.
Paulus certè eum locum tractans in
Epi

. 10. qd

Esaï. 20.

Rom. 9.

Galat. 2.

Umbrae ipe

Epistola priore ad Corinthios, Israe-
 litas, qui in deserto conciderunt in
 exemplū trahit vltionis diuine, eos-
 q̄p deterret à peccādo. Et epistola ad
 Ebr. 3.4. Ebreos, quo peccatorum omnium
 radicem ostendat, dicit priores illos,
 quibus promissa fuerat Cananæorū
 terra, quiq̄ ex Aegypto profugerant
 propter apistian, hoc est diffidenti-
 am in terram illam ingressos nō fuis-
 se, quam & requiem appellat: prop-
 terea quòd quietū & pacis plenum
 CHRISTI regnum & Ecclesiam in-
 dicabat, in qua securi agimus, freti
 bona erga nos voluntate Dei per IESUM
 CHRISTVM. De qua re
 quie meminit Esaias dicens: Et erit
 Iustitiæ opus pax, & æquitatis opus
 tranquillitas & securitas æterna, ma-
 nebitq̄ meus populus in mansione
 pacata, sedibusq̄ tutis, & stationi-
 bus quietis. Hæc sunt quæ super
 loco illo ab Apostolis afferuntur:
 vbi de paucitate electorum, ne ver-
 bum

bum quidē fieri vides. Et quidem
 temerarium nimis esset, rem velle
 aliò torquere, quàm vel res ipsa de-
 claret, vel Vates, vel Apostoli intel-
 lexerunt. COEL. Habes nē ali-
 quid ex sacrosanctis oraculis (nam
 sine his sat scio te nihil tentaturum)
 quò nobis explices, quid sibi velint
 duo illi, & cur minores natu, maiori-
 bus viginti annis exclusis, soli in ter-
 ram Cananæā peruenerint? MA-
 IN. Non dubium est hos duos fu-
 isse seruatos, vt testes essent eorum,
 quæ tum in Aegipto, tum in deserto
 Deus in eius populi gratiam fecerat:
 tū quòd soli exploratorum fortiter
 sensissent de expugnatione terræ Ca-
 nanæorum. Verum si rem paulò
 altius considerare volumus, quādo-
 quidem quæ tunc gerebantur, eti-
 am in tempora Messiaē spectabant,
 non ineptè fortè dicemus Iosua &
 Caleb, paucitatem eorum adum-
 brasse qui in primo CHRISTI ad-
 uen-

uētū conspecta Dei in CHRISTO
 maiestate, signisq; & prodigijs, ei fi-
 dem habuerunt. quòd quidem ipsū
 minæ illæ diuinæ, quibus Deus in-
 sanum et ferreū illum populum de-
 testatur, præ se ferre videntur. Om-
 nes homines (inquit) qui maiesta-
 tem viderunt meam: qui prodigia
 quæ ego in Aegypto ac solitudine
 feci, conspexerunt: qui me iam deci-
 es tentarunt, qui voci meæ non obe-
 dierunt: hi inquam omnes in me
 contumeliosi, terram non aspicient,
 quam ego iureiurando Patribus eo-
 rum promisi. Et paulò post Iosiam
 excipit & Calebū, atq; vnà eos
 qui viginti Annis minores erant.
 De qua re Deus per Esaiam, quem
 etiam locum in eam sententiam ad
 Romanos citat Paulus ita conque-
 rebatur: Pando meas manus totum
 diem ad contumacem populum &
 contradicentem. Item Ioannes in
 principio sui Euangelij, Ad suos ve-
 nit,

Num. 14.

Esai. 65.

Rom. 10.

nit & sui eū non acceperunt. CO-
 EL. lam video illis duobus (duo-
 bus enim tribusue de re quapiam
 constanter testantibus, vt lex habet
 firmum est omne testimoniū) Apo-
 stolos Domini ac discipulos , fuisse
 significatos, qui cū magnarum alia-
 rum rerū, & prodigiorum CHRIS-
 TI Domini, tum precipue eius re-
 uiuiscentiæ testes essent. Sic ete-
 nim ipse Dominus Apostolis: Eri-
 tis mihi testes vsq; ad extrema terra-
 rum. Sed iam expecto, quid de pos-
 teris eorū, qui in deserto ceciderant,
 dicturus sis, quos non dubium est
 magnum aliquod mysterium conti-
 nere. MAIN. Ego quid super
 ea re dicerem, omnino nō haberem,
 nisi arcanorum magnus ille inter-
 pres Paulus, nobis viam aperuisset.
 Is enim ad Romanos scibens, aperte
 vaticinatur: ramos propter diffiden-
 tiam defractos, rursus per fidem in-
 serendos. Quòd quid aliud est,
 C quàm

Cap. 12

quàm posteros eorum, qui in solitudine interiēre, in promissam terram intromittēdos esse? Non nē à CHRISTI morte in solitudinem versa Iudæa est? Non nē omnes penē, qui CHRISTVM viderāt, partim bello, partim fame, partim peste occubuere? At posteri nepotesq; ipsorū, teste Paulo, in promissum CHRISTI regnum recipientur. Ad quod quidem confirmandum, Apostolus Vatum sanctissimorum accommodat prædictiones: quas in hunc modum gentium animos præmuniendo, patefecit: Nolo enī vos ignorare fratres hoc arcanum, ne ipsi vobis placeatis: hanc cæcitatem in partem Israelis cecidisse, quoad gētium intrarit plenitudo: ac tum Israel totus saluus erit. Sic enim memoriæ proditum est: veniet inquit, ex Sione liberator ille, qui à sceleribus Iacob eos vindicet, hocq; illis à me fœdus esto: videlicet, me peccata ipsorum

Rom. II.

21. 22.

v. 21.

rum

rum ablativum. quæ verba paulò
 aliter habent Ebraicè scripta: Sed
 Paulus veterem septuaginta inter-
 pretum translationem secutus esse
 videtur, in qua magis sententiæ ap-
 penduntur, quàm verba numeran-
 tur. Hæc eadem Moses hæc Iere-
 mias, hæc Ezechiel Israelitis etiam
 nunc pollicentur, nimirum Deum
 eos ex gētibus atq; ex omnibus col-
 lectos terris, pura conspersos lym-
 pha, ab omnibus sceditatibus, & vi-
 tijs purgaturum: eisq; cor novum
 & spiritū novum daturū. COEL.
 Reliqua assentior: sed de liberatore
 illo nō satis assequor, quid, aut Esai-
 as, aut Paulus velint. MAINA.
 Dicam mi Cœli: hunc locum variè
 explicant: sed Pauli verba satis aper-
 ta sunt. Nam cum dicit, veniet, nul-
 li dubium esse potest, quin de futu-
 ro aliquo aduentu loquatur: & cum
 dicit liberator ille, quem alium cen-
 ses, quàm IESVM CHRIS-

C ij rum,

TVM, vnicum atq; perpetuū sos-
 pitatorem, conseruatorem, liberato-
 remq;: præsertim cum addat, ex Si-
 one, hoc est ex ipsa Iudæorum gen-
 te, ad quam hoc spectat vaticinium:
 Quòd autem vir diuinus aliquis &
 magnus à Deo mittendus sit, qui re-
 ligionem iam extinctā, Ecclesiamq;
 propè collapsam excitet & instau-
 ret, non à Dei more alienum esse vi-
 detur. Solet enim Pater ille maxi-
 mus, cum omnia desperata ferè vi-
 dentur, Eliam aliquem excitare (vt
 Malach. 4. Malachias Vates pollicetur) prius-
 Matth. 17. quam veniat louē dies magna ac ter-
 Luca. 1. ribilis, qui & parentum animos libe-
 Apocal. 11. ris, & liberorum animos parentibus
 reconciliet: hoc est qui ad Messiam
 quem patres spiritu coluerunt, pos-
 teros eorum conuocet & conuertat:
 quod ab Elia ipso faciendum esse,
 De Ciuita- Origenes, Theodoretus, Chryso-
 te Dei. 20. mus, & Augustinus putauerunt:
 Cap. 29. quod etiam CHRISTI dicto confir-
 māt

mant, vbi ait, cum venerit Elías, is restituet omnia. Quamquam Paulus eo loco, nullum certè alium intelligere ut ante dixi mihi videtur quàm **IESVM CHRISTVM. COEL.** Sed nunquid non olim iam venit **CHRISTVS.** cur igitur eum dicit venturum? quem verò Paulus aduentum describit? priorem nè, quo ad crucem nostra caussa ferendam venit, an posteriorem illum, quo veniet ad iudicandū? **MAIN.** Vereor nè quomodo te à proposito longius adducam, atq; in desiderio isto diutius teneam, non quo his tractandis capere vllam molestiam possim, à quibus potius fructum percipere vberimum soleo. **COEL.** Meo desiderio iam ex parte à te factum satis est, quòd tuam in ea re sententiam accepi. Quare, si rogando tibi molestus non sum, perge in eo quod rogavi, explicando: nec enim hoc minus, quàm quod positum est pri-

2. Thes. 2.

mum scire auro. MAIN. Paulus in secunda quam ad Thessalonicenses scripsit Epistola, cum describere instituisset, à quo & quibus armis ANTICHRISTVS, postea quã satis diu aduersus CHRIS tum sub CHRISTI titulo erectus & elatus fuerit, detegendus & debellandus sit: inter alia sic scribit: tum demum patefiet ille scelerosus, quem Dominus oris sui spiritu conficiet, aduētusq; sui claritate delebit. Quibus in verbis quatuor nobis explicant: & ANTICHRISTVM detegendū, & à quò sit conficiendus, & quo telo, & quartum, Dominum ipsum esse venturum, vt ipse hanc pugnam cū hoste pugnet, ipsumq; debeat, atq; in nihilum interimat. Quod quomodo fiat, accipe. Quicquid patefit, antea fuerit occultum necesse est: & quicquid arguitur & proditur lumine (ut Paulus ait) patefit, & proditur, ANTICHRIS-

tus

TVS diu latuit, quasi sub ouilla pelle lupus: & latuisset, nisi Dominus IESVS CHRISTVS vera lux aduentu suo illum patefacere coepisset: quo etiam aduentu illum penitus abolebit. Sed prius nobis fortiter vnà cū duce & rege nostro Christo, aduersus hostem hunc, & qui illum tuentur, pugnandū est: & est, ne fortē frangamur, in manu victoria. Nam Agnus (vt Ioannes vaticinatur) vincet illos vt potē dominorum dominus, & rex regum: nec non cum eo vocati, delectiq; ac fidei tes. At quibus armis? an quibus vulgares istæ mundi copię pugnare solent? nequaq;: sed spiritu oris sui, aduentusq; fulgore. COEL. In-
 telligo: nimirum gladio spiritus, qui est aliud nihil, quam Dei sermo (vt Paulus docet) siue doctrina, & ex
 ea deprōpta argumenta, quibus resti nullo modo potest. Est enim di-
 uinus sermo viuus & efficax, & quo

Apoc. 17.

Ephes. 6.

uis ancipiti gladio acutior, ac penetrans usq; ad diuisionem animæ & spiritus, compagumq; & medullarum. MAIN. Hoc quidem verum esse non abnuo: nec enim alijs armis aduersariæ CHRISTI acies fundēdæ, profligandæ, debellādēq; sunt: verum spiritu oris à Domino conficiendum esse Antichristum, dixit Paulus ad exaggerādā CHRISTI potētiam, qui solo spiritu & flatu hostē prosternat. Flatus enim eius (vt præclare Esaias dicit) quasi torrens inundans. Quo etiam spiritu & flatu apud Zachariam, non copijs & armis, Dominus dicit se omnia confecturum. Atq; etiam id solemus vsurpare, cū de forti aliquo dicimus: vel vnico flatu hic aduersarium deiiciet, ac prosternet. Qui locus sumptus est ab Esaiæ oraculo, vbi sic de CHRISTO dicit: Terrā percutiet virga oris sui, & spiritu labiorum suorum, interficiet impium.

Ad

Adeandem CHRISTI potentiam
 & maiestatem augendam, etiam il-
 lud pertinet: & abolebit fulgore ad-
 uentis sui: quasi CHRISTI maiesta-
 tem presentiaēq; fulgorem ferre nō
 possit aduersarius, quin statim abo-
 leatur & euanescat. Ignis enim con-
 sumens Deus est: cuius ignis splen-
 dor & fulgor est CHRĪstus, ad cui-
 us solum conspectum illico cadunt,
 & tanq; nox & caligo ad solis aduē-
 tum aduersarij dissipantur. Quod
 minus mirandum videbitur, si ve-
 terem. C. Marij Romani hominis
 memoriam repetamus: ad quē cum
 hostis occidendum accessisset, stric-
 tum gladium tenens, adgredi non
 sustinuit: sed claritate viri occeca-
 tus, abiecto ferro, attonitus, inde ac-
 tremēs fugit. tantus scilicet fuit ma-
 iestatis eius fulgor, vt oculos homi-
 nis perstringeret, animumq; cōmi-
 nueret. Nolo enim hic de Mose Is-
 raelitarum duce aliquid referre, cu-

Deut. 4.

Val. Max.
lib. 2. cap. 1.

ius splendorem, qui in vultu eius elucebat, ferre Israelitæ non potuerunt. Quòd si Dei populus Mosæ splendorem ferre non potuit, quomodo CHRISTI IESV ferrent aduersarij maiestatem? præsertim cum Discipuli eius & amici, Petrus & alij, visa CHRISTI maiestate & gloria in mōte, vix animam in corpore cōtinuerint. Iam si ANTICHRISTI tyrannis ante postremum CHRISTI aduentum, spiritu oris CHRISTI, eiusq; aduentus claritate abolenda est (id quod Vates Ioānes testatur, cum dicit, Reges decem diuini numinis impulsu, bestiam illam, eiusq; dominatum attrituros, nudaturos, carnes eius comesturos, eāq; igni exusturos) vt Euangelium toto terrarū orbe, rursus sublatis impedimentis, prædicetur, alius quidam aduentus præter primum, præterq; vltimum quærendus erit. Et hic est aduētus illæ diuinæ claritatis &

& lucis, quo CHRISTVS cœpit
 mūdo verbum suum, doctrinam su-
 am, Euāgelium suum restituere: spi-
 ritu suo multorum animos mētesq̃
 illustrare, & cœlesti virtute firmare.
 Homo enim iste nobilis & clarus
 vt est apud Lucam) in regionē lon- *Luce. 19.*
 ginquam profectus fuerat, quo au-
 dito, ciues eius ab eo defecerūt. Ve-
 rum reuersus, qui ex ciuibus & sub-
 iectis, hostes facti fuerāt, eos corām
 se protrahi, trucidariq̃ iussit. An
 ignoramus quātis in tenebris, quan-
 taq̃ cæcitate & ignorantia versatus
 sit mundus, ab Apostolorum ferē
 ætate, vsq̃ ad hæc tempora: in qui-
 bus Dominus præter omnium ex-
 pectationem, se ipse cœpit aperire.
 Nam statim cōfecto Apostolorum
 curriculo, obitaq̃ sancta illa legatio-
 ne, lupi rapaces, in CHRISTI gre-
 gem (q̃ & Paulus ipse prædixerat) *Act. 20.*
 Sathana iam tunc mysterium sceles-
 tum moliente, subierunt. Sicq̃ pau-
 lati

latim verus CHRISTVS ex orbe
 sublatus fuit: ac in eius locum sup-
 positus ANTICHRISTVS in loco
 sancto in Dei templo, hoc est in Ec-
 clesia sancta atq; diuina, quæ Dei ve-
 rum templum est, quod fidei series,
 .1. Pet. .2. non lapidum structura fundauit: in
 quo templo sedit, ac se supra Deum
 extollit, proq; diuino numine se ven-
 ditat, ostentat, & ostentabit, cū om-
 .2. Thes. .2. ni prodigiorum, portentorū, miracu-
 lorumq; genere, omniq; nequissima
 fallacia & fraude, quibus ij, qui ama-
 bilem veritatem accipere noluerūt,
 capunitur perituri. Quorū enim au-
 res clusæ veritati sunt, vt verum au-
 dire nequeant, eos mendacijs capi
 necesse est. Et cum veritatem audi-
 entibus, vita proposita sit: eorum q
 mendacijs delectantur, salus est om-
 nino desperanda. COEL. Si
 recte sermonis tui cursum accipio, il-
 lud vis innuere: Principem illum,
 verum esse CHRISTVM IE-
 sum

SVM, qui tūc abiſſe dicatur, cum
 Euangeliū deſijt prædicari: ciuesq̃
 eius defeciſſe ab eo, cum decreta &
 leges de Eccleſiæ Romanæ & Pape
 principatu tulerūt: cum relicta eius
 Cena ſacro ſancta, Miſſam ſubroga
 runt: cum Diuorum cultum ſimula
 cra & præces, ſtatuērunt: cum Pur
 gatorium ignē accenderunt: & pro
 mortuis ſacra, præces, ceremoniasq̃
 decreuerunt: cum doctrinam fidei
 iuſtificantis obſcurarūt, ne dicam ſu
 ſtulerunt, & Spiritus ſancti dona ad
 quæſtum turpiſſimū conuerterunt.
 Atq̃, vt ex Euangelij abſentia CH
 RISTI abſentiam deprehendere
 licet (illic enim præſens eſt CHRI
 STVS, vbi eius vox eſt, vbi eius au
 diuntur oracula) ſic illum rediſſe E
 uangelio reſtituto, confirmare con
 tendis. MAIN. Hoc nimirum
 ipſum volo: atq̃ ea omnia quæ tu
 breuiter collegiſti, vera eſſe confite
 or. Sed vt de hoc altero, medioq̃
 ad

aduentu explicare pergam: de eo ipso CHRISTVS loquebatur, cū, Luca Euangelista testante, proposita iudicis iniqui & viduæ similitudine, dicebat: Filius hominis cum veniet, fidē, scilicet, in terris inueniet? Quod de extremo intelligi non potest, in quo prædicato per totum terrarum orbē Euangelio, infinita erit credentium multitudo. Hūc quoq; ipsum aduētum idē Magister describebat, cum diebus Noæ dies filij hominis comparabat: quem etiam ob id patefactionis seu illustrationis filij hominis aduentum appellabat. Ac ne te diu morer, hunc aduētum intelligebat (si mysterium spectes) cum denunciata Iudeis clade illorū, illa consolatione animos bonorum, qui inter eos erant, futuriuē fuerant, erigeret: Sic habetote, vos non esse me visuros deinceps, donec dicatis: Bene sit venienti in nomine Domini, Cum igitur tanta sit in orbem

ter.

Luce. 18.

Matth. 24.

Luce. 17.

Matth. 23.

Luce. 13.

terrarum cæcitas inuecta, tantæq; te
 nebræ falsarum religionum & do-
 ctrinarum: primum quidem in Ec-
 clesiam CHRISTI, per Papæ de-
 creta scolasticamq; doctrinam, & ea
 quæ tu commemorasti: Deinde, in
 Iudæorum populum per Talmudi-
 cas fabulas: Postremo in reliquas na-
 tiones, & gentes per Alfurcanum, si-
 ue Alchoranum Muhamedisq; mē-
 dacia: in tāta cūm omnium aliarum
 rerum, tum disciplinæ veteris pertur-
 batione, necesse omnino est cœlestē
 doctorem & Regem suo clarissimo
 aduētū, sanctissimamq; doctrinam, om-
 nia sedare, animosq; fluctuantes trā-
 quillare: vt & docti ad veram sapiē-
 tiam dirigantur, & indocti ad verā
 religionem. COEL. Mira qui-
 dem sunt, quæ narras, quibus mihi
 oculos mirificè aperuisti, adeo vt te
 de his rebus disserente, diuina quæ-
 dam menti meæ affulgeat lux, dum
 propius totius mundi cæcitatē stu-

poremq; confidero. Nos enim ante
 Iudeos tantum & Musulmanos,
 quos etiam Turcas vocant, in erro-
 rem inductos putabamus, eosq; so-
 los in tenebris et captiuitate versari:
 verum (vt video) nos quoq; in me-
 dia Aegypto, mediaq; Babylone vi-
 cti, captiuiq; detineimur: à qua ta-
 men nos suo aduentu Dominus no-
 ster incipit liberare. vnum porrò est
 in his, quæ attulisti, quod mihi non
 satis probatum esse videatur. Di-
 xisti enim ad hunc medium suū ad-
 uentum CHRISTVM respexisse,
 cum Iudæos se visuros negaret, do-
 nec læta acclamatione, se vt Dei nū-
 cium Dominumq; reciperēt: quod
 mihi tunc factum esse videtur, cum
 IESVS asinam insedens, magno
 cum plasu Hierosolymam ascendit.
 MAIN. Duo sunt in hac re dili-
 genter attendenda: alterum, sint ne
 hæc dicta ante quàm acclamationes
 ille fierent, an post. Constat autem
 Chri

CHRISTVM id dixisse, post factas illas acclamationes, quod ijs per spicuum fiet, qui singula conferre diligenter voluerint. Alterum est, vt quibus id CHRISTVS dixerit, videamus. Lucas quidem, Phariseis dictum fuisse testatur. Attamen qui omnes Euangelicæ historiæ scriptores legerit, visum quidem illū à Phariseis, nunquā postea tamē ab eis hoc dictum fuisse, comperiet: atq; eo ipso quem dicimus diē, præter Discipulos eius, præterq; pueros & turbam quandam, neminem CHRISTO ea dixisse, legimus, quos tamen Pharisei ipsi eam ob causam obiurgarunt, tātum abest, vt eorum acclamationes cōprobarint. Quam obrem, aliud tēpus queramus oportet, in quo Iudei vno ore cōclamēt: Ô FELICEM CHRISTVM, qui nomine Domini venit. Et hoc illud tempus erit, de quo supra ex Pauli vaticinio dicere cœperamus.

Lucæ. 13.

Math. 21.

Marc. 11.

Lucæ. 9.

Ioan. 12.

D Quod

Quod hoc præfenti, in quo sumus, fiet aduentu: cum & Iudæi vagi & & palantes ad CHRISTI Ecclesiam se frequētes recipient: & quod puerorum vulgiq; voces significabant, perficietur, cum clamarent: *Matth. 21.* HOSANNA DAVIDIS PROGNATO: BENE SITEI QUI VENIT IN NOMINE DOMINI: atq; ita totus Israel, quod *Rom. 2.* Paulus ait, seruabit. COEL. Video iam nihil apertius esse, quàm Paulum eo in loco de CHRISTI hoc illustrationis aduentu: deq; ad eum Israelis concursu vaticinari: id quod tum ex veteribus insigniores ferē, & sanctiores, quos ante nominauit, tum etiam ex nouis nōnulli confirmant. Quod si hæc de Israele tandem seruando, ad populum Dei ex Iudæis, atq; alijs gētibus conflatum (vt quidam volunt) referenda sunt, quid opus erat, tãq; mysterium, gentibus à Republica Israelis alienis, ad

ad illoru spiritus deificandos, hoc ipsum de folis ludæis consignare? Quid illic faceret, illa radicis & ramorum alienorum: oleæ natiuæ, & oleastrorum: Israelis, & externarum gentium comparatio, atq; contentio? periret enī sic illa totius capitis vndecimī pulcherrima collatio, disputatio, & admonitio, qua nobis ludæos (qui sunt Israelite quidem sanguine & origine, sed ad tempus, nostro commodo occæcati) commendat, quòd rursus sint in ipsam natiuam & veterem oleam per fidē inseređi. Ad quod etiam Paulus respexit, cum velum ab eorum oculis remouendum quondam testatur, atq; prædicat. Quo magis miror tantū lumen, humanis tenebris ex hoc CHRISTI aduentū inferendum, à perspicacibus illis superiorum tēporum hominibus non fuisse perspectum: nisi dicere velimus, Deo visum non fuisse, vt ea res cognosce-

2. Cor. 3;

retur, quò nos de improviso adoriretur: atq; hoc ipsum innuere voluisse Dominum putemus, cum dies aduentus sui diebus alluionis & Sodomorum compararet. MAIN. Pauci quidem (vt liberè fatear) extiterunt, qui mysterium hoc intelligere, peruidereq; potuerint. Et tamē Cyrilli cuiusdam, & Abbatis Ioachimi, atq; aliorum quorūdam vatum obscurorum prædictiones, minimeq; obscura illa omnium de quadam Ecclesiæ instauratione, mundiq; renouatione, voces vota q; huc respicere, atq; hæc tanq; præfagire visa sunt. Quanc; veteres nonnulli scriptores, atq; ij celebres et clari, Papias Apostolorum æqualis, & paulò post Ireneus, & Apollinarius, deinde etiam Tertullianus, Lactātius, ac Victorinus Pictauensis, aduentum quendam præter vltimum, orbisq; instaurationem, post infinitas strages & vastationes, ex diuinis
 ora

oraculis (etsi in quibusdam fortassis hallucinati sunt) collegere. Quorum opinionem, quamuis in omnibus non probet Augustinus, non tamen improbat omnino: Et Hieronymus Stridonensis eam condemnare ac reijcere, quod multi ecclesiasticorum virorum & Martyrum in ea fuerunt, se non audere alicubi fatetur. Quod autem presentem hanc aduentantis CHRISTI claritatem et auroram plerique aut non intellexerint, aut non probarint (tamen si diuinis predictionibus & signis consignata esset) & obstetit diuinum consilium (vt tu paulo ante dicebas) qui id patefieri aperte noluit, vt aduersarios opprimeret oscitantes: atque etiam, quod in multis locis, in quibus de Domini aduentu sacri libri loquuntur, primi vltimi que aduentus similia dici videntur, cuiusmodi sunt ea, que de cecitate, de oppressionibus, de captiuitate, de liberatione, de messe & paleis

De Ciuitate
 Dei. lib. 20.
 Cap. 7.
 Com. in Iere.
 Liber. 4.

à frumēto secernendīs, de Angelis,
 qui à quatuor orbis plagis delectos
 congregabunt, de victoriā cōtra ho-
 stem obtinenda, de excitandis mor-
 tuis, de eo quòd omnia noua futura
 essent, cœlum, terra, noua sponsa, at-
 que vrbs sancta Hierosolyma: quæ
 omnia mysticè intellecta, nō minus
 ad hunc CHRISTI illustrationis
 aduentum, quam ad duos alios, pri-
 mum & extremum, quadrare pul-
 chrè videbuntur. Itaque illis omni-
 bus factum est, vt donec ipsa res ob
 oculos versaretur, ea nec intelligi,
 nec credi potuerit. Equidem tamen
 fateor, hunc quem describimus ad-
 uentum, & primi illius absolutionē
 dici posse, et extremi præparationē.
 In hoc enim primum venit CHRIS-
 TVS doctor ille cœlestis, vt totus
 quacunq; patet, orbis terrarū, ad
 vnam vocetur spem, vnamq; reli-
 gionem: quod cum affectum quidē
 sit, nondum tamen perfectum, vt
 confi-

confiat expectandum omnino est
 at vbi cōfectum erit, tunc sic veniet
 CHRISTVS Rex regum ad iudi-
 candum, vt eum in cœlum ascende-
 re, Apostoli perspexerunt. Predica-
 bitur autem (inquit ipse CHRL
 STVS) hoc Euangeliũ regni per
 totum orbem, quo sit cunctis genti
 bus testimonio, ac tum veniet finis.
 COEL. Probantur mihi ista quæ
 dicis: atq; eam fuisse causam, non
 dubito, quam ipse modo protulisti,
 quò minus, quæ de medio hoc ad-
 uentu prædicta fuerant, intelligeren-
 tur: quæ quidem nō humanitus, sed
 diuinitus fuerant intelligēda ad spi-
 ritumq; referenda. Atq; vt de qui-
 busdam dicā breuiter quod sentio:
 omnia quæ genti Israelitarum in illa
 admirabili cæcitate & clade accide-
 runt, hanc communem totius orbis
 calamitatē ab ANTICHRISTO
 inuectam portenderunt. Velut hu-
 iusce aduentus de quo loquimur, re

Matt. 24.

D iij resur.

resurrectio, quid aliud est, quam errores relinquere, & ad veram IESU CHRISTI fidem conuerti, quæ vera est hominis vita? Quod mysteriũ à Paulo his verbis patefactum est.

Rom. II. Nam si eorum reiectio, mundi est reconciliatio, quid erit cooptatio, nisi vita ex morte? Solis verò Lunæq̃, tenebris, stellarumq̃ casu, CHRISTI, atque eius Euangelij obscuratorem, ingētesq̃ calamitates, translatione siue allegoria, omnibus penè linguis vsitata significari, harum rerum periti intelligunt. Iam Angelos, à quibus delecti sint congregandi scandalaq̃ ac maleficia colligenda Euangelicos esse, oratores & ad ministros, qui à Deo mittuntur, tam perspicuum est, vt nulla probatione egere videatur. Cœlum autē, terraq̃ noua : noua sponsa, noua ciuitas, hanc Ecclesiæ instaurationem, atq̃ adeo totius mundi renouationē esse dubitandum non est, omnia enim præ-

præsente IESV CHRISTO, atq̄
 eius salutari verbo, rident, eodem
 absētē squalent, et vt Poëta cecinit:

*Omnia nunc rident, atsi formosus Alexis
 Montibus his abeat, uideas & flumina sicca.*

Verus enī est noster ALEXIS, ve-
 rus ALEXICACOS, malorū om-
 nium depulsor & sospitator IESVS
 CHRISTVS dominus noster. Ista
 equidem, vt dixi, ita probo. Sed ta-
 men, quoniam video quæ contra,
 præter ea quæ adhuc attulimus, dici
 possint, opere præcium duco ea ti-
 bi excutienda, diluendaq̄ propo-
 nere. Nam, quod certum, adeoq̄
 aureum designas tempus, quo am-
 plissimus ille numerus sit venturus
 in ecclesiam, plerisq̄ videberis chi-
 liaſtas iam dudum explosos, vellere
 ducere: præterea, cum Iudæorū nu-
 merus, qui superest, ad exiguam sit
 redactus paucitatem, non videtur,
 vsque adeo ampla accessio Deire-
 gno futura, etiā si post nostra secula,

D v om̄

omnes, Iudæi, qui ubiq̃ sunt, ad
CHRISTVM conuertantur. Illud
 quoq̃ abs te audire peruelim, cen-
 seas ne futurum aliquando in hac vi-
 ta, hocq̃ mūdi statu, vt nulli sint im-
 probi, **CHRISTO**q̃ aduersi: nam
 cum te de vna in toto terrarum orbe
 religione, & fide differentem audio
 videris mihi tale quiddam innuere,
 & ad eum locum **CHRISTI** respi-
 cere cum ait, Alias oues habeo quæ
 non sunt huius ouilis, quæ etiam mi-
 hi adducendæ sunt, meamq̃ vocem
 audient, & fiet vna ouiaría, vnus pa-
 stor. Porrò quod tibi nondum vide-
 tur **EVANGELIVM CHRISTI**
 in terrarum orbe esse prædicatum:
 idcirco aliud restare tempus in quo
 omnibus prædicetur, contra Pauli
 mentem dictum videri potest, qui
 Cap. 9. ad Romanos ait: In omnem terram
 peruenit sonus eorum. Itē ad Colo-
 Cap. 1. senses: Euangelium in omni rerum
 natura quæ sub coelo est, prædicatū
 esse

esse. Item, in priore ad Timotheum, Cap. 3.
CHRISTVM DEVM prædicatum esse gentibus, creditum in mundo, testatur. Quæ autem de triplici **CHRISTI** aduentu tradis, repugnare videntur ijs quæ Paulus ad Ebreos scribit. Ac, quomodo hominibus, inquit, semel moriendum est, deinde subeundum iudicium: ita **CHRISTVS** semel ad multorum tollenda peccata libatus, iterum siue rursus, sine peccato conspicietur expectantibus se ad salutem. Item ijs quæ apud Lucam leguntur: Cap. 9.
IESVS, qui istinc in cœlum receptus est, sic veniet, quo pacto vidistis eum in cœlum abeūtem. Nam, Act. 1.
 quæ de illustrationis aduentu affers ea de vltimo intelligenda esse videntur: in quo clarus & gloriosus apparebit, non iam humilis & obscurus, vt in priore. Quod si hunc aduentū intelligis, qui spiritu, & Euangelij prædicatione constat, is aduentus
 non

non est, cum CRISTVS dixerit se nobiscum fore vsq; ad mūdi finem: haud dubie spirītu & verbo suo, cū ipse in cœlum abierit. Illud vero etiā quod ais ex Ioannis Apocalypsi, à Regibus esse tollendam ANTI-CHRISTI tyrannidem, de Christi gloria aliquid detrahere videri possit, quod hæc victoria & laus vni CHRISTO REGVM REGI reseruata esse videatur. Omitto, q̄ pleriq; putant, signa omnia quæ iudicium illud antecessura leguntur, iam dudum extitisse. Ad postremū opinio de medio isto CHRISTI aduentu, multos alioqui securos factis, an multo etiam securiores reditura sit, vereor: dum audient nondum instare iudicium illud extremum: sed vœtura prius aurea secula, in quibus omnes gentes & nationes, in vnam sint coagmētandæ religionē, atq; altissima in terris pace, quieteq; fruituræ. Hæc sunt ad quæ te ante

respondere velim, quam ad institutum de magnitudine regni Dei sermonem, reuertamur. MAIN. Faciam quod petis : idēq; adeo magis quod sciam quosdam hic hærere, & locos illos secus ac faciendum sit, accipere. Quod igitur ad primum atinet, tamen si Chiliastarum patrociniū non suscipio, illud tamen dicam, eos, si quidem errarunt, magnā occasionem habuisse, nam de mille annis quod asseuerabant, in eo, loannem in Apocalypsi sua, autorem habuerunt. Quod si quis dicat, eos nō rectē Ioannis mentem intellexisse, huic sic responderi posset: cum ipsi scriptum teneant, & sit de re futura quæstio, quis iure eos poterit refellere? quis vtra sententia sit verior, illorum ne an aliorum, qui verba sic intelligenda esse negant, vt scripta sunt, poterit demonstrare? De rebus enim futuris, ex euentu iudicare docuit Moses, Verē quidem Augustinus

Cap. 20.

Deut. 18.

nus

nus aut, vatum predictiones, citius impleri, quam intelligi. Quid: quod in quos chiliaſtas vocant, non modo ſcripturæ testimonia, verumetiam ſimilitudines collationeſq; aptas, ac que in primis concinnas ex diuinarum arcanis literarum adhibuerunt.

Cap. 14.

Lactantius enim libro ſeptimo diuinarum inſtitutionum de hac re ita differit: Mundum Deus, & hoc rerum naturæ admirabile opus (ſicut arcanis ſacræ ſcripturæ continetur) ſex dierum ſpacio conſumauit, diemq; ſeptimum, quo ab operibus ſuis requieuerat, ſanxit. Hic eſt autem dies ſabbati, qui lingua Hebræorum à numero nomen accepit: vnde ſeptenarius numerus legitimus, ac plenus eſt. Nā & dies ſeptem ſunt, quibus per vicem reuolutis, orbis conficiuntur annorum, & ſeptem ſtellæ, quæ non occidunt, & ſeptem ſydera, quæ vocantur errantia: quorum diſpares curſus, et inæquales motus,

re.

rerum ac temporum varietates efficiere creduntur. Ergo quoniam sex diebus cuncta Dei opera perfecta sunt: per sex secula, id est annorum sex millia manere in hoc statu mundum necesse est. Dies enim magnus Dei mille annorum circulo terminatur, sicut indicat propheta, qui dicit: Ante oculos tuos Domine mille anni, tanquam dies vnus. Et vt Deus sex illos dies in tantis rebus fabricandis laborauit, ita et religio eius, et veritas in his sex millibus annorum labore necesse est, malitia praualente, ac dominante. Et rursus quonia perfectis operibus requieuit die septimo, eumq; benedixit, necesse est, vt in fine sexti millesimi anni malitia omnis aboleat e terra, & regnet per annos mille iustitia, sitq; tranquillitas, & requies a laboribus quos mundus iam diu perpeffus est. Verum quatenus id eueniat, ordine suo explicabo, Sæpe diximus minora et

exigua magnorum figuras, & præ-
 monstraciones esse, & hunc diē no-
 strum, qui ortu solis occasuq; finitur
 diei magni speciem gerere, quē cir-
 cuitus annorum mille determinat.
 eodem modo etiam figuratio terre-
 ni hominis, cœlestis populi præfe-
 rebat in posterum fictionem. Nam
 sicut p̄fectis omnibus quæ in vsum
 hominis molitus est Deus, ipsum
 hominem sexto die vltimum fecit,
 eumq; induxit in hunc mundum, tā
 quam in domum iam diligenter in-
 structam: ita nunc sexto die magno
 verus homo verbo Dei fingitur, id
 est sanctus populus doctrina, et præ-
 ceptis Dei ad iustitiam figuratur. Et
 sicut tunc mortalis, atq; imperfec-
 tus è terra factus est, vt mille annis in
 hoc mundo viueret, ita nunc ex hoc
 terrestri seculo perfectus homo fin-
 gitur, vt viuificatus à Deo, in hoc eo-
 dem mundo per annos mille domi-
 netur. Hæc Lactantius, atq; in hanc
 sen

sententiam Tertullianus aliq̄ non
 nulli quæ an ita futura sint nec ne,
 vatum sit iudicium: Euentus certè,
 vt dixi, demonstrabit. Quòd verò
 de Iudæorum huius temporis pau-
 citate ais, miror te hominem multa-
 rum rerum vsu peritum, atque in hi-
 storia lectione versatū, aut ignora-
 re, aut nō satis meminisse, nonq̄ ne-
 stante quidem, & in Columi Rep.
 Iudæorum, tantam quāta hodie est,
 eius gentis multitudinem extitisse:
 id quod vel ex eo populo qui supe-
 rioribus annis ex Hispania commi-
 grauit, possis cognosceñ. Sunt enim
 qui affirmant non pauciores ex Hi-
 spanijs, quā ex Aegypto duce Mo-
 se cōmigrasse. occuparūt enim am-
 plissimas in oriente oras, & insulas.
 Omitto veteres Armeniæ, Ponti,
 Asiæ, deinde Aegypti, Arabiæ, Afri-
 cæ, Europæq̄ incolas quos recense-
 re nemo queat: qui si ad Messiam re-
 dibunt, quanta futura sit accessio,

vides. An autem omnes qui nunc
 extra CHRISTI causam errant, tū
 Iudæi, tum semiludæi qui Muhame
 dei, siue Musulmani appellātur, sint
 aliquando in CHRISTI iouariam
 adducendi: itemq; an semper aliqui
 sint ad extremum iudicium vsque,
 improbi futuri, iam ex superiore di-
 sputatione videre quid censerē, po-
 tuisti, bonam enim partem puto,
 paucis ob iustorum metum latitan-
 tibus, donec rursus soluatur Satan,
 vt Vates Domini perspicuē, testan-
 tur. Quos deinde mihi obijcis lo-
 cos, ij nihil contra nos faciunt, sed
 potius nostrā causam iuuant. Nā
 quod ex Dauide citat Paulus ad Ro-
 manos, in omnes terras peruenit so-
 nus eorum, primum de cœli orbi-
 bus, & ambitu mundi q; pulchritu-
 dine intelligi, ex totius Psalmi serie,
 & Pauli disputatione, tum etiam ex
 nobilium interpretum aliquot sen-
 tētia, perspicuū est, Significat enim,

ex

ex cœli mundiꝑ contemplatione,
 non ludæos modò, verumetiã Dei
 oraculorũ expertes, Deum potuisse
 cognoscere: eiusꝑ ordine, pulchri
 tudine, & vtilitate, tanquam oratio-
 ne ad pietatẽ erudiri. Id probat pri-
 mus ille versus: cœli, inquit, enarrãt
 Dei gloriam, & opus eius manuum,
 æther ostendit, probant etiam illa
 quæ ad Romanos capite primo scri-
 bit: potuisse mortales ea quæ sub sē-
 sus non cadunt, cuiusmodi est Dei
 sempiterna potētia, ac diuinitas, ex
 mundi creatione, & operibus co-
 gnoscere, imò plerosꝑ cognouisse:
 idcirco excusationẽ non habere. De
 inde, quid si Paulum, vt alia nō nul-
 la, eũ quoꝑ Dauidis locum hyper-
 bolicòs sumpsisse dicamus in hanc
 sententiam: mirum esse si Iudei Euã-
 gelium non audierunt, cuius sonus
 iam in omnibus mundi oris audire-
 tur: omnes terras tamen reuera gen-
 tes apud quas innotuerat, intelli-

Psal. 19.

E ñ gens,

gens. De Euangelio autem quod Paulus ait, in omni rerum natura, quæ subiecta cœlo est, prædicatum esse, id non amplius est, quàm quod in Actis Apostolorum Lucas scribit: fuisse tunc cum spiritus ille facer è cœlo illapsus est Hierosolymæ, Iudæos homines religiosos ex omni natione quæ vsquã sub cœlo est: quibus in verbis sermonis superlati-
Act. 2. tionem quandam, quam Græci hyperbolin vocant, veteres omnes agnouerunt: vt & in illis, cum Paulus, fidem Romanorum in toto mû-
Rom. 1. do prædicari scribit. Quamquam Paulus eodem ad Colossenses loco, quasi superiora declarãs, ait: Quod mysterium ab omni sæculorum euo-
 celatum, nunc patefactum est eius sanctis, quibus voluit Deus declarare, quæ sit huius gloriosi mysterij opulentia apud exterarum gentes: qui **CHRISTVS** est in nobis gloriæ spes, quem nos nunciamus, omnem
 ho.

hominem admonentes: omnem hominem cum omni sapientia docentes, vt omnem hominem reddamus in CHRISTO IESV perfectum. His in verbis idem continetur & declaratur, quod superioribus tam magnificè dictum fuerat. Nam si quis roget quid sit Euangelium in omni rerum natura prædicatum esse: respondet, nihil aliud intelligendum, quàm sanctis quibus voluit Deus esse patefactum: Item, se illud nunciare vt omnem hominem reddat CHRISTO perfectum: videturq; non tam velle intelligi, in omni orbis terrarum parte & ora, iam tum prædicatum, quam inceptum prædicari, vt aliquando totus Euangelij cursus absoluator. Quæ enim de Euangelij ministerio in diuinis scriptis continentur, non ad vnã aliquam ætatem gentemue astricta sunt, sed ad omnia Ecclesiæ tempora omnesq; mortales pertinet: quod

voluit CHRISTVS, cum Euange-
 lium omnium rerum naturæ prædicari
 iussit: illud nimirum aperte docens,
 non solis Iudæis, quod illi putabāt,
 sed etiam exteris esse diuulgandum.
 Locus verò ille ex epistola ad Ti-
 motheum nihil aliud vult, quam
 CHRISTVM prædicatum esse
 gentibus & in mūdo creditū, quod
 quidem non negamus, sed singulis
 iam tunc gētibus prædicatum, atq̄
 à toto receptum mundo siue credi-
 tum, negamus. Neq̄ enim Hyper-
 boræis extremisq̄ Tartaris, neq̄ in
 America, atq̄ alijs nuper inuenti or-
 bis amplissimis regionibus, quarū
 ne nomē quidem post homines na-
 tos auditum fuit, prædicatū Euan-
 gelium est. Nam si Euangeliū per
 totum esset mundum prædicatum,
 iam completum esset mysterium
 CHRISTI: iam CHRISTVS
 ad iudicium palam venisset. Stat
 enim CHRISTI sententia: Præ-
 dica-

dicato per totum terrarum orbem
 Euangelio, finem affuturum: siue
 vt Aurel. Augustinus interpretatur,
 Non ante venturum Dominum,
 quàm orbi vniuerso Euangelium
 prædicatū fuerit. Ad ea præterea,
 quæ tu contra nostrā de triplici Do
 mini aduentu disputationem con
 tulisti, facilis erit responsio, si quid
 Paulus eo loco agat perspexerimus.
 Agit autem illud, CHRISTVM
 DOMINVM seipsum semel li
 basse, semel mortuum esse, ad delen
 dum suo sacrificio peccatum. Pro
 inde non esse, vt iterum patiatur, ac
 denuo immoletur expectandum.
 Venturum quidem iterum Domi
 num sed sine peccato, idest, non ad
 expianda peccata, vt prius fecit, ve
 rum ad eos ad beatam vitam addu
 cendos, qui in eo spes suas omnes
 collocauerint: reliquos verò condē
 nandos. Eodem modo intelligen
 dum est, quod viri illi diuini, apud

Lucam de eius aduentu monuerūt:
 neq̄ enim coram conspicendus est
 ab omnibus, nisi cum postremo cœ-
 lesti militia comitatus, e cœlo veni-
 ens, talis conspicietur, qualis in cœ-
 lum ascendit. At, his locis non ne-
 gatur, illum spiritu suo venturū, ad
 suam **EX ANTICHRISTI TY-**
RANNIDE, ecclesiam liberandā,
 suamq̄ regnum asserendum. Nam
 tametsi, se nobiscum affuturum ad
 mundi finem vsq̄ pollicitus est, nō
 sequitur tamen illum quouis tēpo-
 re pariter vim suam palam ostende-
 re (neq̄ enim hoc facit) latet enim
 interdū ipse, suamq̄ vim & copias
 contrahit, adeo vt vix credas illum
 regnum suū administrare: id quod
 paulò ante ostendimus, cum de vni-
 uersali illa cæcitate, & rerum omniū
 perturbatione loqueremur. Cum
 igitur post tantas tenebras, lux illa
 cœlestis affulgere cœpit: ea autem
 sit **CHRISTI** spiritus, & Euange-
 lium,

lium, imò CHRISTVS ipse qui
 vera lux est, CHRISTVM vel
 aduenisse vel aduētare, negari non
 potest. Hunc nos igitur medium
 aduentū, illustrationisq; vocamus,
 & quasi illius aspectabilis auroram
 quandam, diluculumq; vti ante au-
 diuisti, appellauimus. NAM VT
 SOLEM ANTEIT DILVCV-
 LVM ET AVRORA, SIC ET
 ADVENTVM DOMINI NO-
 STRI IESV CHRISTI, ILLV-
 STRATIO PREIBIT EVAN-
 GELICAE PRAEDICA-
 TIONIS. Neq; verò si Reges Be-
 stiā illā, Meretricemq; fortunis om-
 nibus euersuros, Ioannis vatis testi-
 monium secuti, diximus, idcirco il-
 lum de ANTICHRISTO trium-
 phum victoriamq; à capite nostro
 & Rege, remouemus, ad aliosue
 trāsferimus: sed cū omnia ei pareāt,
 id opus, per Reges & Principes, tā-
 quam per suas copias, & ministros,

Apo. 17.

et 18.

facere affirmamus. Nā & vates ipse ait, Deum eis hanc mentem inie-
cisse, vt suam sententiā exequatur.
CHRISTVS IPSE DVX ET
IMPERATOR EST: eius copiae
sunt, Reges, Apostoli, Euāgelistae,
Doctores, Vates, Discipuliq; eius
omnes, Angeli, coelestesq; potesta-
tes: Arma, & tela, Fides, Iustitia, Ser-
mo CHRISTI, eiusq; Sacer Spiritus.
His omnibus armatus & stipa-
tus CHRISTVS, ANTICHRISTVM
DEBELLABIT. At
signa & prodigia omnia quae extre-
mum illud iudicium antecessura cre-
duntur, iā dudum extiterunt. Quis
hoc dicit? Gregorius Romanus, at
ille cum aliquot alijs falsus est: nam
à Gregorij aetate, multa quae nondū
visa fuerant, extiterunt, quod anti-
quitatis periti, non ignorāt. Falsò,
etiam id persuaserunt quidam The-
salonicensibus, quos Paulus, altera
ad eos Epistola, refellit. Falluntur
etiam

etiam qui idem hodie credūt, falso
 q̄ id opinari eos euentus testabi-
 tur eorum quæ in Vatibus veteris
 & noui fœderis continentur. Multa
 quidem extremorum temporum si-
 gna Dominus apud Mattheum do-
 cuit: verum an omnia euenerūt, aut
 an ad iustam mensuram peruenerūt,
 vt pro illis ipsis habenda sint quæ
 Dominus prædixit, ignoramus.
 Nondum enim omni falsorum pro-
 digiorum, portentorum, miraculo-
 rumq̄ genere, quod Paulus futurū
 prædixit, mūdo illusit Antichristus:
 nondum se apertè CHRISTI ho-
 stem profitetur: nondum CHRIS-
 TVS omnem aduersariam potesta-
 tem aboleuit: nondum videmus ei
 omnia subiecta: nondum quæ à Lā-
 ctantio Firmiano tum ex diuinis li-
 teris tum aliorum scriptorum vete-
 rum monumentis collecta sunt, atq̄
 in septimum diuinarum institutio-
 num librum collata, euenerunt: quæ
 cum

1. Cor. 15.
 Ebr. 2.

cum erunt representata, tunc Dominus sic veniet, quemadmodum eum in cœlū eius discipuli viderunt ascendentem. Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi est, quod ais verendum esse ne hæc de medio CHRISTI aduentu opinio, securitate quadam hominum animos emolliat, dum cogitabunt ventura prius aurea secula, quàm Dominus venerit ad iudicium. Ego verò hac opinio nemortales excitatum iri cõtendo, & istam securitatem excuti potius quàm induci. Nam si iudicij vicinitate aliqui excitantur: & hoc est iudicium quoddam in Satanam, et magnam Babylonem eiusq; affedas: quemadmodum etiã iudicium fuit in primo CHRISTI aduentu: de

Ioan. 12.

Cap. 7.

quo iudex CHRISTVS ipse, nunc iudicium est mundi, inquit, nunc huius mundi princeps foras eijcietur. Hoc ipsum iudicium previdens Daniel, interea (inquit) spectante me, possi-

positis sellis, sedit Longeuus ille :
 quæ verba neq̄ de primo aduentu,
 neq̄ de extremo intelligi posse, ex
 tota vaticinationis serie perspicuū
 est. De hoc etiam iudicio intelligē-
 da sunt illa Ioannis Vatis : Postea vi-
 di alium Angelum de Cœlo descen-
 dentem (inquit) magna potestate
 præditū, cuius splendore collustrata
 terra est. Is admodum magna voce
 clamans : CECIDIT (inquit) CE-
 CIDIT MAGNA BABYLON.
 Quemadmodum igitur veteres Pa-
 tres nihilo segniores, aut securiores
 reddebantur, etiam si intelligebant,
 CHRISTI in mundum aduentum,
 in vltimam penè mundi ætatem dif-
 ferri : sic qui hodie eius aduentum si-
 nemq̄ malorum & instaurationem
 omnium, cum gaudio auidè expec-
 tant, nihilo segniores efficiuntur,
 sed tantò eius aduentus cupidiores,
 quantò magis dilatum iri intelligūt.
 Præclare Solomon prorogata expe-
 cta-

Apoc. 18.

Act. 3.

Prov. 13.

ctatio, inquit, mentem cruciat: vitalis arbor est cum adsunt optata. Est enim hoc nature hominis innatum, ut si quid amet ac velit, quo longius ab eo distinetur, eo magis id cupiat & depereat. Præterea p̄i sciūt, vnū diem, ut Petrus ait, apud Dominū perinde esse ac mille annos, & mille annos perinde ac vnū diem. Neq̄ enim tardat Dominus promissum, ut nonnulli tarditatem interpretantur, sed lentus est erga nos, nolens quemquam perire, sed omnes ad sanitatem redire. Postremo, si hæc querela valet, quam securitatem inducturā times, ea non magis ad hanc nostram spectat ætatem quàm ad ad omnes superiores, quæ post homines natos vnquam fuerunt. Paulus quidem hanc reprehensionem nequaquam veritus, Thessalonicenses de Domini aduentu securos reddidit, monēs ne sibi vllō modo persuadere diem Domini instare patiantur.

2. Pet. 3.

2. Theß. 2.

tur. Multa restare facienda: imperium Romanum abolendum, Antichristum euehendum, eius mysterium conflandum, Euangelij prædicatione patefaciendum, & multa alia quæ longū esset enumerare. Quam obrem, iam oportunum videtur, vt ad primam quæstionem (nisi quid aliud habes) redeamus. COEL. Nihil prorsus. Locos tibi obijcere cœperam, qui de multitudine electorum multum detrahere viderentur. Ad quam rem, vt sermonem nostrū reuocemus, equidem eum locum, qui in Esdræ libri quarti octauo capite legitur: Hoc enim, scilicet propter multos Deum fecisse, futurum autem propter paucos, tibi non obiciam quod apud Hieronymum legerim, quartum Esdræ librum apud Ebreos nō haberi, ac ne apud Græcos quidem: idcirco inter ea reijci, quæ apocrypha vocant, quæq; infirmam & dubiam habent in Ecclesia
 fi.

*In prologo
 Galeoto,
 & alibi.*

80. C. S. C. DE AMPLIT. REGNI
fidem & auctoritatem. MAIN. Est
vt dicis, atq; id ipsum tibi, nisi an-
teuertisses, respondissem. Nam si
nec Ebraicè nec Græcè habetur, sed
latine tantum, superest igitur, vt su-
posititiuus & adulterinus esse creda-
tur: presertim cum inanium atq; in-
utilium quæstionum, quæ spiritus
diuini sobrietatem ingeniumq; nõ
sapiunt, refertus esse videatur. Quid,
quod ea ratio, qua paucitatem ser-
uandorum ostendere nititur, inep-
ta & vulgaris est? Idem, inquit, es-
se quærere, cur pauci seruentur, ac si
quis quærat, cur terræ multum, vn-
de fictilia fiant, reperiat, & paulu-
lum pulueris, vnde fiat aurum. qui-
bus verbis illud videtur innuere,
quod iam tritum est sermone pro-
uerbium: Omnia præclara rara.
Sed quantum id habeat ponderis,
videamus. Primum similitudo ipsa,
contra Pauli legem peccat, quia di-
uina diuinis conferenda esse dicit.
At

.1. Cor. 3.

At ubi quaeso in diuinis vnquam li-
 teris lectum est, auri raritate, pauci-
 tatem electorum significari? Excel-
 lentiam quidem, ac puritatem auri
 comendant diuini scriptores: de ra-
 ritate nihil loquuntur, veluti Petrus
 cum fidem electorum auro, quod .1. Petr. 1.
 igni exploratur, longè preciosiorē
 ait inueniri: Paulus item auro, argē- .1. Cor. 3.
 to, gemmis, gradus sinceræ doctri-
 nae indicare voluit, in qua magis, mi-
 nusue CHRISTVS exprimitur,
 & illustratur: quemadmodum ex al-
 tera parte ligno, feno, stipula, huma-
 nas doctrinas, quib9 CHRISTVS
 non illustratur, sed obscuratur poti-
 us & sepelitur, significauit. Dein-
 de, nihil est rarum, nisi ei, qui careat,
 quo si abundat, iam rarum non est:
 erit tamen vel opinione, vel natura
 preciosum. Potuit iste Esdras id vel
 ex Solomonis tempore discere, quo
 tāta fuit in Iudæa auri copia, vt argē- .2. Reg. 10.
 tum nullius esset precij. Quid Ty-
 F ri

Zach. 9. ri in Phœnicia: An non, Zacharia vate testante, tanta auri argentiq; vis fuit, quanta pulueris & luti in vicis: an ea tunc eò loci rara (quæ tamen præclara sunt) fuere: non equidem magis, quàm eadem in America aliisq; nuper inuentis terris: aut hebenum, aromataq;, & odores in India, aut Leones in Africa, aut Thura in Arabia, aut in coelo stellæ, aliaq; innumerabilia, quæ alicubi simul & copiosissima & præstantissima sunt. Quid: quòd interdum etiã vsu venire solet, vt quod apud alios vilissimum est, id ipsum apud alios sit præciosum: Non ne allium, quod ab Horatio cicuta nocētius dicit, quod q; apud nos per contemptum piper rusticorū appellatur, apud exteras quasdam gentes, non solum piperis optimi loco, verum etiam odoris, atq; vnguenti suauissimi habetur: Præterea alia ratione aurum, alia terra excellit: aurum & gemme, splendo-
do.

dore & possessione, quadamq; opinionone: terra verò & ferrum, atq; alia id genus multa, magno quodā vsu præstant. ex terra enim culta & subacta, vitam & spiritum ducimus, quòd ex ea fruges accipiamus, quas nullo auro, nullis gemmis, nisi parens & alumna daret tellus, haberemus. Quid aqua magis vulgare? attamen omnium optimam aquam esse cecinit Pindarus. Ex his igitur, quæ adhuc diximus, satis iam liquere existimo, nec omnia præclararara: nec contra, omnia vulgaría & copiosa, esse vilía & abiecta. Iam sequitur, vt quoniam nihil homine vllò in genere reperiri præstantius potest, ostendamus Deum hoc genere velle circumfluere. Quæro igitur ex te (sed velim mihi vt amator, non vt contemptor horum respondeas) nū si possis, velles auro, gemmis, cæterisq; id genus alijs, quæ vulgo putantur præstâtissima,

F ij abun

abundare? COEL. Quid nī? cum earum rerum tantī fiat possessio. MAIN. Quid? si artem aliquam teneres, qua arte posses non modò reliqua metalla, verumetiam ipsa saxa & lapides in gemmas, margaritas, & purum pūrum aurum conuertere, non ne id ipsum cupidissimè faceres? COEL. Facerem, sed clā, ne fortè id resciscens aliquis istorum auarissimorum principum, me includeret: vt sibi vni tantos Thesauros congererem: ac quò plura possem (ea est homini innata cupiditas) eò me beatiorem ducerem. MAIN. Verè & secundum naturam respondes. At qui, cum, vt dixi, nihil sit homine bono & iusto excellentius, & sit in Dei potestate situm, quoscūq; & quotquot velit ex hominū genere sibi deligere, atq; ex impuris, puros, ex iniustis iustos, ex terrenis cœlestes & diuinos facere: Quis neget eum velle non paucos aliquot, sed

sed potius, innumerabiles, pluresq̄
 quàm aduersarius, haberet. Quan
 ti autem hominē faciat, vt alia omit
 tā, quę sunt infinita, in eo declarauit,
 quod homo fieri voluerit, & suo ho
 minem sanguine, ab interitu vindic
 care. Hanc ipsam sanctorū infini
 tam multitudinem & vim adūbrare
 voluit spiritus in terestris Solomonis
 tātis thesauris: atq̄ hoc ipsum vult,
 Ioannes vates Domini in Apocalip
 si sua, cum Dei ciuitatem illam sanc
 tam ex auro puro, atq̄ omni genere
 gemmarū & vnionum totam a fun
 damentis constare describit. Quę
 cū ita sint, iam alia, quę tibi in prom
 ptu esse nō dubito depromas licet.
 COEL. Faciam quod iubes: sed
 cum ex veteri fœdere nihil assumi
 queat, quod magnopere vrgere pos
 se videatur, (nam de Esaię reliquis
 seruandis, post videro) ad nouum
 me cogitatione conuertam. In eo
 enim illud occurrit primum, quod

.1. Tim. 3.

Actor. 10.

.1. Petri. 1.

Apoc. 21.

CHRISTVS ipse dixit: Intrate per angustam portam: nam lata est porta & ampla via, quæ ducit in exitum: multiq; sunt qui per eam ingrediuntur. Porta verò, quæ ducit ad vitam, angusta est, viaq; stricta, ac pauci sunt qui eam inueniãt. Hinc CHRISTVS multos condemnandos, paucos verò beandos significare, nõ obscure videtur. MAIN. Præclare quidẽ, modesteq; loqueris mi Cœli, cum videtur dicis: nec enim omnia quæ esse vidẽtur, sunt, nec quæ apparent, statim vera esse probantur. nam alia sunt reuera, quod esse videntur, vt aurum & argentum ipsum: alia non propriè vereq; dicuntur, iudicio tamen sensus videntur: qualia sunt, lithargyrina & stannea, quæ argentea, & felle infecta, quæ auri præ se ferũt speciem. Eodem pacto stelle è cœlo cadere noctu videntur: ex quo illud Pœtæ.

Aeneid. 2.

Suadentq; cadentia sydera somnos.

nec

nec cadunt tamen: vt quæ à stando
 fidendoq; & stelle, & sidera dicantur,
 quòd stent, fixeq; in suo queq;
 orbe & loco maneāt. Quin & sol
 ipse, cum in alterā nobis aduersam
 partem inclināt, quam Græci vocāt
 antaxona, ijs qui loca maritima incolunt,
 in mare ipsum ingredi, immergiq;
 videtur: vnde & ab eodem Poeta
 (dum apparentia vulgiq; opinionem
 sequitur) dictum est:

Sol quoq; et exoriens, & cū se condet in undas,
Signa dabit.

Georg. 1.

At quis credat solem, cum occidit,
 se in maris vndas condere? qui tam
 longè ab eo præterit, quàm cœlum
 ipsum à terræ aquarumvè globo' distat.
 Sed si hoc videtur esse altius,
 quàm vt id nos humi strati suspicere
 possim, illud certè, quod CHRIS-
 TVS Magister noster dicit, nosse
 & tenere debemus. Hypocritæ,
 quos nos simulatores dicimus, & si
 Græca vox iam à populo bellè in-

telligatur, nonne sancti veriꝫ vidē-
 tur; qui tamen à vera sanctitate pie-
 tateꝫ tam longè absunt, vt CHRIS-
 TVS eos sepulchra dealbata, quæ
 Matth. 23. cum foris splendeant, intus sordiū,
 fetorisꝫ plena sunt, appellaret.
 Multiꝫ (vt idem dicebat) oīes ap-
 parent, vestitu scilicet quodam &
 gestu, reuera autem sunt lupi rapa-
 ces. Sic contra: plariꝫ mundo pa-
 rum religiosi habentur, ac tanquam
 in Deum impij vulgo existimantur,
 digito monstrantur, exhibilantur, ir-
 ridentur, exagitātur, vinciuntur, va-
 rijsꝫ supplicijs afficiuntur, mortiqꝫ
 traduntur: qui tamē soli veram doc-
 trinam tenent, veramꝫ religionem.
 Verum hanc rem, non solum quia
 perspicua est, & crebra, sed etiam q̄
 eam dudum nos ipsi sentimus, atqꝫ
 in nobis ipsi experimur, nihil est
 opus exemplis confirmare. Idcir-
 co monebat nos sedulo Magister,
 Iodh. 7. ne ex facie aliquid, quæ plerunꝫ fal-
 lacis.

lacissima est, sed iudiciū verum, ve-
 ra cū ratione, iudicaremus. Idemq̃
 Phariseos reprehendebat, quòd hu- *Ioan. 8.*
 mano more iudicarent. Nec enim
 (vt dicitur) omne quod lucet, auri-
 q̃ speciem præse fert, aurum est. Idē
 dicendum de isto, quem tu mihi ob-
 iecisti, loco: & erit forsitan de alijs,
 qui ciuitatem Dei, numerumq̃ bea-
 torum extenuare, Antithei autem
 amplificare, augereq̃ vidētur. Nā
 si pia quadam curiositate doctaq̃
 scrutabimur, & queremus, multa vi-
 debimus longē secus esse omnino,
 quàm primo aspectu videātur. Ac
 vt id ex hoc ipso loco monstremus,
 scribit Lucas in Euangelicæ histo-
 riæ libro priore, à CHRISTO quē- *Cap. 13.*
 dam quæsiuisse, essent ne pauci, qui
 ad salutis portum appellerent: Ad
 hæc salutis autorem respondisse: Cō-
 tendite intrare per angustam portā,
 nam multi (vt hoc sciatis) qui intra-
 re conabuntur, non poterūt. postea
 F v quām

quàm enim Paterfamiliàs surrexerit, hostiumq; clauerit, & foris stare, & hostium pulsare cœperitis, dicentes: Domine Domine aperi nobis: ille vobis ita respondebit: Nescio vos vnde sitis. Tum vos ita dicere insistetis: Epulati sumus coràm te, et bibimus, tuq; in nostris plateis docuisti. At ille, profectò nescio vos, inquiet, vnde sitis. Facessite à me omnes malefici. Tunc erit ploratus stridorq; dentium, cum Abrahamum, Isaacum, & Iacobum, omnesq; vates in Dei regno conspicietis: vos verò foras excludi: veniētq; ab oriente, & occidente, & Borea, & Austro, qui in diuino regno accumulabant. Et quidem vltimi sunt, qui primi erunt, & primi sunt, qui erunt vltimi. Principio, nequaquam dubitas (opinor) quin hæc verba intelligenda sint de Iudæis. Quòd si fortè etiam dubites, confirmari facile poterit illis verbis: Edimus coràm
ràm

rã te, & bibimus, ac etiam in pla-
 teis nostris docuisti, quasi illis hoc
 prodesse debeat, æquumq; sit illos
 in regnum Dei recipi, quod Pater-
 familiã ex ipsorũ gente sit, atq; ad
 ipsos potissimum missus: quæ verba
 referre quidam ad extremum Iudi-
 cij diem volunt: Sed mihi omnino
 ad primum CHRISTI aduentũ
 referenda esse videntur: id quod sin-
 gula, quæ illic dicuntur à CHRIS-
 TIO, diligentius, consideranti, lu-
 ce clarius apparebit. Quare & ipse
 CHRISTVS sententiam de pau-
 citate seruandorum rogatus, ad que-
 stionem non respõdit: Sed aliõ ser-
 monem torsit: ne illos segnes ad re-
 gnum Dei capessendum redderet:
 hortatusq; est, vt per angustam por-
 tam intrare niterentur, quæ prope-
 diem (Patre scilicet familiã excita-
 to) esset illis occludenda. COEL.
 Quid hæc porta est? aut quo tandẽ
 modo claudenda? MAIN. Si tibi
 quid

quid hic claudere portam significet ostēdero, quid, aut quæ sit ipsa porta, facile intelliges. COEL. Quid igitur id est: MAIN. Claudere ianuam Magister intelligebat, arcano Dei consilio, Iudæos obcecare, ne se agnoscerent (ut vates Esaias prædixerat) corda ad tempus velare & tegere, eosque ab se procul reijcere ac (ut vno verbo dicam) portæ occlusio, Israël's reiectio est, ut gentes in Regnum interea, acciperentur. Quæ sententia, illis etiam verbis confirmatur, quibus, postquam ianua erit clausa, venturos è quatuor terræ plagis, qui accumbant in Regno, Dei, prædicat. Item quod in Actis Lucas scribit, Paulum et Barnabam concioni renunciaſſe, Deum gentibus externis aperuisse fidei portam. Item, quod Lucas eodem loco ait: Claudendum esse ostium, postquam Pater ille familiâs surrexerit: Surrexit autem, cum CHRISTVS (qui est

Cap. 14.

est ille paterfamiliâs domusq; Dei dominus) à morte fuit reuocatus. Ex quibus sequi vides, angustam portam nihil esse aliud, nisi breue angustumq; illud temporis interval lum, in quo CHRISTVS cum illis futurus erat, aut, si id mauis, totum illud tempus, quod à CHRISTO vsq; ad Hierosolymæ obsidionē, expugnationē, excidiumuē interfuit. Id autē ipsum est, quod certissimus Dei vates Daniel, significabat, cum diceret: Messiam vna hebdomade foedus cum plærisq; firmaturum: & in medio hebdomadis auferendum esse sacrificium & fertum: deinde va stationem secuturam. Tribus enim & dimidio, ex septem postremis an nis (id enim continet hebdomas vna) qui in Danielis vaticinatione continentur, CHRISTVS Euan gelij nouum foedus promulgauit, & sanxit, & morte sua, corporisq; sacrificio sui, veterem sacrificandi ri tum

Dan. 9.

tum sustulit, & abrogauit: quo facto, nihil erat expectandum, præter Hierosolymę, vrbis excidiũ, regni-
 q̃q̃ Iudaici euerſionem: Quod quidẽ
 ſignum eſſet perſpicuum, Iſraelem,
 populumvẽ Iudaicum eſſe reiec-
 tũ, eiſq̃ portam ſalutis, clauſam ad
 tempus eſſe. Sed CHRISTVS
 Danielem paucis, verum perſpicu-
 is verbis, explicauit: Quum autem
 videritis, inquit, à militum copijs
 Hierosolymam circumſederi, tum
 ſcitote eius inſtare vaſtita-
 tem. Et paulò poſt: Nã hæc regio, inquit,
 grauiter præmetur, & in hunc po-
 pulum atrociter ſauietur, vt gladio-
 rum acie cadant, & per omnes gen-
 tes exulent, calceturq̃ à gentibus
 Hierosolyma, donec exterarũ gen-
 tium tempora cõpleantur. COEL.
 Sed quę nam ſunt tempora gentiũ,
 quę implenda dicit? MAIN. Di-
 cam, & ſi aliter quàm magni pleriq̃
 viri ſenſerit, Significat enim CHRI-
 ſtus

Matt. 24.

Luc. 21.

STVS Iudæos tantisper in cæcitate illa & calamitate mansuros, donec reliquæ orbis nationes ad Evangelium confluerint, quorum tempora sunt à Domino definita. Et est aliud nihil, quàm quod supra ex Paulo adduximus: Cæcitatem Iſraeli ex parte accidisse, donec plenitudo gentium adueniret. Expende nunc, an nō hæc similia inter se sint?

COEL. Sunt certè, nisi quod Paulus rem totam fusius clariuscq; exponit. MAIN. Et hoc promiserat etiam CHRISTVS: Spiritus, inquit, ille Paracletus vos docebit Ioan. 14. omnia, & suggeret quæcunq; dixi vobis. Sed vt ad ea redeamus, quæ CHRISTVS respondit ei, qui se rogabat, an pauci essent, qui seruari-
rentur: ea autem hunc sensum habent: Queritis à me, Pauci ne sint ñ, qui salutis portū attingant, at ego vos moneo, ne nunc tempus rogando quærendoq; extrahatis, sed quæ fieri

fieri potest celeriter, in hoc meum
 Euāgelij nouumq̄ regnum introire
 contendatis. Tempus enim breue
 est, atq̄ vbi definita hora aderit, ve-
 stræ reiectionis, ingruetq̄ calami-
 tas, tunc frustra conqueremini, intra
 req̄ voletis. nam vobis occlusa erit
 salutis ianua, facultasq̄ ablata credē-
 di. An verò pauci ex vobis, ô Iu-
 dæi, seruandī ab illo diluuiō sint, ne
 anxie quæratīs: quin potius qui sa-
 piunt inter vos, ex illorum, qui ser-
 uantur, numero, esse diligenter cu-
 rent: quod quidem fieri promptum
 est, si modò meis verbis firmiter cre-
 dant citoq̄ adhereant, quibus & ad
 nouam vitam omnes prouoco, & re-
 gnum Dei aduentare palàm doceo,
 atq̄ denuncio. Quam sententiam
 si idem continere credimus, quod
 Matthei verba, quæ tu mihi supra
 obiecisti, significant (quod quidem
 negari non potest, cū angustæ por-
 tæ in vtroq̄ loco mentio fiat) de nu-
 mero

mero electorum locus Matthæi intelligendus non est. Nam si ex Lucae loco aliud ostenditur nihil, quàm breue illud spacium tēporis, in quo licebat Iudæis in CHRISTI regnum per fidem ingredi, quamquā Iudæorum, qui quidem tunc credituri essent, exiguus numerus, concedas mihi necesse est, quæ apud Matthæum CHRISTVS de paucis multisquē disseruit, ad Iudæorum modo gentem referri: è qua gente, pauci quidem per veram portam, quæ CHRISTVS est, ingressi sunt, multi verò arcano iustoquē Dei consilio exclusi, foris manserunt. Itaque ex hoc Lucae loco, ille alter Matthæi explicatus est. COEL. Adducis me, vt tibi assentiar: atquē eò magis, quòd hunc Lucae fuisse proprium morem pleriquē fatentur: vt quod in alijs implicatè, ac obscurè scriptum fuit, hic explicatè dilucidequē, narraret, id quod elegantis perspicuiquē scripto-

- ris est munus. Cuius rei vnum exēplum proferam pro multis, quæ in iisdem autoribus inuenire poterit, is qui in eorum erit scriptis studiose, et multum volutatus. Matthæus scribit latrones, inter quos crucifixus erat CHRISTVS, eadem quę pontifices & scribæ eidem exprobrasse: nec aliud quicquam adiungit: verū
- Cap. 27. Lucas ea figura explicata, qua plures pro vno vsurpantur, vnum tantum facinorosorum in CHRISTVM contumeliosum fuisse disertè dicit: alterum verò tantum abesse, vt ei conuitiaretur, vt potius conuitantem castigaret, & se Domino CHRISTO comendaret. Quod quamcūq; ita sit, scire tamē velim, sit ne alia eius loci, vbi de porta decq; via agitur, explicatio, si quis illa forte priore contētus nō esset. MAIN.
- Est prorsus Cœli, nam locus aliquis ad falsam opinionem aliquam probandam assumptus, quemuis

sensum potest admittere , potius
 quam eum, qui ad falsum confirmā-
 dum adhibeatur. Itaq; nos hunc lo-
 cum à falsa opinione comprobanda
 abducemus: atq; ad veram stabiliē-
 dam accomodabimus. Primum igi-
 tur omnium illud in cōfesso est, nec
 eget confirmatione: omnes homi-
 nes propter Adami contumaciam
 ac delictum, fontes, & impuros gi-
 gni & nasci. Nam quod de se Da-
 uid confitebatur, id in omnes mor-
 tales è semine satos, cadit. Equidē,
 inquit, in vitio genitus sum, & in
 peccato me mea concepit mater.
 Idem etiam Paulus, cum aliàs sæpè,
 tum ad Romanos apertè testatur.
 Illud quoq; perspicuū est, si qui sunt
 iusti, eos id CHRISTO IESU, qui
 vnus iustus, atq; omni ex parte pu-
 rus, est, nostraq; iustitia, & sanctitas,
 acceptū ferre debere: cuius fiducia
 nobis peccata condonātur: & à quo
 tanquam à capite, in omnes sibi fi-

Psal. 51.

Cap. 5.

G ñ den

dentes, per quandam nouam diuinamq̃ palingenesiam, Dei virtus, spiritusq̃ iustitię, fluit ac dimanat.

Ioan. 1. Nam ex eius plenitudine nos omnes sumpsimus, qui eius corporis

Ephes. 5. membra sumus, ex eius carne atq̃ ossibus. COEL. Ita est prorsus: & his duobus pronuntiatis, omnia diuina oracula, omnes sanctę literę suffragantur. MAIN. Iam Dominus hęc geminas portas, geminasq̃ vias nobis proponit, vnā latam atq̃ amplam, alteram arctam & angustam: quarum illa ad interitum, hac ad vitam ducat. Verū quid interitus atq̃ exitij viam aliud esse putemus, quā naturam humani generis corruptam, atq̃ ad omnem improbitatem erroremq̃ propensam? Vitę verò iter, quid aliud, quæso, potest esse, quā legis diuinę obseruantia, CHRISTIq̃ DOMINI

Ioan. 14. imitatio, qui vera est & via, & veritas, & vita, quiq̃ ait, si vis in vitam

Matt. 19. ingre.

ingredi, serua mādata: Item si quis
 post me venire vult, abneget ipse se,
 tollatq; suam crucē quotidie, & me
 sequatur. *Luce. 9.* COEL. Religiosē tu qui
 dē hasce vias interpretaris: sed Phi-
 losophi ac Poetæ earum quoq; me-
 minere: quarum alteram virtutis, al-
 teram vitiorum viam appellarunt:
 atq; ad eas ostēdendas Græcorum,
 Ypsilon, accommodarunt: eamq;
 Pythagoræ literam quidam nomi-
 narūt, propterea quòd (vt mea opi-
 nio fert) is primus duas illas vias in
 eius literæ figura demonstrauit. Hinc
 Poeta latinus de ea literæ, de Hesio
 di sententia, sic. *Vergil. in
 Opusculis.*

*Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
 Humane vitæ speciem præferre videtur.
 Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
 Difficilemq; aditum primū spectantibus offert:
 Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
 Molle ostentat iter via lata: sed ultima meta
 Præcipitat captos, voluitq; per ardua saxa.
 Quisquis enim duros casus virtutis amore*

G iij Vice=

Vicerit, ille sibi laudemq; decusq; parabit.
 At qui desidiā luxumq; sequetur inertem,
 Dum fugit oppositos incauta mente labores,
 Turpis, inopsq; simul, miserabile trāfiget eū.
 Verum quod alibi de ijs vijs idem
 Aeneid. 6 cecinit, propius ad nostram sententi-
 am accedere videtur:

Hic locus est, parteis vbi se via findit in ambas:
 Dexterā, quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
 Hac iter Elysiū nobis: at læua malorum
 Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Quæ quidem mihi absōna ijs quæ
 CHRISTVS docuit, esse non vi-
 dentur. MAIN. Esto ita videan-
 tur, tamen in eo differunt, quòd illi
 vtrāq; viam ab vno principio et ca-
 pite, proficisci volunt: tāquam à na-
 tura vitia pariter & virtutes profici-
 scantur, quasi ab vno eodemq; fon-
 te, amarum, & dulce, calidumq; &
 frigidum manet: quasiq; ambæ illæ
 viæ in nostra sint potestate. Deinde
 Cic. de off. in eisdem ingressum, certæ ætati at-
 Libro. 1. tribuerunt, vt de Hercule memoriæ
 prod-

proditum est. Postremo neutri illarum ducem aliquem certum proposuerunt hæc illi de duabus vijs tradunt. At nos alteram à nostra natura proficisci, nimirum viam vitiorum: alteram à Deo, quæ via iustitiæ est, omniumq; virtutum: quò fit, vt non idem sit vtriusq; principium, cum vna à Deo ducat initium, altera à nobis. Item, in nostram ab ipso matris vtero, nascentesq; ingredi-mur: in eam vero quæ ex cælo oritur, ingrediuntur, quos Dei bonitas destinauit: neque hi certa aliqua & definita omnibus pariter ætate, sed quãdocunq; Deo visum est. Nam in eam ingressus, non in hominis, sed Dei situs est voluntate: qui solus autor & dux eius est, vt alterius Satan. A Deo, inquit sapiens, pendet viri gressus, & quis hominum viam suam perspiciat? Quibus verbis significat neminem mortalium, viam quã sequi debeat, cognoscere: quòd

PROV. 20.

si quis in eam ingrediatur, eum non
 suapte natura, sed Dei instinctu in
 eam quasi manu duci. Atq; id est,
 Psal. 16. quod à Davide dicitur: Tu Deus,
 me viam vitæ docebis. Illud quoq;
 videndum est, DOMINVM IE-
 SVM non ad philosophorum aut
 poetarum vias alludere, sed ad vita-
 lis arboris viam, quæ iam inde ab or-
 be condito propter Adami contu-
 maciam, toti posteritati interdicta
 atq; interclusa fuit, quæadmodum
 Gen. 3. in Mosæ originibus habetur. CO-
 EL. Equidem iam video, quàm
 longè distent inter se philosophorū
 mundiç; sapientium sententiæ, ab
 ijs, quæ sacris Dei libris continen-
 tur: & si nonnunquam similia, corti-
 cem modò spectanti, dicere videan-
 tur. Itaq; deinceps vtrumq; genus
 scriptorum meliore iudicio euoluã,
 atq; distinguam. Sed vt ad institu-
 tam disputationem redeamus, in il-
 lis Domini verbis mouet me non
 pa-

parum, quòd dicitur, multos in vi-
 am, quæ ducit ad interitū, ingredi:
 paucos verò esse, qui vitæ viam in-
 ueniant. Quòd si ita est, pauci pro-
 fectò ad vitam peruenient, multi
 autem in mortem, atq; interitum ru-
 ent. MAIN. Velim te Cœli pau-
 lisper, si videtur interrogare, teq;
 mihi respondere: nam hæc forsitan
 via facilius ad nostrę disputationis
 caput, perueniemus. COEL. Mi-
 hi omnino videtur, atq; eò magis,
 quòd hæc fuit antiquarum disputa-
 tionum ratio, iam inde ab ipso So-
 crate deducta. MAIN. Fateris
 tu quidem, ni fallor, atq; id iam mi-
 hi ante dedisti, latam illā viam atq;
 procliuem esse vniuersæ hominum
 naturæ corruptelā. COEL. Pro-
 fus id fateor. MAIN. Et semitam
 arctam ac difficilem, viam esse præ-
 ceptorum Dei, viam crucis, per quā
 Dominus noster ābulauit. COEL.
 Et hoc iam tibi paulò antè concesseram.

- ram. MAIN. Iam mihi dicas ve-
 lim, quid in viam latam, viamq; na-
 turæ corruptæ ingredi esse putes: an
 non quod antè dicebamus, in vitio
 gigni, atq; ex corrupta veteris Ada-
 mi materia fingi & nasci? COEL.
 Ita quidē existimo. MAIN. Quid?
 Censes nè omnes homines nullo
 prorsus excepto, an aliquot tantū,
 hac nascendī viā, in hanc calamitatē
 peccatiq; necessitatē introire? CO-
 EL. Omnes prorsus, præter iusti-
 tiæ autorem IESVM CHRIS-
 TVM, qui idcirco nouus homo,
 Rom. 5. atq; alter Adamus à Paulo appella-
 tur. Nam vt per vnum hominem
 peccatum in omnes propagatū est:
 sic per vnum hominem iustitia, in
 omnes qui credunt, dimanauit. Præ-
 terea Dominus ipse semel naturæ
 nostræ ingenium & prauitatem in-
 Iohan. 3. dicauit, cum ait: Quod ex carne na-
 tum est, caro est. Item Paulus: Scio
 Rom. 7. non habitare in me, hoc est in mea
 carne,

carne, siue natura, bonum. Item, Ephes. 2.
 Erasmus, inquit, physi, idest natura, siue omnino filij iræ, sicut & cæteri: qui loci, cum alijs penè innumera-
 bilibus, perspicuè ostendunt, om-
 nes homines natura impuros esse:
 vt taceam prauos illos affectus &
 cupiditates, cordisq; & corporis fa-
 cinora atq; flagitia, quæ ex ipsa vi-
 tiosa arbore tanquam nocentissimi
 fructus proferuntur. MAIN. Sci-
 tē admodum, atq; appositē respon-
 des. Sed quid tu esse credis tū por-
 tam, tum viam inuenire quæ ducit
 ad vitā? COEL. CHRISTVM
 haud dubiè, qui porta ipsa est, & via
 & vita: eumq; rebus omnibus alijs,
 post habitis, & mēte sequi, atq; mo-
 ribus. MAIN. Sed quotusquisq;
 tua sententia, natura duce, aut pro-
 prijs viribus, hanc viam portamq;
 ingreditur? Quis CHRISTI ve-
 stigia ita vt dixisti, perpetuò sequi-
 tur? COEL. Hei mihi, nemo pror-
 sus,

Rom. 3.

sus, ne vnus quidem. Nam cū natura, sit interitus via, vt iam dixim⁹ ea quo nos quæso quàm ad interitū duceret? MAIN. Omnes igitur, natura duce, vt in mortem, sic & in cōdemnationem currunt, ac prolabūtur: nemoq̄ salutis directum iter tenere potest? COEL. Hoc iam tibi sine vlla dubitatione concessi. MAIN. Dominus igitur cum multos diceret, omnes intellexit, cū verò paucos, nullos intelligi voluit. COEL. Negare non possum: nam cum antecedentia concesserim, consequentia pariter concedere necesse est. Sed cur Dominus multos & paucos, quàm omnes & nullos, dicere maluit? MAIN. In eo Domini sapientiam ac lenitatem contemplari licet, qui semper ita loquebatur, sermonemq̄ temperabat, vt nec hi in desperationem caderent: nec illi arrogantia efferrī ex ipsius oratione possent. Ita q̄ multos dicere

cere placuit, nō omnes, quo rei aspe-
 ritatem verborū lenitate mitigaret
 (nam si omnes dixisset, in despera-
 tionē audientes, p̄sertim timidos
 atq; infirmos coniecisset) atq; eodē
 consilio paucos viam vitæ inuenire
 pronunciauit: ne si nullum, spem cō-
 sequendæ salutis prorsus præcidere
 videretur: atq; in hunc modum diui-
 na verborum moderatione, quanta
 sit nostra miseria & prauitas osten-
 dit, cum multos dicit: nec omnem
 nobis penitus spem præcidit, cum,
 paucos, ait. COEL. Quis igitur
 seruari poterit? MAIN. Audi, cū
 aliquando Magister ipse, facilius es-
 serudentem per foramen acus traij-
 ci affirmasset, quàm diuitem in Dei
 regnum intrare, viderunt discipuli
 si ita res haberet, neminem intratu-
 rum: proinde admirabundi, ac penē
 desperabundi: Quis ergo, inquit,
 seruari possit? Quibus ille lassus
 est, hoc quidem apud homines fieri
 nullo

Matth. 19.

nullo modo posse: apud Deum vero posse. Ita vnam eandemque rem & fieri posse, & non posse docuit: posse quidem diuino auxilio, humanis autem viribus nequaquam. Atque

Philip .4. hoc illud est, quod Paulus iure gloriabatur, se omnia posse per CHRISTVM, à quo robur acciperet. In

Matth .11. hunc quoque modum intelligendum est, iugum Domini leue esse, & onus leue. Est enim leue ac facile gratiæ, humane autem naturæ graue. COEL. Aptissimè ista & coniungis & exponis. Ac puto te illud velle, Dominum cum ea diceret, qua fuit lenitate, ea vsu figura, quam hypocorismos, id est, extenuationem vocant Græci Rhetores, quæ hyperbole contraria est, qua res & facta incredibiliter tolluntur. MAIN. Rectè censes. nam eiusmodi extenuationes in communi sermone multum versantur, atque in oratoribus frequenter occurrunt: in sacris autem libris

ollum

non

nonnunquam, veluti exempli gra-
 tia, cum Paulus de Iudæorum cōtu-
 macia scribens ad Romanos: Quid *Rom. 3.*
 enim inquit, si nonnulli eorum non
 crediderunt? Nonnullos ait siue
 aliquot, cum aliquot tantū CHRIS-
 TŌ credidissent (nimirum reli-
 quia quædam à ceteris selectæ) reli-
 qui omnes excecati essent, vt Pau- *Cap. 8. II.*
 lus in eadem epistola testatur. Ea-
 dem figura vsus est, cum ait: Si enim
 vnius delicto multi mortui sunt,
 multo magis Dei beneficium ac do- *Cap. 5.*
 num, vnius hominis IESV CHRIS-
 TI beneficio, in multos exubera-
 uit. Item paulò post: vt enim inquit,
 vnius hominis contumacia, fontes
 effecti sunt multi: sic etiã vnius obe-
 dientia iusti efficientur multi. Iam
 te videre non dubito, in his duobus
 locis esse manifestam extenuationē,
 cum ait multos mortuos esse. Item
 multos fontes effectos: quæ etiã
 Origenes agnouit, vt testantur eius
com.

commētarij: nam antea dixerat per
 Adamum & in Adamo omnes son-
 tes effectos mortiq; obnoxios. Que
 cum ita sint, te iam luce meridiana
 clarius perspicere arbitror, Domi-
 num in hac viarum portarumq; si-
 militudine, nihil de damnatorū aut
 seruandorum multitudine vel pau-
 citate omnino esse locutum: Vt ta-
 men certius perspicias, Dominum
 in eo Matthei loco nihil de futura vi-
 ta absolutè et simpliciter intellexisse
 neq; de extremo fine quicquā esse
 locutum, cogita eum non dixisse,
 multos in interitum omnino ventu-
 ros, aut vitam paucos inuēturos, sed
 multos in eam viam ingredi, quæ
 ducit ad interitum, paucosq; viam
 inuenire, quæ ducit ad vitam: neq;
 enim via est finis. Atq; etiam viæ
 mentione facta, præsentis admonet
 status: humanamq; imbecillitatem,
 miseriamq; in memoriam reducit:
 vt de nobis, nostrisq; viribus despe-
 rantes,

rantes, ad eius bonitatem, clemenciamque confugiamus. Nā quis vel adultus (vt nunc ortum nostrum impurum omittam) nisi incommo- do coactus, cœlitusque refectus, ac de- nuo genitus, in hanc arctam aspe- ramque crucis viam ingreditur? Quis tanto Dei amore, tantaque fiducia præditus est, vt vitæ presentis ac fu- turæ securus, nihil vnquā ambigat, de nulla iam re sollicitus sit? Quis aliena commoda, & incommoda æquè ac sua, ne dicā plus quā sua, curat, & sentit? Est enim difficilis, vt quidam verè ait, cura rerum alie- narum: quanquam Terētianus ille Chremes humani nihil à se alienum putat: sed tamen quia magis ea per- cipimus, atque sentimus quæ nobis ipsis aut prospera, aut aduersa eue- niunt, quā illa quæ cæteris quæ quasi longo interuallo interiecto vi- demus, aliter de illis, ac de nobis iu- dicamus. Verè namque & secundū,

*Cic. de off.
Libro .i.*

H natu

naturam ille, omnes sibi bene esse malle, quàm alteri, dixit. Et tamen hoc lex, hoc vates, hoc Dominus ipse summa seueritate iubet, vt alterũ æquè ac nos ipsos amemus: Quid hìc dicemus? An genus humanũ ad interitum tantum conditum esse putandum est? nosq; propter naturæ nostræ infirmitatem cœlo prorsus exclusos? Nullo modo. nã huic atq; alijs omnibus nostris malis, Deus suæ magnæ atq; æternæ misericordiæ iustitiæq; medicinam adhibuit, quemadmodum Dominus ipse dicebat. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt mundũ damnet, sed vt seruetur per eũ mundus. Hinc Paulus proclamat: Conclufit enim Deus omnes in contumaciam, vt omnium misereatur. Clamemus igitur cum eodem: Miserum me, quis me ab huius mortis corpore, hacq; naturæ vitiositate, liberabit? Sed & illud subiungamus,

cum

eum à quo & per quem liberamur
 agnoscentes: Ago, inquã, Deo gra-
 tias per IESVM CHRISTVM
 Dominum nostrum. Vides igitur
 mi Cœli, vt opinor, peruersè con-
 cludi, si quis ita dicat: Pauci per an-
 gustam portam viamq̃ arctam in-
 grediuntur: pauci igitur sunt, qui ser-
 uantur: verum ita potius concluden-
 dum est: Pauci viam, quæ ducit ad
 vitam inueniunt: Igitur Dominũ
 dilatare suam gratiam, magnaq̃ atq̃
 ampla misericordia, vti necesse est:
 alioqui mortalium nullus ad vitam
 perueniret, sicut dicit Dauid: si vitia *Psal. 130.*
 obseruaueris IOVA DOMINE,
 quis sustinebit? Hic enim amplis-
 simus misericordiæ Dei aperitur cã-
 pus: cũ fide & misericordia, fontes,
 conseruat. Verum quidem est il-
 lud: Execrabilem esse quicumq̃ non
 præstiterit omnia quæ lege sancita *Galath. 3.*
 sunt: quiq̃ sanctus non fuerit, vt De *Matth. 5.*
 us sanctus est: Sed & illud pariter
 H ij verum

verum est: CHRISTVM PRO
 IMPIIS MORTVVM ESSE,
 factumq; pro nobis execrationem,
 vt nos ab execratione legis afferer-
 ret: Ita vt ijdem & execrabiles si-
 mus, & sancti: execrabiles natura,
 sancti gratia: execrabiles per Ada-
 mum, sancti & felices per CHRIS-
 TVM, cui omnis gloria & impe-
 rium in omne æuum. COEL. Sit
 sit, inquam, CHRISTO DOMI-
 NO, vitæ ac salutis autori, laus &
 honos omnis, qui sua infinita sapien-
 tia effecit, vt difficillimum locū ita
 illustraueris, explicauerisq; vt nulla
 prorsus dubitatio relinquatur. Hic
 enim perspexi, quàm aptè verum re-
 sonet vero: & contrà, quàm malè fal-
 sa cum veris conciliantur. MAIN.
 Gaudeo, & tecum Patri luminū gra-
 tias ago. Tu verò Coeli, si quid præ-
 terea habes, quod nostræ sententiæ
 aduersari videatur, id in mediū pro-
 feras licet, vt ante prandium hunc
 ser.

sermonem absoluamus. COEL. Faciam id per quam lubens, quantum memoria consequi potero: atque ea tantum proponam, quae mihi explicatu digniora, ac difficiliora videbuntur. Quibus paucos conseruari ac bearı placet, Domini parabolam extritici semine sumptam obijciunt: in qua legitur quartam modo partem Matt. 13. feminum ad frugem peruenisse, reliqua omnia, varijs ex causis corrupta interiisse. Quamobrem audire aueo, quid istis respondendum sit. MAIN. Hoc equidem munus boni & diligentis interpretis esse existimo, ante omnia propositum, mentemque dicentis inspicere: atque in quem finem quaeque dicantur, diligenter attendere. Quod cum in quouis genere sermonis, tum vel maxime in Domini & magistri nostri sermonibus & parabolis, necessarium est: propterea quod non omnes, omni ex parte, dicentis proposito, respon-

dere proportione, possunt: id quod periculum facienti constabit. Quidam antiquorum id facere conati sunt: sed frustra, quemadmodum res ipsa declarat. Satis igitur illud sit, eoque simus contenti, si loquentis mentem, propositumque, ac quod dicitur, scopum assequamur: in eo enim quicquid doctrinae documentiuè à dicente expectandum est, continetur. Nam similitudo ipsa eiusque explicatio, proposito & scopo subservire, atque accommodari debet: non propositum similitudini: alioqui multa absurda consequentur. Itaque in hac ipsa collatione, Dominus cum omnia impedimenta vellet ostendere, quibus à Dei cultu (cuius precipua pars est diuini sermonis auditus & conseruatio) retrahimur & auertimur, similitudine, à seminante sumpta, omnia recenset, quibus, quo minus ad frugem feliciter perueniat semen, impeditur: eaque ad diuinum semen,

men, Dei scilicet sermonē accomo-
 dat. Tria autem generatim esse di-
 cit impedimenta: Diabolum, vexa-
 tiones, & sollicitudinem huius vite,
 opumq; cupiditatem: ex quibus im-
 pedimentis, nemo est, qui non vno
 saltem aliquo uexetur: et tamen inte-
 rea Dei sermo reperit locum, fertq;
 vberem fructum. COEL. Quo ve-
 ro in loco? MAIN. In terra bona,
 soloq; fertili. COEL. Sed qui nā
 sunt hæc bona terra, si maior pars ce-
 cidit, aut ad viam, aut in saxē, aut in
 spinetum? MAIN. Eadem terra
 secundum viam, idem saxetū, idem
 q; spinetum, cum cœlestis ille agri-
 cola volucres abegerit, saxa abiece-
 rit, spinas exusserit. Quid? an non
 terra ad viam iacebat Paulus? saxet-
 um Petrus? spinis suffocatus Mat-
 theus, & tamen selectum instrumē-
 tum, gentiumq; legatus effectus est
 Paulus, Petrus iudeorum ouiumq;
CHRISTI & agnorum pastor:

Apostolus & Euangelista, Matthe-
 us. Nihil igitur aliud illa similitudi-
 ne voluit, quàm qui foret cœlestis
 doctrinæ euentus, successusq̄ doce-
 re: non autem de seruandorum nu-
 mero vel copioso vel exiguo quic-
 quam innuere: quãquàm cū ab hac
 similitudine, tum ab ijs, quæ hanc in
 eodem capite sequuntur, maior ser-
 uandorum numerus, quàm minor
 colligi posset: quòd paucitas ferè ad
 Iudæos respectum habeat, vt vatum
 prædictionibus Apostolorumq̄ li-
 teris edocemur: quorum pauci, vt
 ante diximus, quasi regni CHRIS-
 TI, ex toto terrarum orbe colligē-
 di seminarium, selecti, conseruatiq̄
 fuerunt. Atq̄ id ex copiosissimo
 terræ bonæ prouentu (fuerūt enim
 terra illa fertilis Apostoli, ceteriq̄ di-
 scipuli) colligi potest. Itemq̄ ex
 Matth. 17. grano sinapis, quod & si minimum
 sit omnium seminum, vbi tamē ado-
 leuit, est olerum maximum, arbore-
 scitq̄

scitēq; ita, vt in eius ramis nidificatū
 aëreæ volucres veniāt. Item ex fer *Matth. 13.*
 mento, quod quamuis paruum sit,
 tribus aut quatuor farinæ satis com-
 paratum, tamen in farinæ cumulum
 abditum, totum fermentat, inq; suā
 naturam commutat: quæ collatio-
 nes omnes diuini sermonis virtutē
 & energiam, futuriq; regni CHR-
 STI (quod tum pulillum erat) am-
 plitudinem, magnitudinemq; decla-
 rant. Quòd si quis etiam diceret,
 ea similitudine nobis quatuor audi-
 torum genera demonstrari, adhuc
 tamen non sequeretur, quartam tan-
 tum, hoc est minorem hominū par-
 tem beari. Fingamus enim centū
 auditores, quorum decē, Diabolo
 rapiente semen, inanes relinquan-
 tur: rursus alij decē calamitate, ve-
 xationeq; propter sermonem exor-
 ta, desciscant: decem item diuitiarū
 amore infructuosi abeant: reliqui
 verò septuaginta, concepto cœlesti
 H v semine.

femine fructum ferāt, alij centuplū,
 alij sexagecuplum, alij trigecuplum
 nonnē & hac ratione similitudini
 omnia aptē concīnēq; respondebūt
 & vera erit similitudo? COEL.
 Erit sanē: verum enim uerò, nō erūt
 ea ratione auditores in quatuor
 æquales distributi partes. MAIN.
 Ne Magister quidem ipse in æqua-
 les partes eos aut distribuit, aut di-
 stribuendos esse præcepit: sed hoc,
 aut illo modo, cadere semen dixit.
 Iam quæ malignitas nostra esset, be-
 nignissimi Domini verba in deterio-
 rem partē interpretari velle? Quòd
 si id ne in terrena quidem agricultu-
 ra reperitur, vt maior sementis pars
 pereat: quin potius contrarium fieri
 re ipsa cernimus, vt maior seminum
 pars ferè perueniat ad frugē. ne hōc
 quidem de diuina semente dici po-
 test, quæ à liberalissima manu cœle-
 stis agricolæ spargitur. COEL.
 Equidem sic faciendum esse in diui-
 nis

nis sermonibus explicandis iudico, quemadmodum tu Mainarde paulo ante monuisti: ac quæ de mente Magistri nostri sapientissimi in illis parabolis attulisti, mihi omnia propria apta^q esse omnino videntur. His ergo ita affectus sum, ita^q illustratus, & edoctus ad similia intelligenda, vt locum vnum aut alterum obieci^{ss}e contentus, reliquos sim (qui tamen paucissimi sunt) facile præteriturus. Venio igitur ad illum, per quem omnes in hanc malignã, parum^q benignam seruandorũ opinionem sumus abducti: illũ inquã, locum, quo Dominus duas collationes, alterã de operis in vineam conductis, alteram de filij regis nuptijs concludit: qui locus tam clarẽ dicit, multos quidẽ esse vocatos, sed electos paucos. MAIN. Rectẽ sentis cum illam malignam opinionẽ vocas: addo etiam inuidam, aptam^q ad animos in desperationem impellen-

Mat. 20. 22.

lentos: tamen si non eius sententiæ vitio, quæ vera, sancta, & consolationis est plena, sed eorum, qui ea per animi infirmitatem, atque errorem, abusi sunt. In quam opinionem non incidissent, si eam legem interpretandi, cuius paulò ante mentionem fecimus, seruassent: hoc est, si CHRISTI in illis parabolis propositum, finemque spectassent. Quod si in Evangelica historia obseruatum esset, bonam partem IESU CHRISTI sermonum ad Iudæos spectasse videremus. Ad ipsos enim potissimum erat missus, sicut ipse ait: Non sum missus, nisi ad oves perditas Israeliticæ domus. Quamobrem Paulus ad Romanos scribens, CHRISTVM IESVM ministrum fuisse circumcisionis, inquit, propter Dei veritatem, ad ea præstada, quæ maioribus fuerant promissa. Itaque omni studio et cura, munere suo perfunctus est, illis vocandis, erudiendis,

Matth. 15.

Cap. 15.

dis, admonendis, eorum ægrotis sanandis, atq; innumeris diuinisq; beneficis afficiendis, prodigijs & ostentis inter eos faciendis: pro quibus omnibus immortalibus operibus, vinculis, ac verberibus, atq; omni contumelia affectum, in crucem actum, necauerunt: quæ quidem omnia obire voluit, primū, quò sua ad illos legatione ministerioq; perfungeretur: deinde etiam quò tanti muneris fructus in omnes nationes & gentes, quæ quidem lætū huiusmodi nunciū fide acciperent, redūderet. Neq; enim negamus CHRISTI FILII DEI doctrinam, rectè fideliterq; acceptam, omnium seculorum, ætatum, personarum, nationum esse doctrinam: verū illud volumus, sententias certis personis, temporibus, locis, accomodatas à Domino, ad genus vniuersū, omnesq; mortales non esse trahendas. Nam nō omnia, quæ alicui à CHRISTO dicta

dicta & imperata sunt, statim ad omnes pariter, atq; eodem pertinet modo. Quòd si hac de re exempla fortè requiris, ecce tibi, qui à Domino petit, vt liceat abire sepultum Patrē suum: cui Dominus, sequere me, inquit, & mortuos sine suis sepelire mortuos. Nullus igitur deinceps suos mortuos sepeliendos curet. Mortuos quidem nō morabor, vbi Dei maior gloria me, aut viuorum necessitas vocabit. Dominus ihs quorum Elephantiasim sanauerat, iussit irent se ostēsum sacerdotibus: ergo qui à scabie aut lepra curati sunt, sacerdotibus sese inspiciendos exhibeant. Scio hinc plerosq; confessionem illam arcanam, seu potius confusionem venari: sed nimis stultè, ne dicā impiè, suis allegorijs Domini perspicuam doctrinam obscurare nituntur. Fuit illud diuinæ potentiae argumentum, & CHRISTI obedientiae perspicuum testimoniū
qui

qui non ad abolendam legem, sed
 implendam venerat. Erat enim id *Leuit. 14.*
 in lege expressum, vt sacerdotes de *Matt. 19.*
 lepra iudicarent. Adolescenti præ-
 diuiti iussit Dominus venderet om-
 nia quæ haberet, eaq; pauperibus
 largiretur, ac sequeretur se: Quod il-
 le tametsi tum tristis factus, forsitan
 post executus est: quòd si non est re-
 ipsa executus, id tamen debuit, ad
 eius, quem ipse Magistrum bonum
 appellarat, imperium. Nobis satis
 fuerit ita cõparatos affectosq; esse,
 vt pro Domini gloria, fratrumq; sa-
 lute, si quando vsu veniat, omnia, at
 q; adeo vitam ipsam impendamus:
 re tamen ipsa, singulare illud iussum
 vniq; certo homini factum, non est
 ad omnes generatim trahendum: ita
 vt cuncti rei familiaris curam abijce-
 re (quæ omnibus est diuinitus man-
 data) omniaq; sua erogare dilargiri
 q; cogantur: non certè magis quàm
 omnes filium suum Domino macla-
 re de-

1. Tim. 3. 5.

re debent, propterea quòd Deus Abrahamo suum mactare Isaacum iussit. Quamobrem, non si Iudæis Dominus dixit: Multos esse vocatos, paucos verò electos, continuò id ad uniuersum hominum genus, atq; ad omnia tempora est proferendum. COEL. Hoc fortasse vis, si rectè intelligo, eam sententiam de Iudæis illius temporis esse dictam, ac de eis solis esse intelligendam: ex quibus multi ac potius uniuersi à vatribus, deinde à IESV CHRISTO DOMINO fuerant vocati, sed pauci electi, nimirum Domini Apostoli, atq; discipuli, cum mulieribus aliquot, vt sacra testatur historia. Hi namq; fuerunt exiguus ille grex, què

Cap. 12. Dominus apud Lucam consolabatur, inquiring: Ne formidate ô parue grex: nam visum est Patri vestro vobis dare regnum. n̄dem reliquæ illè

Cap. 11. erant, de quibus Paulus ad Romanos; similiter, inquit, hoc tempore
super.

supersunt per gratuitam electionē
 reliquæ. Idem erant illud semē, de
 quo ab Esaia idem Paulus: Nisi Do
 minus armipotens nobis semen re- Rom. 9.
 liquisset, idē nobis, quod Sodomæ
 ac Gomorre accidisset. Quibus om-
 nibus in locis, seruandorum pauci-
 tas eius temporis Iudæorum, nō ob-
 scurè significatur. MAIN. Hoc
 ipsum volo mi Cœli, recteque tu
 atque aptè eos locos coniunxisti.
 Qui hac CHRISTI sententiā ad su-
 um propositum abuti volebant, ij
 parabolas omnes vigesimi capituli,
 item XXI. Itē XXII apud Mat-
 theum, reiectionem Iudæorum, &
 Gentium euocationem continere,
 animaduertere debuissent. Et qui-
 dem huiusce rei indicio sunt in pri-
 ma similitudine illa verba: Freme-
 bant contra Patrem familiās dicen-
 tes: cum hi postremi vnā modò ho-
 ram in opere fuerint, tu eos nobis
 pares fecisti, qui diei onus ardorēque
 I per

pertulimus. Atque hoc quidem fecis-
 se eos, postquam Dominus reui-
 xisset perspicuum est. Nam Paulo
 atque alijs Apostolis, exteris Euange-
 lium prædicantibus, ægrè ferebant
 Iudæi, dicebantque, nefas esse, ut ex-
 terni homines, nationesque in Evan-
 gelio Regnoque Dei, ipsis, qui Dei
 antiquus sanctusque essent populus,
 æquarentur: id quod tum Acta Apo-
 stolorum, tum ad Romanos Episto-
 la testantur. In eadem quoque para-
 bola idem ostendunt illa alia verba:
 Aufer tuum, & abi: quæ verba reiec-
 tionem Iudæorum innuebant. Quid
 verò clarius illa commutata senten-
 tia? Ita erunt, & ultimi primi, & pri-
 mi ultimi. Qui nam, obsecro, sunt
 ultimi facti primi, nisi alieni à Rep.
 Israelis, Iudæis in Dei Regno præ-
 lati? Qui uerò primi facti ultimi, nisi
 Iudæi alienis ad tempus pospositi,
 donec externarum gentium intraret
 multitudo? tumque ipsi quoque Israeli-
 tæ

tā seruētur, vt alibi ex Paulo docui-
 mus. Ad hęc parabola XXI capi- *Rom. 11.*
 tis, extra omnem dubitationem est:
 Itemq; XXII, ita clara, itaq; perspi-
 cua, vt si prima aliquam nobis dubi-
 tationem relinqueret, hęc prorsus
 eam remouere deberet: præsertim
 cum eadē ipsa sententia, Multi sunt
 vocati, pauci electi, in huius quoq;
 similitudinis extremo repetatur.
 Hanc autem similitudinem de solis
 Iudæis à Domino propositam, quis
 illis auditis verbis, dubitare possit?
 Nuptiæ quidē, inquit, paratę sunt:
 sed inuitati, eis nō erant digni. Quā-
 obrem abite in triuia, & quoscunq;
 inueneritis vocate ad nuptias. Id
 quidem illud est, quod Dominus di-
 scipulis mādauit suis: vadite, inquit,
 in totum orbem, prædicate Euange- *Marc. ult.*
 lium omnibus creatis: atq; id se fac-
 tuos esse, Paulus & Barnabas in *Act. 13.*
 Actis testificantur. Vobis primū
 diuinam oportebat proponi doctri-
 nam:

nam: sed quia eam reijcitis, vosq̄
 sempiterna vita indignos iudicatis,
 scitote nos ad alienas gentes cōuer-
 ti. Sic enim præcepit nobis Domi-
 nus. Confer nūc Domini Pauliq̄
 sententias, & pares esse comperies.
 Dominus dicit primò, inuitatos nō
 fuisse dignos: Paulus, vos ipsi indi-
 gnos iudicatis. Dominus exite in tri-
 uia: Paulus scitote, inquit, nos ad ex-
 teros exituros: nā Dominus ita im-
 perauit. Sed iam surgamus: tempus
 enim videtur huic importuno cre-
 ditori, satisfaciendi. Ecce puer, qui
 nos vocatum venit: vocantē sequa-
 mur, ne & ipsi contumaces inuenia-
 mur. De eo quod superest (quod
 quidem precipuum & grauissimum
 est) pomeridiano sermone, CHRI-
 STO presente, differemus. COEL.
 Tu quidem Mainarde, vt video, nō
 modò animi desiderio satisfacere
 vis, sed etiā corporis necessitati. En
 sequor, vt totum hunc tecū consu-
 mam

nam diem. Nam ita fiet, vt non so-
lum nostri propositi confirmationē
audiam, verumetiam alia, quibus
non minus recreabitur, aleturq; ani-
mus, quàm corpus salubri, & neces-
sario cibo. MAIN. Nos totos alet
Deus (quæ eius infinita liberalitas
est) qui omnia pascit: quicq; filijs
suis salutem peperit, eosq; in
regnum transtulit IESV
CHRISTI FILII SVI.

Accumbamus.

I iij COEL.

Finiij 21 July 1604

Handwritten notes:
benedictus
et sic

COELII SECVNDI CV-
RIONIS DE AMPLITV-
DINE BEATI REGNI DEI.
LIBER SECVNDVS.

AINARDVS.

Hæc iucūdiſſima cœ-
li facies nos ad hanc
porticum inuitare,
atq̃ allícere videtur
Cœli. Nā hoc loco
libentiffime vti ſoleo, ſiue quid me
cum ipſe cogito, ſiue lego, ſiue ſcri-
bo. Quare ſi placet, hîc conſedea-
mus, & reliquum ſermonem abſol-
uamus. COEL. Mihi verò pla-
cet: atq̃ huius amœnitatem loci,
cœli atq̃ ſolis admirabilem, ſimul et
amabilem faciem, ſermonisq̃ huius
fructū, omnibus humanis iucundi-
tatibus, atq̃ opibus libēter antepo-
no. MAIN. Pone igitur, ſi quid
audire velis: aut ſi quid ex ſuperiore
diſpu

disputatione reliquum sit, quod nō
 satis explicatum esse videatur. CO-
 EL. Nihil equidem superest, nam
 vt ante dixi, ex illo tuo sermone, nō
 solum loci à me tibi ad explicandū
 propositi, patefacti sunt, verum etiā
 innumerabiles ferē alij, qui aut simi-
 litudine cum illis coniungūtur, aut
 dissimilitudine ab eisdem separan-
 tur. Itaq; hęc pars tota, tua est. Ego
 summa attentione, te de re omnium
 grauissima differentem auscultabo.
 MAIN. Dicā, sed ea lege, vt quan-
 docunq; tibi visum fuerit, me inter-
 pelles, & sermonis cursum ad tuum
 nutū voluntatemq; moderere. CO
 EL. Id equidē faciam, si quid præ-
 sertim ex tuo sermone scrupuli, for-
 tē in animū irrepserit meū. MAIN.
 Dicam igitur primum, vnde hęc de
 paucitate seruandorū, regniq; Dei
 paruitate, opinio orta sit, sensimq;
 permanarit. Deinde Regni Dei
 amplitudinē veris & perspicuis ar-
 I iij gumen-

*Arbitrio hinc
 2: Liberi p...*

gumentis ostendam. Principio, ut
 Diaboli inuidia, atque astu, mors in
 hunc mundum intravit, sic eiusdem
 emulatione & artibus, angusta ista
 atque inuida opinio disseminata &
 propagata est. Videbat enim, ac
 non dubijs signis colligebat huma-
 ni generis hostis, mendacique pares,
 Dei Regnum in misericordia, tanquam
 in firmissimo aeternoque fundamēto,
 positum & fundatum esse: Deumque
 per infinitam suam misericordiam,
 amplissimam Remp. numeroque ci-
 uium infinitum omni ratione summaque
 sapientia paulatim colligere & consti-
 tuere: ideo mille semper artibus &
 dolis eam impedire conatus est, &
 conatur. Hinc primos parentes
 blandis aggressus verbis, decepit,
 atque in casum illum luctuosum im-
 pulit: quo, nisi summa sapientia &
 bonitate Deus statim occurrisset,
 perierat prorsus humanum genus.
 Sed enim nulla calliditas nullumue
 con-

consilium aut vis valentior, quàm
 sempiternum Dei decretum atq; vo-
 luntas. Itaq; processit nihilominus
 consilium Dei, atq; eius ciuitas &
 regnum inuito Diabolo amplifica-
 ri cœpit ex ijs, quos ex omni æterni-
 tate designauerat: nec Dei semen vl-
 lis Sathanę potuit artibus extingui.
 Hoc animaduertens Antitheus ille
 fœcundo excusso pectore, nouas de-
 prompsit artes: ac inter cætera spar-
 gere ac sensim disseminare eam opi-
 nionē cœpit inter eos, qui vulgò sa-
 piētiores habebātur: numerū, vide-
 licet, bonorū esse exiguū, improbo-
 rū verò infinitū. Hinc ille cātilenæ.

Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus, vsq;

Aurorā & Gangem, pauci dignoscere possunt

Vera bona.

Item.

Rari quippe boni, numero vix sunt totidē, quot

Thebarum portæ, vel diuitis hostia Nili.

Item: stultorum infinitus est nume-

rus, qui tamen locus perperam cita-

tur ex Solomonis ecclesiaste, cū nō

I v Solo

Iuuenal.

Saty. 10.

Idem,

Sat. 13.

Fam. epi. Solomonis, si veram literam consu-
Libr. 9. las, sed Ciceronis, & aliorum eiusdē
 generis scriptorum esse cōperiat. Stultorū, inquit ille ad Petrum, plena sunt omnia. Quæ voces ab his pfectæ sunt, qui se solos bonos, solos sapientes solos beatos, existimabāt. Moderatius tamen sensisse Plato in Pœdone videtur, qui homines vehementer bonos aut malos perpaucos esse dixit, medios verò plurimos vt ī rebus omnibus, valde parua aut magna: celerrima & tardissima, pulcherrima, et turpissima, cādīdissima & nigerrima, ac demū in omnibus extremorū sūma rara quidē & pauca esse, media vero frequentia, atq; multa, Quod si illos mediocres cū his optimis coniūgas, iā bonorū numerus, improborum numerum longe superabit. COEL. Ita est vt dicis. Ac mihi quidem hic Philosophus semper reliquis omnibus religiosior est visus. Illos verò homines ego ta-
 les

les fuisse puto, quales apud nos duo fuerunt: qui cum aliquando in forū conuenissent, & inter se consalutassent, vnus inter cetera sic alterum alloquitur: Duo, mi Ioannes, tantum boni viri in nostro municipio sunt. Cui Ioānes, horum, inquit, tu vnus es, optime Georgi: & tu, inquit Georgius, alter. MAIN. Ita mutuum muli fricant, vt dicitur. Sed redeo ad callidum illum, qui se paulatim magis ac magis per mundi sapientes insinuans, diuinam misericordiam & bonitatē extenuare coepit, eam non esse tantam, quantam pleriq; existiment. Deum esse quidem bonum & misericordem negari non posse, sed tamen iustum omniumq; delictorū seuerissimum vltorem. Atq; ad id persuadendum, duplici ratione nititur, quarum alteram sumit ex testimonijs, alterā ex causis & signis. Testimonia sunt, quæ nos superiore sermone ita de-

clara

clarauimus, refutauimusq̄, vt iam
 caussa nostra obesse nihil possint.
 Causas verò solet veterator ille,
 opera, hominumue facta appellare.
 Has igitur tendiculas tanta arte po-
 nit & cœlat, vt in eas non incurrere
 difficillimum esse videatur. Nam,
 hinc benefactorum fiduciam, illinc
 ex malefactis desperationem tēdit:
 atq̄ in hunc loquitur modū: vis ne
 tu o homo, tuæ reliquorumq̄ mor-
 taliū salutis aut exitij veritatem co-
 gnoscere: opera mortalium studiaq̄
 contemplare, quæ salutis atq̄ interi-
 tus sunt causæ: salutis si bona, con-
 demnationis & exitij, si mala. Iam
 ipse circumspice, atq̄ in omnem par-
 tem oculos cōuerte, & clarè cernes,
 quàm pauci sint ij, qui arctissimas,
 multiplicesq̄ perfectas iustitiæ par-
 tes, præceptaq̄ conseruent: quamq̄
 sit exiguus numerus honorum: &
 contrâ, quàm latè patens, quàm in-
 finitus, improborum. Quamobrē,
 omni

omni procul hæsitatione remota, sic conclude. Si benefacta salutis causa sunt, signa quæ certissima, et malefacta exitij & calamitatis æternæ, necessariò efficitur, electorum & conseruandorum numerum per quàm exiguum esse, condemnandorum verò & repudiatorum, immensum. COEL. O Serpentem antiquum, ô belluam ex malitiâ & dolis aptâ & conflatam. Vereor ne plerique mundi sapientes ab hoc sophista instituti sint, quos huiusmodi fallacias nocte sæpenumero audiui. MAIN. Dubitas? Imò ab eo docti & instituti sunt, qui Monachorum secessus instituerunt & sectas, quique eos secuti sese à reliquis mortalibus separarunt: quasi reliqui homines profani atque execrabiles omnes essent, ipsi verò soli religiosi & sancti. Nã hæc opinio à Philosophis primùm orta, paulatim ab illis & per illos in Dei & CHRISTI Ecclesiam dimanauit.

CO.

COEL. Non dubito. Sed velim
audire, quonam pacto ex huiusmo-
di te extricares fallacijs. MAIN.
Primum concederem illa Deum es-
se iustum, itemq; neminem, ne dum
paucos perfecte iustitiã colere, Dei
legi per omnia parere: idcirco nemi-
nem quoq; aut natura, aut diuinæ iu-
stitiæ obseruatione bonum, iustum
uè esse. Scitum enim est illud: Nō
est qui faciat bonum, ne vnus quidē
Item, nullus est bonus, nisi vnus De-
us. Verum, Deum Patrem (quæ
bonitas eius est) tum peccata omni-
um nostrum, tū pœnas vniuersas in
CHRISTVM filium suum transu-
lisse, vt inquit Esaias : Ipse ob pec-
cata vitiaq; nostra perēptus & cōtu-
sus, pœnas p nobis salutare dedit :
eiusq; vibicibus sanati sumus. Om-
nes nos vt oues errauimus, suã quis
q; viam secuti : & Deus in eum om-
nium nostrum peccata coniecit. id
quod Patris ipsius vox testatur, cū
ait:

Rom. 7.

Luc. 18.

Cap. 5.

ait: Hic est filius meus charissimus,
 in quo me oblecto. Item filij, Ego
 animā meā pono pro ouibus meis.
 Deinde connexi negarem antece-
 dens: diceremq; salutis causam, nō
 benefacta, sed Dei propositum, sem-
 piternamq; misericordiam & iusti-
 tiam fide per CHRISTVM IE-
 SVM comprehensam. Itemq; nō
 malefacta simpliciter & proximē
 condēnationis & interitus esse caus-
 sam, sed contumacem diffidentiam:
 velut Dominus dixit, à spiritu argu-
 endum esse mundum de peccato,
 quòd sibi fides habita non esset. Itē,
 Paulus, diffidentia auulsos esse ra-
 mos, ait. Item, Deum omnes in dif-
 fidentiam conclusisse, vt omnium et
 Iudæorum & externorum sibi post-
 fidentium misereatur. Et quoniam
 fidem habeo Deo, eiusq; misericor-
 diam amplector, Deiq; lege delec-
 tor, quòd ad interiorem hominem
 mentemq; attinet (& si vitiosa exte-
 rioris

Matth. 3.

Ioan. 10.

Ioan. 16.

Rom. 11.

Rom. 7.

rioris hominis natura appetitusq̄
 repugnat) intrepidè asseuerarè, nec
 peccata, nec legem, nec inferorum
 vim, nec aliud quicquam me condē
 nare posse: vt Paulus cum aliàs sæpe
 tum eo loco, confirmat: Censemus
 fide iustificari hominem, inquit, nō
 Rom. 3. legis operibus: quemadmodū Da-
 Rom. 4. uid quoq̄ hominis beatitatem in eo
 statuit, si ei Deus iustitiam tribuat si
 ne operibus: Beati, inquit, quorum
 remissa delicta, quorū obducta sunt
 peccata. Beatus homo cui non im-
 putat Deus peccatum. Postremò
 concluderem ex operibus apparen-
 tibus, non posse cognosci certouē-
 sciri, qui nā beandi sint, qui uē dam-
 nandi: quòd vel ipsos Deo charissi-
 mos, in turpissima flagitia facinora-
 q̄ prolapsos esse videamus: quos ta-
 men post ad æternam fœlicitatem
 euectos fuisse, non ignoramus. Itaq̄
 nihil hîc temerè iudicandū esse, sed
 alienum seruum suo Domino, siue
 stet,

stet, siue cadat, permittēdū. COEL. *Rom. 14.*

Probatu sanè mihi hoc tuum respō
sum. nam & aptissimè aduersarij ca-
ptiones dissoluit: & firmissimè no-
stram sententiā confirmat. Itaq̃
& ipse post hac eodem modo, non
solum Diaboli tela reijciam, sed eti-
am hominum quorundam argumē-
ta refutabo. MAIN.

Dominus ip-
se manus tuas sic ad certamen instru *Psal. 18.*

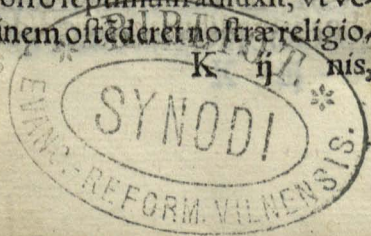
et, vt ferreos arcus tuis frangas lacer-
tis. Adhuc mihi satis videor vnde
hæc barbara opinio emanarit, & tã-
quam proserpserit, indicasse. Iam
reliquum est, vt ad nostræ huius sa-
lutaris sententiæ confirmationē ve-
niamus. COEL. Rectè censes,
ne in eã reprehensionē incurramus,
in quam Lactantius ille Firmianus
incurrit: quē pleriq̃ omnes ab Hie-
ronymo inducti, præclare aduersa-
riorum inuenta refutasse, sua verò
malè confirmasse dicunt. At hi nec
prudētis oratoris munus quod sit,

K nec

nec Lactantij in suis diuinarum institutionum libris dispositionē, satis perspexisse mihi videntur. Est autem oratoris officium prudentis & prouidi (quod Cicero de oratore libro secundo docet) vt si in refellendo aduersario, firmior esse oratio, quàm in confirmādis nostris rebus, potest: omnia in illum tela conferamus: sin nostra facilius probari, quàm illa redargui possunt, abducere animos à contraria defensione, vt ad nostram conemur traducere. Quod cum ita se habeat, non mihi videtur vitio dandum, diuino homini atq; oratori christiano esse, si plus opere in refellendo, quàm in probādo posuit. Nam causa nostrae Religionis ea est, quae nō humanis argumentis, aut inuentis confirmanda sit: sed fide, diuinoq; instinctu amplectēda. Ite in totum orbem, inquit summus Magister, praedicate Euangeliū omnibus mortalibus: qui crediderit & ablu-

Marc. ult.

ablutus fuerit, seruabitur: qui verò non crediderit, cōdemnabitur, Pau-
 lus item, Episcopum talem esse de- Tit. 1.
 bere ait, qui possit & sana doctrina
 cohortari, & contradicentes refelle-
 re. Neque enim aliud præterea re-
 quiritur, quàm Dei simplex ac since-
 ra doctrina, quæ ihs, qui vitæ sunt
 æternæ destinati, firmior est, quàm
 sua Geometris principia ac demon-
 strationes. Quo fit, vt si quis falsam
 diligenter refutasse inuentus sit, is
 muneri suo satisfacisse videatur. Ne-
 c̄ tamen non confirmauit verã Re-
 ligionem Lactantius, quo modo ihs
 qui sacras literas aut ignorarent, aut
 contemnerent, confirmanda erat.
 Nam cum primis tribus libris aduer-
 sariorum errores superstitionemq̄
 refutasset, tres alios quasi opposuit
 sequentes, quibus susceptam caus-
 sam grauiter appositèq̄ confirmat.
 His porrò septimum adiūxit, vt ve-
 rum finem ostēderet nostræ religio-
 nis,

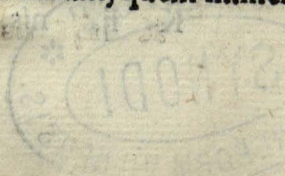

nis, atq; ad præmiū immortalitatis, omnes inuitaret. MAIN. Quod pro Lactatio dicis, verum est: quòd ei res erat cum ihs, qui nec sanctarū autoritatem literarum agnoscebāt: nec argumēta ab illis principijs ducta, admittebant: Verumtamē, secus faciendum est cum ihs aduersarijs, apud quos grauis est sacrorū librorum autoritas: è quibus cum firmissima argumenta, tum autoritates ad fidem faciendam aptissimæ depromuntur. Nos igitur Regni Dei amplitudinem ex quatuor locis firmissimis, & clarissimis, quanta fieri poterit breuitate, demonstrabimus. Primum à potentia Dei, deinde à sapientia, tum à bonitate, siue misericordia: postremo à testimonijs diuinis. Sed priusquā hæc explicare aggredior, quoniam tua propria sunt Pater, te per vnigenam filium tuum IESVM CHRISTVM Dominum nostrum, quem immenso quodam
erga

*Regni Dei amplitudine
et longæ
mansuetudine.*

1.
2.
3.
4.

Proposito

erga nos amore nobis tradidisti, oro
 atq; obsecro, me spiritu tuo affles &
 repleas: vt Regni tui maiestatem atq;
 amplitudinem ostendere, tuerique
 valeam, ne in te insultet, atq; effera-
 tur tuus, tuorūq; hostis, sed victus,
 omniq; ex parte inferior, vt par est,
 ab omnibus agnoscat. COEL.
 Tecum id ipsum precor atq; opto.
 Nam video te alta spectare, & velle
 in cœlū omnino migrare. MAIN.
 Spero fore, vt contingat id nobis.
 Vt igitur à primo incipiam Cœli fra-
 ter, si concesserimus imperium istius
 sempiterni Dei hostis maius atq;
 augustius esse: eiusuē miserā Rēp.
 ciuium numero, regno & ciuitate
 Dei ampliozem, vereor vt de creato-
 ris regisq; nostri potētia & maiesta-
 te nimium derogemus. Neq; enim
 potentia atq; amplitudo alicuius
 Imperatoris aut Regis à Thesauris,
 siue pecuniarum solum numero cer-
 nitur, sed multò magis à multitudine

K iij ne

ne populorum, regionum, prouinciarum, nationum, gentiumq; variarum, quibus imperet, & à quibus Dominus agnoscat. Cur ad tantū nomen, tantamq; amplitudinem & maiestatem Populus Romanus (vt alios & Populos & Reges præteream) olim ascendit, nisi propter multitudinem et varietatem regionum, gentium, & nationum, quas sibi subiecerat, quibusq; imperitabat? Hinc rerum Domini, hinc potentes appellati. Hinc Regum, populorum, nationum portus & perfugiū dicitur eorum senatus. Quid enim est Amplitudo, nisi potentia, maiestatis, & copiarum magna abundantia? Quid item potentia, nisi ad sua conseruanda, & quæ alius occupauit, obtinenda asserendaq; idonearum rerū facultas? Quòd si à Deo copijs atq; hominum multitudine hostis non vincitur, sed vincit, Deo igitur potentior, estq; eius amplitudo

do maior. At quis vnquam ausit dicere, Satanā Deo esse potētiorē? Opus ipso opifice? infimus seruus, opulentissimo Domino? Cur, quæso, Rex regum, Dominorum Dominus, armipotens, bellipotens, fortis, victor, triūphator, augustus, solusq; potens gaudet appellari? COEL. Et si tuus iste perpetuæ orationis cursus me non mediocriter afficit: necq; illum libenter impediō, tamen quin te interpellem, facere nequeo. Possent hīc tibi aliquis dicere, illud quoq; magnæ cuiusdam potētiae argumentum esse, si maiorem hominum partem (cum sint omnes eius inimici) æternis destinet pœnis. MAIN. Hoc fortasse dici posset de aliquo Tyrāno, qui quoq; iure, quaque iniuriā Dominatum suum tueri & principatum augere vellet: cuiusmodi est antiquus ille hostis. Verum de Deo, qui hominum condidit genus, qui ut nos seruaret,

nihil reliquit intentatum, qui legiti-
 mus est Dominus, aut potius Pater,
 hoc nullo modo sine magna eius in-
 iuria, dici potest. Neq; etiã illud ve-
 rum est, in eo etiam principis poten-
 tiam elucere, si maiorem perdat ho-
 minum partem, paucis tantum con-
 seruatis: sed contra potius, eò maior
 elucet potentia, quò plures conser-
 uauerit. Atq; vt hoc facilius intelli-
 gas: finge duos esse principes, quo-
 rum alter nullo iure, nulla ex causa,
 sed per summam iniuriam & animi
 impotentiam, ad cuiuspiam populi
 ruinam, totis viribus conuersus es-
 set: nec aliud cuperet quàm quos-
 cunq; posset, rapere, agere, cedere.
 Alter verò omnem suam curam, stu-
 dium, opes, potentiam, operam po-
 neret in eo populo, quamuis ingra-
 to, conseruando: nonne quo plures
 conseruaret, eò potētior haberetur?
 COEL. Maxime verò. MAIN.
 Quid si maiorem partem? num ad-
 uer-

versario potentiorē censeret? COEL. Quidni? Et quidem clementiorem & potētiorē, si omnes posset omnes conseruaret. MAIN. Mihi quidem hoc non videtur: Si enī ita faceret, vbi iustitia? sine qua nulla virtus inueniri potest. Nam ex paucorum poena & seueritate, quanta sit eius in cœteris clementia, facile cernitur. COEL. Fateor, sed verendum est, nē dum potentiorē, clementioremq; facimus, eadem ratione minus iustū faciamus. Quod si paria hæc in deo esse debēt, par quoq; conseruandorum & damnandorum numerus esse debebit. MAIN. Non est Cœli ista æqualitas, vbi nullum aut meritum, aut debitum est, requirēda, sed pura liberalitas, donum, & misericordia tantum cernūtur. Iam Deus nihil prorsus cuiquam debet: quare cum genere hominum, vt potē suo opere, atq; ad suam gloriam ficto, ei facere

K v quic

quicquid visum est, licet: nisi quod cum aliorum omnium, tum vel maxime principis natura propensior ad clementiam & veniam esse debet, quam ad vindictam & poenam. Id quod Deus ipse de se in Mose in hunc testatur modum. IOVA IOVA DEVS MISERICORS, ET EXORABILIS, AD IRAM TARDVS, AD CLEMENTIAM ET AVXILIVM PROPENSVS.

Exod. ; 4.

Homines autem ad Deum nullare propius accedunt, quam salutem hominibus dando: nihilque est tam regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis homines: & contra, nihil est tam deforme, atque abiectum, quam ad summum imperium, puniendi acerbiter adiungere. COEL. Si nihil nobis debet Deus, cur apud Matthæum Pater ille familiam iubet procuratori suo, in vineam conduc-

tis

Matt. 20.

tis operis mercedem soluat: Item
 ihs, qui eius causa & nomine, contu- Matt. 5.
 melias atq; hominum odia patium-
 tur, CHRISTVS DOMINVS,

Gaudete, inquit, tum, & exultate, ac
 scitote grandem vobis mercedem
 esse in coelis. MAIN. Dominus,
 quæ est eius bonitas, mercedem præ-
 miumve id appellat, quod ipse mera
 liberalitate promittit & donat, id
 quod ex ipsius parabolæ ordine per-
 spicue cognosci potest. Exit pater-
 familiâs ad quærendos operarios, nõ
 illi ad eum, sicut dicit apud Esaiam:
 Repertus sum non quærentibus me, Rom. 10.
 conspicuus factus, me non curanti-
 bus. Vocat, promittit, in vineam
 mittit suam, accersit denuò, promis-
 sum denarium dat. Alij Patrisfamî-
 liâs bonitatem in omnibus agnosce-
 tes, nihil quæruntur: Alij fremunt,
 atq; iniustitiæ Patrem familiâs insi-
 mulant, suas iactantes operas, ac di-
 utinos labores. His Dominus in
 huc

hunc fatiffacit modum: Amice, inquit, non facio tibi iniuriam. nonne mecum denario conuenisti? Aufer tuum, & abi. volo autem huic vltimo tantum dare, quantum tibi. An mihi meis non licet vti meo arbitratur? An ideo tu inuidus es, quoniam ego benignus & liberalis sum? Quid, quaeso, haec omnia praese ferunt, qua Patrisfamilias liberalitatem, id quod facile probant illa postrema verba cum ait: sibi licere vti suis suo arbitratur. nam sua vocat, quae mercedis nomine paulo ante vocarat, vt intelligas, magnae cuiusdam bonitatis esse, quod sua dona, mercedis ac premij ornetitulo, vt nostram ad obeunda munera, excitet ignauiam. Alioqui, nonne ipse Dominus semel operibus omnibus legem illis verbis

LUC. 17. statuit? Vbi omnia inquit vobis mandata feceritis, dicite vos inutiles esse seruos, qui, quod debueritis facere, feceritis. **COEL.** Sed quid de-

denarij nomine intelligi Dominus voluit: MAIN. Denarius est, q̄ Dominus nobiscum pactus est, vita nimirum & mors, gloria & ignominia, beatitudo & calamitas. His quidem, qui nihil viribus suis meritisq̄ tribuentes, omnia à paterna benignitate clementiaq̄ sperant, vita, gloria, beatitas, proposita & promissa est. Superbis autem, sibiq̄ præfidentibus, ac propriam iustitiam iactantibus (cuiusmodi fuere ludæi) aut de clementia Dei desperantibus mors, ignominia, calamitas. Etenim, inquit Paulus, peccati stipendium mors est: at Dei beneficium & donum sempiterna vita, per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum. COEL. Vita igitur et mors, merces siue præmium dici potest: MAIN. Maximè verò: illa ratione promissi: hæc peccati. Est enim medium vocabulum merces: idcirco tam in bonis quam in malis

di-

Rom. 4.

Rom. 6.

dicitur. De malis ostendit, Domi-
 nus, cum de gloriosis & sua facta ia-
 ctantibus, inquit: Acceperunt mer-
 cedem suam. Et hoc est quod Pater
 familiâs dicit quæculis illis: Aufer
 tuum & abi. Item Petrus, improbos
 iniustitiæ mercedem, siue præmium
 laturus, affirmat. COEL. Iam vi-
 deo eius similitudinis documentū,
 quam antemeridiano sermone, de
 Iudæorum euocatione propriè intel-
 ligendam esse docuisti. Quare si vi-
 detur, ad institutū redeamus. MA-
 IN. De Dei infinita potētia erat insti-
 tutus sermo, ex qua Regni eius ampli-
 tudo intelligatur. Nā si ab opibus,
 magnitudine copiarum, numero re-
 gionum, varietate nationum, popu-
 lorum, gentium, Principis æstima-
 tur maiestas ac cernitur potentia, ne-
 cessariò concludendum est, Regnū
 Dei, qui solus potens, magnus, di-
 ues, & admirabilis verè dici potest,
 longe maius esse quàm Diaboli re-
 gnū

gnum, siue potius tyrannidem. Nūquam enim dicam principem aliquem magnum aut potentem esse, ex hostium multitudine: sed illum potentem appellabo, cui multi parent: cuius quàm latissimè patet imperium. Id Solomo Rex sapientissimus, animaduertēs, in hominum multitudine sitam esse Regis maiestatem dixit, in populi vero paucitate, occasū imperij. COEL. Negari hoc quidē non potest: dum ista personis & temporibus abstrahuntur: verum cum ea propius inspicio, atq; in hominum vita moribusq; considero, tum quid statuendum sit, prorsus ambigo. Neq; enim non vides Satanam magnam orbis partem occupare: vt potē qui totus, vt Ioannes ait, in malo iaceat: ita ut non iniuria, huius mundi princeps & Dominus appelletur. MAIN. Quod altero sermone dicebam Cœli Secūde, hic quoq; repetendum est, atq; in

Prou. 14.

Iob. 5.

Ioan. 12. 14.

in

Ioan. 7.

in memoriam reuocandum: nimirū ex aspectu, aut ex ijs quę sub oculos cadunt, præsertim in rebus diuinis, non esse iudicandum. An te fugit, quod in fidei nostrę simbolo confitemur? cum dicimus: Credo vnā sanctā, catholicāq; Ecclesiam, hoc est communionem sanctorum: quę si oculis hisce cerneretur, atq; ex aspectu cognosceretur, in fidei solemnī cōfessione, in qua nihil, nisi à sensibus remotum auditur, posita non esset. Nihil igitur te moueat, si minus hoc Dei, CHRISTIq; regnum, siue (quod idem est) hęc Ecclesia Resuepublica sanctorum oculis non tota cernitur: vt potè quę melius creditur, atq; animò comprehenditur, quàm sensibus percipiatur. COEL. Sed quænam est causa, cum ex hominibus constet, quamobrem videri, oculisq; cerni non possit? MAIN. Quoniam Deus longè alia ratione regnum guber.

bernat atq; administrat suū, quā hu-
mana soleat ratio, quamq; veterator
ille faciat. Et hīc nostri Regis infini-
tā licet admirari sapiētiam. Ille om-
nia peccatis mortibus calamitatib9,
replet: Deus omnia iustitia, vita, sa-
lute. Verū qua arte ad fallēdum ho-
stē id faciat, vide. Nā sub peccato iu-
stitiā tegit: sub morte vitam, sub cō-
dēnatione salutē, sub infirmitate ro-
bur, sub stultitiā sapiētiam: sub cru-
ce atq; ignominia gloriā. Hīc fit, vt
vix aliud hāc mūdi faciē spectātī oc-
currat, quā peccata, mortes, variaq;
malorū genera. Atq; vt poēta canit.

*Terribiles uisu formæ, lethumq; laborq;
Tum consanguineus lethi, sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine bellum
Ferreiq; Eumenidū thalami, et discordia demēs
Vipereum crinem uittis innexa cruentis.*

Aeneid. 6.

Hinc totus in malo iacere mundus
est dictus. Hinc Sathan mundi hu-
ius princeps meritò vocatus, quod
omnia pro sua libidine, quasi nulla

L fit

sit prouidentia, versare atq; obtinere
 videatur. At non ita est, non ita est
 inquàm: sed huius mundi verus &
 legitimus princeps & Dominus, is
 est, cui Pater dixit: Postula à me, &
 tibi gentes omnes hæreditatem, or-
 bis fines possessionem dabo: quiq;
 deuicta morte eiusq; autore procla-
 mauit: Omnis mihi data potestas
 est, in cælo & in terra. **COEL.**
 Probas mihi i ista quæ dicis: atq; eò
 magis, quòd fidei natura definitio-
 necq; muniuntur. est enim Fides (vt
 à Theologis definitur) rerum quæ
 non cernuntur, firma animi conpre-
 hensio. **MAIN.** Gaudeo te tan-
 tum profecisse, vt etiam hanc adiu-
 ues caussam. verum idem tibi, quo
 magis perspicias, similitudine ante
 oculos ponam. sumus nos in hac vi-
 ta, velut Ciuitas, quæ iure ad aliquẽ
 bonũ principem pertineat: sed quã
 tyrannus aliquis dura præmat serui-
 tute: velut exempli gratia, Israelitas
 Pha.

Pharao memorabili illa egiptiaca calamitate præmebat. Hanc si quis videat, parum ab alia differre iudicabit, quæ volens & lubens palàm Tyranni sequitur nutū, eiusq; capessit iussa: uerum clam, cum suo vero & legitimo principe consentit. Et quāquam aliud nihil ei dare possit, eum saltem suspirat, eum expectat, eum cupit, seruitutis grauitatem lugens: qui si quando uenerit cum potentia ad hostem profligandum, ciuitatēq; asserendam, tunc verò sentiet Tyrānus, quantum populi fides erga suū benignum & legitimum principem valeat. Cum enim antea se multos habere subiectos crederet, re ipsa tandem se multos inimicos habuisse cōperiet. Verum enim est illud antiquum: QVOT QVIS HABET SERVOS, EVM TOT INIMICOS HABERE. Quid? An nō omnes peccato & vanitati subiecti atq; mancipati sumus, vel inuiti? Ac

Rom. 3.

preclare nobiscum agitur, dum cum Paulo dicere possumus: Ego idem, & mente seruius legi Dei, & corpore legi peccati. Adde etiam quod errore & ignorantia, quæ ferè excusationem, & veniam habet, multi multa committunt, non proposito ac malitia. At veniet Rex noster CHRISTVS IESVS, cum maiestate ac potentia ad vltimam cum Diabolo & morte pugnandam pugnam: tunc verò infinita illa cœlestium ciuium Deiꝑ electorum multitudo cernetur. Nunc cerni non possunt, quoniam signa quædam Tyrani ferre aut vi aut ignorantia (vt dixi) coguntur. Interea tamen dum dies illa expectatur, sapiens ac prudens noster Rex cum suis clãdestina habet colloquia: eosꝑ solatur, et hortatur in fide perseuerent: affirmans se hãc fidem, hocꝑ sui desiderium & conatum perfectæ obedientiæ loco accipere. Et quamquam nos liberare pos-

possit, differt tamen, atq; ita exerce-
 ri affligiq; sinit, quò magis ac magis
 sui aduentus in nobis desiderium ac-
 cendat. Atq; hæc illa sunt stratage-
 mata: hæc nostri diuini Regis artes,
 quibus non modo humanum iudici-
 um fallitur, verùetiam Sathanæ elu-
 duntur fraudes. Quis enim unquã
 diceret, in tot peccatis aliquid subes-
 se iustitiæ? in tanta rerum perturba-
 tione, esse aliquam quietem? in
 tot stultitijs, elucere aliquid sapien-
 tiæ? in tanta seruitute, esse aliquid li-
 bertatis? in tot periculis, aliquam sa-
 lutem contineri? Quis obsecro vn-
 quam cogitasset, latronem omni sce-
 lere coopertum, in crucẽ ob sua ma-
 leficia sublatũ, vnum ex Dei electis
 ac filijs esse? Et contrã, quis Iudam
 Iscariotem in Apostolorum collegi-
 um cooptatum, veritatis cœlestisq;
 sapientiẽ continuum auditorem, in-
 ter primos regni Dei ciues esse non
 existimasset? O altam Dei sapien-

ROM. II.

tiam? quàm penitus recondita eius iudicia? quàm abstrusæ sunt rationes? quàm occultæ viæ? Hæ sunt nouæ vincendi, regniq; administrandi artes. Hoc Dei solius est, regisq; nostri, qui solus est sapiens, solus potēs solus bonus. Magnus est Dominus noster, inquit Vates, immensæ potentia, infinitæq; sapientia. **CO EL.** Hoc ipso humano iudicio magnum illum vatem Eliam reor fuisse deceptum, cum se solum ex Dei cultoribus, esse relictum quæreretur. **Rom. 11.** Verum quid ei dicit oraculum? Mihi reliqua feci septem hominum milia, qui Baali genua non curuauere. **MAIN.** Rectè censes: qui si tot vno in loco, vnaq; gente erant, ne vati quidem noti (quamquam certo ac definito numero, infinita multitudo significatur) quot credendum est, & tum in toto terrarum orbe fuisse, & hodie quoq; esse? **CO EL.** Equidem innumerabiles arbitror

bitror. MAIN. Credamus igitur diuinum hunc regem nostrum & posse & scire sibi amplius regnum, maioremq; colligere ac constituere ciuitatem, quàm hostis qui nec viribus, nec sapientia (quæ nulla in eo sunt) cum hoc nostro vlla est ex parte comparandus. Quæ res si à nobis non creditur, per nos nimium non imperij Romani, sed diuini & Christiani maiestas imminuitur.

COEL. Reliqua assentior : sed quod ab hoste sapientiam & fortitudinem remoues, id eius nomini repugnare mihi videtur. Dæmonas enim ob sapientiæ prudentiæ uè ac fortitudinis magnitudinem, à veteribus appellatos esse minime ignoras. Plato enim Hesiodum, aliosq; veteres poetas secutus, Dæmonas, quasi daïmonas vocatos censet, hoc est prudentes & scientes. non melat Græcorum alios à daïmeno, id est exterreo, & pauesfacio, Dæmo-

nis nomen deducere: quod fortitudo
 malitia armata, formidabilis sit.
 Verum quod ad virtutem potenti-
 amq; attinet, verior eorum mihi vi-
 detur sententia, qui ab ebraeo dedu-
 cunt. Sunt enim multa Græcorum
 vocabula ab ebraica lingua deflexa.
 Schadaim Ebraei, tum Deos, tum
 Dæmonas dicunt. Græci igitur illi
 vetustiores reiecta prima verbi con-
 sonante, & sine vocalibus punctis,
 legentes, Daim fecisse, deinde Dai-
 monas, videntur. Nam diphthon-
 gos, veteres Græci latiniq; non vt
 nos, confusos, aut potius nullos sed
 distinctis vocalibus, pronūciabant.
 Significat autem id nomen, robur
 fortitudinē, ac potentiam. Et quam
 uis Schadaim vnum sit ex Dei om-
 nipotentis nominibus, tamē vt Elo-
 him Dei fortis appellatio, cum Ge-
 nīs ac principibus viris communi-
 catur, sic illud nomen Dæmonibus,
 quasi superioribus potestatib; attri-
 butū

butum est. Et si enim vnus est Rex
 omnipotens, Deus noster, Dæmo-
 nas tamen Paulus cosmocratoras,
 id est mūdānos principes appellat.
 MAIN. Eruditē tu quidem de
 Dēmonū appellatiōe differis: quę
 quidem à me non refelluntur. Nam
 & robore plurimum valent, vt potē
 animalis infaticabilisq; naturā: &
 multarū vsus rerum ac negotiorū in
 numerabilia eos p̄ tot mundi etates
 & sæcula, docere potuit. VETV-
 STAS ENIM OMNIBVS IN
 REBVS LONGINQVA OB-
 SERuatione, INCREDIBI-
 LEM SCIENTIAM SOLET
 AFFERRE. Verum enimvero, *Iacob. 3.*
 cum duo sint genera sapientiæ, toti-
 demq; fortitudinis: siue virtutis:
 vnū cœlestis, diuinæ, & sanctę, alte-
 rum terrestris, humanæ, & dæmoni-
 acæ: illa non propriē verēq; sapien-
 tia, sed malitia, hoc est versuta & fal-
 lax nocendī ratio: hæc verò nō for-

L v titu.

título, sed audacia : non potentia, sed impotentia, violentiaq̄, appellanda est. Nam, quemadmodum animus paratus ad periculum: si sua cupiditate, non utilitate cōmuni impellitur, audaciæ potius nomen habet, quàm virtutis : sic sciētia, ac prudentia, sine charitate, ac iustitia, malitia, & caliditas potius vt Plato ait, quàm sapientia aut prudentia est dicenda. Itaq̄ cum Deus sua infinita sapiētia dæmonem vincit & frustratur, non rectè ac propriè dicitur, sapientia Dei, dæmonis vinci sapientiam : sed vt ait sapiēs, malitiam vinci sapientia. Item, cum de fortitudine agitur, dicendum est, audaciam virtute furorem fortitudine, temeritatem consilio, superari. COEL. Nihil verius aut proprium magis dici potest. MAIN. Ergo cum iam de potentia, & sapientia omnipotentis & sapientissimi Dei aliquid dixerimus, quid de clementissimi Patris

bonitate, clementia, misericordiaq;
dicemus: quæ tanta est, vt ex omni
parte se se effundat, ac tanquam ex-
uberantissimum flumen, ac potius
oceanus, omnem circumquaque al-
luens terram, in omnia redundet.
rectè enim Seneca clementiam nul-
lis extremitatibus, nullisue finibus
coercet, vnam ei obijciens contrari-
amq; statuens, iracundiam crudeli-
tatè in puniendo, vindictaq; sumen-
da, cum illa lenitatè semper spectet,
ignoscendiq; facilitatem. Hic ego
vocem amitto: atq; ad magnitudi-
nem copiamq; rerum, quæ sese offe-
runt, obstupesco. In omnibus san-
ctis literis nulla re eum ditio-
rem & opulentio-rem inuenio, quàm boni-
tate, gratia, & misericordia ab hac
prædicari, ab hac laudari, atq; in im-
mensum efferri gaudet: hac vna se
totum quantus quantus est, aperit,
exprimit, communicat. Misericor-
dia Dei, inquit David, plenus est
ter-

Lib. 2. de
Clemen.

Psal. 33:

terrarum orbis: Item tam immen-
 sa præditus es clementia Deus, vt
 hominum genus in alarum tuarum
 umbra fiduciam habeat. Quid Apo-
 stolorum, Euangelistarumq; testi-
 monia commemorem? in quorum
 scriptis sanctissimis nullum est ver-
 bum, quod Dei non contineat præ-
 dicetq; clementiam? Pro omnibus
 loquatur Paulus, qui se misericor-
 diam consecutum toties prædicat.
 Ephes. 2. Vos quidem, inquit, mortui fuistis
 delictis & peccatis, in quibus, vt est
 huius mundi vita estis aliquãdo ver-
 sati, ad principis aëreæ potestatis ar-
 bitrum, videlicet spiritus, qui nunc
 in contumacibus viget hominibus.
 In hsdē peccatis nos quoq; omnes
 versati sumus aliquando, in nostri
 corporis cupiditatibus, appetitui,
 desiderijsq; eius obsequentes: fui-
 musq; natura digni supplicio, sicut
 & cæteri. Verum DEVS MISE-
 RICORDIA DIVES, tanta nos
 cha-

charitate cōplexus est, vt cum delic-
tis essemus mortui, reuocauerit nos
in vitā vnā cū CHRISTO (gratia
cōseruati estis) simulq̄ suscitauerit,
atq̄ in cœlestib9 p̄ IESVM CHRI-
STVM collocauerit, vt ostendat in
futuris sēculis suam tam prēdiuitem
gratiam, qua p̄ sua benignitate vsus
in nos est in CHRISTO IESV.
nam gratia conseruati estis per fidē,
idq̄ non ex vobis: Dei dono, non
ex factis, ne quis se iactet. Eius enī
sumus opus, conditi in CHRIS-
TVM IESVM ad benefacta,
quę Deus preparauerat vt in eis uer-
saremur. Hic vides quā magni-
ficis verbis, & quoties sanctus Apo-
stolus Dei Patris & Regis nostri cle-
mentiam, bonitatē, gratiam depræ-
dicet: quāmq̄ nihil nostris benefa-
ctis, nihil meritīs, sed diuinę æternæ
q̄ misericordię, charitati, atq̄ electi-
oni, omnia accepta referat: quarum
diuitem atq̄ opulentum facit. At
vbi

vbi he tante diuitie atq; opes erunt,
 si paucis conseruatis, reliquos om-
 nes æternis destinat pœnis? CO-
 EL. Magnifica equidem esse fate-
 or, quæ de Dei misericordia in diui-
 nis leguntur oraculis: quæ quidem
 melius nō pridem recognoui, cum
 meus Horatius orationem Marfilij
 Andreasij Mantuani de amplitudi-
 ne misericordiæ Dei ex Italico vul-
 gari sermone in latinum conuerte-
 ret. Eius enim lectione sic affectus
 ac delinitus sum, atq; in bonitatis di-
 uinæ admirationem raptus, vt par-
 tim humanæ recordatione miseræ,
 partim sancto quodam gaudio, in la-
 chrimas totus penè soluerer. Sed
 qui non tantopere hac diuina mise-
 ricordia afficiuntur, aiunt, non mi-
 nus Dei bonitatem ac misericordi-
 am in vno conseruato, quàm si om-
 nes conseruaret, elucere: quòd ei,
 quem seruat, propter infinitum pec-
 catū, infinita pœna debeatur, quam
 Deus

Deus infinita tollat misericordia .
 MAIN. Hæc sunt hominum com-
 menta & inuenta, qui semper res ab-
 ditas atq; diuinas, humani iudicij re-
 gula metiri, easq; tanquam Home-
 ri Illiada, in exiguam nucem inclu-
 dere, quas vix terre coeliq; capit im-
 mensitas voluerunt. Verum fac di-
 tissimum aliquem, atq; omnib; mu-
 neribus bonisq; externis circumflu-
 entem in hac vrbe esse: eumq; cum
 vno aliquo, aut cum paucis tantum
 ea communicare: fac vel in eos om-
 nia effundere, cæteris omnibus con-
 temptis, atq; in sua egestate perire
 relictis, hunc ne tu tam benignum
 & liberalem existimares, ac si omni-
 bus æquè, cum omnibus posset, sub-
 ueniret? COEL. Nullo prorsus
 modo: quin potius crudelē, ac pro-
 pemodum homicidam huiusmodi
 hominem iudicarem. verè enim ille
 dixit: SI QVEM VIDISTI EGE-
 STATE PERIRE, NEC SVB-
 ueni-

176 C. S. C. DE AMPLIT. REGNI
VENISTI, CVM POSSES,
OCCIDISTI. Verum id de Deo
dici sine scelere non potest, vt potè
cui, quod vult, liceat. cuius volun-
tas summa sit, ac perfecta ratio. MA-
IN. Rectè colligis. Sed nunquid
illud etiam nosti, quod iam factum
est tritū sermone prouerbium: BO-
NUM QVOD EST, EIVS ES-
SE NATVRAE, VT COM-
MVNICARI AC DIFFVNDI
GAVDEAT MAXIME: nam
vt flumina, quò longius fluunt, eò
fiunt auctiora: sic bonum commu-
nicando crescit quodāmodo, ita vt
maius subindè fieri videatur. CO-
EL. Audiui id quidem sæpissimè,
sed philosophicū putavi. MAIN.
Imo diuinum. verum enim à quo-
cuncq; dicatur, à Deo est, qui solus
verus & bonus est natura: siue is sit
Moses, siue Plato, siue Paulus, siue
Cicero. Quoniam verò ais, Deo
quicquid velit, id & ius & fas esse:
quo.

quoniamq; bonitate ac misericor-
 dia diues appellari vult, efficitur, vt
 in quamplurimos, nō autem in pau-
 cos suam velit bonitatem clementi-
 amq; effundere: alioqui cur David
 canit, Dei bonitate terram esse refer-
 tam: Cur misericordiæ pater, & om-
 nis consolationis Deus vult appel-
 lari: ô inuidos nos, qui tantum bo-
 num paucorum duntaxat, commu-
 ne esse velimus: Ingratos, qui ex
 tam benigno ac munifico patre, Eu-
 clionem quendam, siue potius Ty-
 rannum immanissimum facere co-
 nemur: Aliquis forsitan verbis diffi-
 dat, ac signū aut pignus aliquod cer-
 tum atq; indubitātū cupiat: ECCE
 SIGNVM OMNIVM CLARIS-
 SIMVM, PIGNVSQVE OM-
 NIVM CERTISSIMVM ET
 MAXIMVM, IESVM CHRIS-
 TVM FILIVM DEI, in quo Deus
 suum erga nos amorem declarauit:

Hunc enim misit in mundū, in hunc

M om-

Esa. 53. omnia scelera nostra coniecit: Hunc morti tradidit, vt nos per eum viueremus: Hoc signum extulit Domi-

1. Ioan. 4. nus in monte: ad hoc concurrent, omnes gentes. Dabit ipse vobis

Esa. 11. Dominus signum, inquit Esaias, Ecce puella pragnas filiū pariet, quem

Cap. 7. nomine vocabit Emanuelem. Hoc est illud signum de quo legitur: Pra-

Matt. 12. ua adulterinaq; natio signum querit & signum ei non dabitur nisi Ionæ

vatis signum: nimirum CHRISTI MORS, atque eiusdem ad vitam

tertia die reuocatio. Quoniam ma-

iore, aut certiore signo potuit Deus suum erga nos amorem, suamq; bo-

nitatem, testari, quàm nobis ac pro nobis filium suum unicum tradere?

Et quisquã de huius bonitatis, amoris, clementiæ amplitudine dubita-

Ephes. 3. bit? Quomodo autem vnà cum sanctis omnibus comprehendere, cognoscereq; valebimus, quanta sit longitudo, latitudo, altitudo ac sublimi-

tas?

tas: Quamquam omnem intelligē-
 tiam superet CHRISTI erga nos
 charitas: Maximā esse oportet CH-
 RISTI charitatem, non modò prop-
 ter magnitudinem peccatorum, ve-
 rum etiam propter fontium multitu-
 dinem: alioqui suis illa proprijs di-
 mensionibus, iustaq; magitudine
 diminuetur. Et quis vnquam dice-
 re aufit, tantī amoris, tantę bonitatis
 tantiq; præcij fructum, in paucos
 dumtaxat redundare: Equidem nō
 sine ingenti sacrilegio, me id posse
 dicere non putarem. Quid: cum
 in cruce patrem pro Iudæis atq; alie-
 nigenis à quibus in crucē actus fue-
 rat orauit, an non maiorem orbis ter-
 ræ partem à scelere liberauit: Igno-
 sce, inquit, eis pater: nesciunt enim
 quid faciant. Et verè quidem ait,
 nesciunt quid faciant: nam si cogno-
 uissent, vt Paulus inquit, nunq; glo-
 riæ dominum crucifixissent. Iam si
 principes atq; magistratus, aliq; in

1. Cor. 2.

ea ciuitate permulti, per imprudentiam CHRISTVM occiderunt,

Cap. 3. quod etiam in actis testatur Petrus: quid de reliquis in toto terrarum orbe, omniq; ætate dicemus? qui plures, ac iustiores ignorationis causas habuerunt, atq; hodie quoq; habent: omnesuè ab hoc Dei regno excludemus? haud equidem, si Dei naturam bonitatemq; contēplabimur: si CHRISTI DOMINI clementiā postulataq; attendemus. pro omnibus enim per imprudētiā infirmitatemq; peccantibus orauit: Neq; frustra orauit. Paulus quidē cū prius esset in Deū maledicus, & infestus, & contumeliosus, se veniā & misericordiā inuenisse ait, quod ignarus fecisset, expers fidei. Et addit: Certares est, et omni approbatione digna CHRISTVM IESVM in mundum venisse, seruatum fontes: quorum vel primus ego sum. Verum ideo mihi tributa misericordia est,

.1. Tim. 1.

vt

vt in me in primis exerceret IESVS CHRISTVS summam clementiam, ad eorum exemplum, qui ei fidem ad vitam aeternam, essent habituri. An non id ipsum quoq; antea Deus Ionæ vati demonstraerat? Nam cum ille Deum Niniuitis ignouisse, & cucurbitā qua ab estu defendebatur exaruisse, moleste ferret: Ergo tu inquit, Deus, cucurbitæ causa mouearis, quam nec elaborasti, nec auxisti, quæ vna nocte orta vna nocte perijt: ego non mouear ob Niniuen tantam urbem, in qua sunt plusquam centum viginti hominum millia, qui à sinistra dexterā suam dignoscere nō norunt; & tam multa pecora? Hic perspicuè videmus Deum clementissimum multitudinī, propter simplicem ignorantiam, parcere, ac seueritatis suæ præsentem pœnam condonare. Et existimabimus nos, qui ob imprudentiam, mulctam præsentem remittit,

M iij non

182 C.S.C. DE AMPLIT. REGNI
non remissurum æternam, aut eum
minoris animi mortem, quàm cor-
poris æstimare: Habet igitur, habet
ignoratio iustam excusationē: præ-
sertim si nulla fraus, nullaq; sublit
malitia. COEL. Hæc quidem
vera esse, non negant: sed aiunt po-
testate, siue virtute, non pro multis
tantum, verumetiam pro cunctis
mortalibus, datum & mortuum esse
CHRISTVM DOMINVM:
sed re ipsa & fructu pro paucis: q̄
pauci sint, qui tam salutarem fru-
ctum expectant, quiq; se faciunt di-
gnos ad illum incomparabilem the-
saurum accipiendum. Ita q; , non
eum qui omnibus liberaliter offert,
sed eos in culpa esse, qui aspernen-
tur. MAIN. O quot in tam pau-
cis verbis errores continentur? Vt
enim Epicurus, nè in offensionem
Atheniensium caderet, verbis relin-
quebat Deos, re tollebat: sic isti ver-
bo quidem CHRISTI mortem con-
si

fitentur, re autem negant. Nam cum Deos esse apertè negare Epicuri non auderent, quod proximum & cum Dei natura coniunctum est negabant, eius nimirum providentiam, ac rerum omnium procuratorem. Ita Deum nihilominus negabant: verum aliquanto tectius ac modestius. An non idem faciunt isti, dum mortuum quidem pro omnibus CHRISTVM esse aiunt, sed interim ad paucissimos, nescio quos eius mortis fructum manare? Quid hoc est aliud, quàm negare virtutem esse? dicereq; homines energiam, vim, atq; effectum diuinæ Charitatis CHRISTIQVE SANGVINIS abolere, aut impedire posse? Nō ita, non inquam ita Paulus, ille qui

Rom. 8.

tanta copia & gravitate asseuerat nullam esse vim, quæ nos à Dei erga nos amore possit auellere, quem in CHRISTO IESV Domino nostro patefecit: Quis, inquit, Dei elec

M iij tos

184 C.S.C. DE AMPLIT. REGNI
ros accuset? Deus est qui absoluit:
quis est qui damnet? CHRISTVS
est, qui mortuus est, vel potius qui
resurrexit, qui etiam est ad Dei dex-
teram, & pro nobis supplicat. Quis
igitur nos diuellet à charitatè Dei?
Qui re ipsa pro paucis tantum mor-
tuum esse CHRISVM aiunt, perin-
de faciūt, atq; si quis magnificentis-
simum ac regale conuiuium in pub-
lico appararet, quasi maiorem ciui-
um partem adhibiturus: mox ubi
esset discumbendum, paucissimos
adhiberet. an non dici iure posset,
quorsum tantus apparatus? Partu-
rient montes. COEL. Quis hoc
neget? Quid enim opus est ostenta-
re, atq; in medium proferre, quod
dare nollis? MAIN. At secus lō-
gè Dominus nobiscum agit. Nam
cum ad suam illam cœnam quidam
venire recusarent; Egredere inquit
seruo suo, per vrbs fora, & vicos ac
pauperes, mutilos, claudos, & cœ-
cos

Miseri
cordia
diuina
magis
iusto

LUC. 14.

cos huc introducto. Cumq; hoc factum esset, superesset verò etiam locus, tum Dominus: Proficissere, inquit, in vias & septa, atq; intrare coge, vt domus mea compleatur. COEL. O admirandam Domini benignitatem: cui haud satis est inuitasse, nisi cogat etiam ad bona sua fruenda: Sed quomodo cogit: nã hoc verbũ duriusculum videri possit: praesertim cum Dominus contra sentire videatur, vt qui dixerit, Regnum coeleste vim pati, & à violentis rapi. MAIN. Primum violentos intelligere possumus, qui se ipsi abnegant, & auersantur: qui effrenatas libidines suas & appetitus, omnesq; animi turbidos motus cohibere, & necare quodammodo student: qui cõtra corporis ingenium, spiritus CHRISTI sequitur instinctum: & regnum Dei omnibus quæ mundus hic habet, anteponunt. Qui me vult sequi, inquit Rex ipse, abne

M v get

Matth. 11.

*vere violenti
regni Dei
irruptores*

get ille se, suamq; tollat crucem & me sequatur neq; enim, nisi prius superatis & suppeditis nobis, regnū D. i capessere datur. quod qui facit, is victor victorū elucet, vt Platonis verbis vtar: sibiq; maiorē vim affert, quā qui munitissimas arces, magnasq; vrbes & regna expugnare potuit. Verē enim Lyricus poeta:

*Latius regnes audidum domando
Spiritus, quā si Lybiam remotis
Gadibus iungas: & uterq; Poenus
Seruiat uni.*

Deīde, tūc dicitur Deus cogere, cū ex filijs iræ, Dei efficit filios: & suapte natura in orcū ruētes, diuino cōtactu atq; attractu amorisq; osculo ad se cōuersos, in cœlū tollit. Hoc modo Paulus præcep̄s dū rueret, ac Dominū ipsum diris exagitaret modis in tertium vsq; cœlum raptus fuit. Hanc quoq; vim patiebātur, ipsiq; vicissim Regno Dei, cœlesti impulsu spiritu vim inferebant, qui magno
con-

concurſu ab Ioannis prædicatione ad CHRISTVM vsq̃, ad illud ca-
 peſſendum contendebant. Nihil enim aliud illis verbis Dominus vo-
 luit, niſi vehemens quoddam ad cur-
 rentis in hoc Regnum multitudinis
 deſiderium ſignificare. Id autem
 imagine urbis alicuius expugnatae
 demonſtrauit: in quam certatim in-
 trare milites contendant. De quo ſi
 quis dubitet, is Lucae teſtimonio cō *LUC. 7.*
 firmari poterit, q̃ que CHRISTVS
 de Ioanne regnoq̃ Dei diceret, ex-
 ponens: Hoc autem, inquit, popu-
 lus & publicani audito, Ioannis bap-
 tiſmo loti, Deum collaudarūt. Facit
 autem Deus nobiſcum, ſimiliter at-
 q̃ tu, cum Cœliolis tuis interdum
 facis. nam vidi ego te pomum aure
 olum altius paulo ſuſpendere: pue-
 ro oſtētare, tanq̃ conatus virtutisq̃
 præmium: ad capiendum inuitare,
 atq̃ allicere, ad quod cum nullo mo-
 do poſſet pertingere, tu puerū ma-
 nibus

nibus sublatum ad malum admouere: ille gestire, captare, & tandem cum triumpho rapere: quo facto, tu quasi grande aliquid fecisset, acclamare, eius virtutem laudare: Macte noua virtuta puer, sic itur ad astra: vt pater ille apud Poetam filio dicebat. Age quæso, quid hîc puer ipse egit? Tu pomum proposuisti: tu illum ad capiendum incitasti: tu eum vt posset extulisti: ac tantum nō malum in eius manum tradidisti: & tamen quasi ille omnia fecisset, & sua virtute consecutus esset, laudasti? Deus tamen præter hæc omnia aliquid maius nobiscum facit: quod non modò proponit, inuitat, allicit, extollit, verumetiam vt id bonum quod nobis proponit, velimus, cupiamus, amemus, interiore spiritus sui instinctu suauiter cogit. COEL. O suauem & beatam vim? Quin & nos cum iisdem Deum laudamus, & cum Paulo agimus Patri gratias, qui

qui nos idoneos reddidit ad partici-
 pandam sanctorum sortem in luce :
 qui nos ex tenebrarū potestate vin-
 dicatos, trāstulit in regnum sui cha-
 rissimī filij. MAIN. Id quidem
 debemus Cœli: sed quis dignas pos-
 sit? Domum vult liberalissimus Pa-
 ter impleri suam, verum quā am-
 plam hanc domum esse putemus?
 Quā ampla est eius bonitas: quā
 am capax est charitas: quā latē pa-
 tet misericordia atq; clementia: in
 quibus nec numerus, nec mensura
 reperitur. Quæ quoniam multo-
 rum, non paucorum tantum est ca-
 pax, idcirco dixit: In Patris mei do-
 mo loca multa sunt. Confer igitur
 horum & Domini sententias: Iste
 voluit nos vim posse afferre di-
 uinæ virtuti: Dominus ait, nos ad in-
 trandum compelli. Iste non quidē
 domum esse angustam, & paruam
 aiunt, sed dimidia plus parte vacuā
 futuram: Dominus eā impleri velle,
 tes.

Ioan. 14.

Esa. 49.

testatur, ita vt potius angustior futurus sit locus, vt Esaiás ait. Iam ipse cogita, vtri maior habenda sit fides, homini an Deo : hoc est, mendacione, an ipsi sempiternæ veritati.

Rom. 13.

COEL. Quis dubitet : cum sit Deus verax, omnis autem homo mendax. MAIN. Quid autem non fecit Rex hic noster : quam aut

Num. 35.

sapientiæ, aut bonitatis partem omisit, qua regnum aliquod amplificari dilatariq; possit, Moses quidem Israelitarum imperator, iussu Dei tria perfugij opida cis Iordanē amnem, & totidem vltra constituerat, quo vicini, qui per imprudētiam aliquē percussissent, aut occidissent, confugerent. Romulus asylum aperuit, perfugij ac salutis locum, cuiuscunq; eò peruenire posset : qua re ea inītia & fundamenta sui regni iecit, vt cū prius nullum esset, in eam magnitudinē creuerit, vt omnium maximū haberetur : quod quidē mirum non est.

est. nam, quis audito nomine libertatis ac salutis, non commoueat? liberentque non eò adcurrat, ubi ea ostentatur atque proponitur? Idem Moses annum quinquagesimum libertati copieque consecrauit: ut videlicet, quinquagesimo quoque anno captiui è vinculis emitterentur: serui in libertatem vindicarentur: nouæ tabulæ instituerentur: possessiones ad veteres dominos postliminio redirent: messis, vindemiaque communis ac popularis esset: atque omnium eo anno immunitas quiesque esset. Hunc annum, clangore tubarum edicendum & euulgandum instituit, & imperauit: ex quo lubile siue à tubis ipsis & arietinis cornibus quibus euulgabatur: siue ab omnium rerum copia appellatus est: quem nos secularem, liberalem, & popularem dicere possumus. Quid? annon & hoc sapientiæ ac bonitatis munus vidit, atque obiit Deus? Misere enim

Leuit. 4.

Luc. 25.

enim CHRISTVM seu potius ipse
 met in CHRISTO DOMINO
 venit, ad hoc Asylum, hancq; perfu-
 gij, libertatis, ac salutis arcē, & aram
 constituēdam ac patefaciendam, ad
 hunc propiciū faustum, & popu-
 larem annum edicendum. Qua ve-
 rò id cōditione, ac ratione fecerit,
 si vtrumq; contenderimus, intelle-
 ctu facile erit. Ad illa perugia &
 ad illū annum pedib; ac toto corpo-
 re, & tempore, confugiendū erat: ac
 sæpè prius quis, aut capiebatur, aut
 necabatur, quàm eò posset evadere.
 Ad hoc autem animo & fide sine-
 ra, si aliter nequeas, si perueneris, sa-
 tis est. Illa certo, ac definito loco,
 & annorum numero fuerunt: hoc
 in quavis orbis parte, atq; vbiq; quicq;
 quisq; est, & quouis tempore, inue-
 nitur. Illa omnium mortaliū capa-
 cia esse non poterat: atq; vnus fere
 gentis fuere: hoc infinitam hominū
 multitudinem capit: omniumq; est

mortalium cōmune. In illis corpus modò seruabatur, externaq; afflu-
bant bona: in hoc totus homo im-
mortalitate, æternaq; libertate, ac
bonis cœlestibus donatur. In illis
pauci meliores fiebant: sed si impro-
bi eò perueniebant, improbi mane-
bant: in hoc, omnes simulatq; eò in-
grediuntur, haud aliter, ac si denuo
gignerentur ac nascerentur, in alios
viros commutantur. Nam noster
hic Rex, qui nobis locum & tēpus
salutis perfugijq; aperuit, nō modò
nos, meritis liberat pœnis, verum eti-
am iustos, sanctos, & innocentes fa-
cit. Deniq; qui ad Mosæ perfugia,
aut Romulī Asylum confugiebat,
aut ad annum illum secularem per-
ueniebat: liber à præteritis quidem
malis erat, mutabatq; Dominum: at
non omnino seruitutem effugiebat.
Si enim quid delinquebat, seuerè
puniebatur: nec vllum præterea erat
perfugium. In hoc autē nostro, quo

N ties

ties quis delinquit, toties ei ignoscitur, modò eum pœniteat, ac certa fiducia ad Regis bonitatem clementiamq; confugiat. Et qui ad hoc nostrum sacrum Asylum templumue accurrit, annumue peruenit, iam nō seruus est, sed liber, vt potè à Dei filio manumissus. Ac tanta huius nostri Regis bonitas est, vt nos germanitatis iure, sibi adiungat, ac secum Dei filios, & cohæredes efficiat. Igitur nos Reges, sacerdotes, ac diuine naturæ cognatos facit. COEL. ô immensam bonitatem, ô sapiētiam inauditam: ô clementiam infinitā: Sed vbi, aut quodnam est hoc siue Asylum, siue perfugij ciuitas, siue Regnū annusq; salutis: MAIN. Quodnam esse credis, nisi Dei viuētis Ecclesiam, sanctorum ciuitatem, columen, ac firmamētum veritatis: atq; hoc ipsum totum CHRISTI 2. Cor. 6. tempus, ad extremum vsq; iudicij diem: De quo tēpore Apostolus: Adest

Adest nunc tempus acceptū, adest
nunc dies salutis. Hoc autem non
magis est hoc quàm alio tempore,
& anno: non magis in Africa, quàm
in Asia, siue Europa: nō magis Ale-
xandriæ, quàm Antiochiæ, siue Ro-
mæ, atq; ob id catholica à maiori-
bus nostris appellata. Nam cum ex
hominibus constet hæc ciuitas am-
plissima, vbicunq; & quodocunq;
sint, qui Deum verum reuererētur,
qui Deo fidem habent habituriue
sint, illud ipsum tempus est, ibi est
Ecclesia hæc, atq; hoc diuinum ac
sempiternum Asylum. COEL.
Quid de ijs censes, qui de hoc Asylo,
Iubile, vt Ebrei vocāt, nihil accepe-
runt: aut si audiuerunt, id leui fama
ad eos perlatum est, non certa præ-
dicatione, atq; institutione insinua-
tum? Nam tales esse in varijs & re-
motissimis orbis terræ oris, necesse
est. Neq; enim, qui innuper reper-
tis terris, aut apud Trogloditas fue-
N ij runt,

runt, certā de Domino nostro doctrinam audierunt, aut in ea fuerunt instituti. Fuisse verò omnes eos per tot secula exitio destinatos, diuinæ bonitati, ac iustissimæ procurationi consentaneum non est. MAIN. Quamquam difficile est affirmare, tamen illud mihi videor posse non absurdè dicere: Si qui inter illos naturæ legem seruarunt, aut etiam nūc seruant: Si vnum Deum coluerunt: si alteri non fecerunt, quod sibi factum nolent, aut factum doluerunt, idem de eis sentio, quod de ijs qui non solum ante CHRISTI aduentum, verum etiam ante latam à Mose legem in Dei metu vixerunt. Fuerunt enim illi Deo semper chari, & accepti, quemadmodum Petrus in Actis testatur: cuiusmodi fuit Abimelechus, Melchisedechus, Ietro, lobus, amiciq; eius quatuor: tū Hiramus Tyrriorum, qui Solomonis tempore floruit: Saba item æthiopū

Re.

Act. 10.

Regina, et Cyrus et Darius persarū
 Reges, & nato CHRISTO Domi
 no Magi: quorum mentionem facit
 sacra historia: alijq̄, vt verisimile est,
 innumerabiles, in toto terrarum or-
 be, quorum nulla extat sacris literis
 prodita memoria. Fuit enim hæc
 veterum sententia, quam etiam con-
 signatam literis cum alij, tū Orige-
 nes in Ioannem, & clemens Alexan-
 drinus in oratione ad gētes, relique-
 runt. Is enim in exoratione ad gen-
 tes: Qui verbum, non accepit audi-
tionē, ei veniā dandū propter igno-
rantiā. Nam, quomodo credent
ei, vt ait Apostolus, de quo non au-
dierunt: non est autem iniquus De-
us, vt quemquam indicta causa cō-
demnare velit. Qui auditis CHRI-
STI legatis, gratiam oblatam reiici-
unt, condemnantur: non qui edocti
non fuerunt. Sic enim Dominus
ipse sanxit: Ite, inquit, Euangelium
prædicate, docete omnes gētes: qui

Rom. 10.

*Qui verbu
 dei no au
 dierunt no
 sunt condēnā
 di*

N ij credi.

Matt. 28.

Marc. 16.

crediderit & ablutus fuerit, saluus erit: qui non crediderit condemnabitur. Hæc regis nostri lex est, æquissimacq; sententia: vt quemadmodũ audito Euangelio, qui crediderit cõseruatur, sic qui audito Euangelio, non crediderit, condemnatur. Ex quo sequitur, per Euangelium non condemnari, qui Euangelium non prius audierit: quod si qui condemnantur, idcirco id fit, quòd legem naturæ, testemq; & iudicem conscientiam cõtempserint: per quam iudicabuntur, vt Paulus ad Romanos disertè docet. Hæc est aterna iudiciorum regula, vt ij, quibus lata lex est, si contra legem fecerunt, ea lege iudicentur, non ij, qui ea non tenentur. Quod si hoc in benè institutis iudicijs seruatur, quæ imago quædã sunt, diuini & sempiterni iudicij: multo magis, ac sine vllò errore, à Deo humani generis parente optimo ac sapientissimo, cõseruari, creden-

Rom. 2.

dendum atq; affirmandū est. Quid,
 quod modum statuere diuinæ sapi-
 entiae non debemus? Potuit, & ho-
 die etiam potest quosdam per coele-
 stes suos genios eundem docere: po-
 test etiam in remotissimis gentibus
 spiritu suo quosdam excitare, ac mit-
 tere qui alios erudiant: potest etiam
 ipse intus suos ad se cognoscendum
 illustrare: neminem enim vnquam
 sui expertē diuina bonitas relinquit
 in ipso enim viuimus, & mouemur,
 & sumus, vt Paulus Athenis prædi-
 cabat. COEL. Mihi equidem ista
 Ioua Deo iudice æquissimo, viden-
 tur esse dignissima, eiusq; naturæ le-
 nissimæ, conuenientissima: atq; eo
 magis, quòd video illū, ne Niniui-
 tis quidem pœnas infligere, indicta
 causa voluisse. Nā Ionam vatē pri-
 us ad eos misit: atq; eius prædicatio-
 ne, ad meliorem frugem cōuocauit.
 Sed mihi obstare illa Petri sententia
 videtur, qua testatur, nullum aliud

Act. 17.

Act. 4.

nomen sub coelo datum hominibus
esse, per quod salui fiant, præter IESV
CHRISTI nomen. MAIN.

Id non aliter intelligendum est, quã
quomodo à Domino ipso, vt modò
ostendimus, dictũ est: nimirũ de ijs,
quibus eius est nunciatum nomen:

Quamquã quicumq; seruantur, per
Deum seruatores conseruantur: vt

Esa. 43. ipse de se apud Esaiam testatur: Ego

45. ego sum loua præter quẽ nullus est

seruator. At is est IESVS CHRIS-

TVS, Deus laudandus in omnia

secula, etiam si explicatè & clarè de

eo non audiuerint. COEL. Ita ip-

se quoq; cogitabã: sed volui audire

sententiã tuam. Cur verò Paulo an-

te cum de Ecclesia loquerere, eam es-

se dixisti, vbicumq; sint, qui Deo fi-

dem, habeant, habituriuè sint? cur

illud, quæso, habituriuè sint, adieci-

sti? MAIN. Quoniam multi omni

tempore atq; ætate sunt electi, atq;

huic regno destinati, qui nondum

vocati,

vocati, atq; ad ingrediendum, fiducia compulsi sunt, cuiusmodi, exempli gratia, fuere Saulus, qui & Paulus, Cornelius Centurio, ac Sergius Paulus proconsul, alijq; innumera- biles, imo omnes, quorum in adultã ætatem vocatio ingressusq; à Do- mino differtur: qui quoniã ante ho- mines natos ad ingrediendum fue- rant destinati, omnes ciues, atq; hu- ius ciuitatis membra sunt: id quod tunc ipsismet, atq; alijs patefit, cum cognita Dei bonitate, Regisq; be- neficio, in hoc sanctum Regnum in- grediuntur. COEL. Aiunt Cor- ACT. 10.
nelium sibi ad hoc regnum suis pre- cibus & benefactis aditum patefe- cisse: idq; Angeli ad eum sermone, confirmant. Tuæ, inquit, preces, ac benignè facta ad Deũ ascenderunt: eiq; in memoria infederũt. MAIN.
Qui hæc dicunt ipsi, tum contume- liosi in Deum sunt, tũ etiam sancta- rum literarum, rerumq; diuinarum

N v ignari.

ignari. Cōtumeliosi, quòd sua Deum priuant gloria, eamq̄ homini tribuunt: diuinarum literarum ignari, aut cæci potius, quoniã in eis apertam veritatem non perspiciunt. Errorum bona pars inde extitit, quòd vnum aliquem locum sumpsimus, nō inspectis atq̄ animaduersis, quæ vel ante, vel post eum locum dicerentur. Quòd si, vt semper debet, inspexissent, nunquam in hunc scopulum impegissent. Quid initio eius capituli scripsit Lucas? Cornelium, virum fuisse religiosum, Deiq̄ tum ipsum, tum eius familiam totam metuentem, siue reuerentem. Deinde addit, eum vulgò multa benignè fecisse, ac Deum continenter orasse. Præterea, qui à Cornelio ad Petrū missi fuerāt, viri & ipsi religiosi, aiūt eum esse virum iustū, bonumq̄, ac Dei metuentem, quiq̄ ab vniuersa Iudæorum natione, benè audiret. Quis non ex his videt, primo comē dari

dari in eo pietatem Deiꝫ metumꝫ
 deinde benefacta eius prædicari: vt
 ea quasi fructus bonos ab arbore iã
 bona proferri intelligamus. Vir re-
 ligiosus ac bonus erat: Deiꝫ prædi-
 tus metu: idcirco benigni multa ege-
 nis faciebat, Deumꝫ orabat: quæ
 pietatis eius erant fructus et iudicia.
 Quare dicitur, benè illum apud Iu-
 dæos audiuisse. At à quonam bo-
 nus fuerat effectus: non ab vllis be-
 nefactis, nam bonam prius esse ar-
 borem oportet, quæ bonos fructus
 ferat, vt Dominus ait: alioqui boni *Matt. 7.*
 esse non possunt. Neꝫ enim aut ab
 effectu causa: aut à sua filia poterit
 mater gigni, aut ægrotus, fortis ac
 valentis obire munera. Sed quis eũ
 religiosum, bonum, Deiꝫ metuẽtẽ *Deut. 30.*
 effecerat: Quis, nisi is, qui amputat
 preputium cordis nostri: qui aufert
 cor lapideum, dat carneũ nouumꝫ *Ezec. 11. 36.*
 spiritum: qui vt ex institutis eius vi-
 uamus, facit: qui fontem iustificat *Rom. 4.*
 qui *Act. 15:*

qui fide corda suorum purgatur: Is, inquam, Corneliū religiosum, piūmq; fecit. An non hoc ipsum Petro diuinum oraculum patefecit? Nam cum existimaret Petrus omnes reliquas nationes, ab Euangelij beneficio alienas esse debere, tanquā profanas & impuras, ab oraculo audiuit: Quæ Deus purgauit, tu ne polluta dixeris. Hic Deus ipse testatur, se Cornelium perpurgasse, sibiq; cōsecrassse. Quod & si propter Cornelium dictum fuit, ad omnes tamen pertinet, quos Deus sibi delegerat, atq; ad Euangelicam adornarat uocationem. Quod autem eius preces & benignè facta, ad Dei ascendisse conspectum, memoriamq; dicuntur, ex eo nihil aliud efficitur, quā Deum piorum preces audire, benefacta recordari, eiq; grata esse: ut potè, quæ ab ipso bonorum omnium fonte, ante defluerint. Præterea eum, ut Deus postulat, orasse: quod
qui-

quidem fieri non potest, nisi instinc-
 tu, afflatuq; diuino. Nam, quid ore
 mus, vt fieri debet, nescimus, inquit
 Paulus: sed ipse spiritus pro nobis
 supplicat, intimis gemitibus. Ani-
 morum autem indagator, quod sit
 spiritus studium, nouit: qui quidem
 vt Deus postulat, pro sanctis oret,
 iam si spiritu sancto præditus erat,
 vt certè erat, ac Deo grata acceptaq;
 eius preces & benefacta fuerunt, igi-
 tur & fide pariter præditus fuit, sine
 qua aut Deum inuocare, aut eidem
 probari nemo potest, vt idem Pau-
 lus perspicuè asserit. Quòd si fide fu-
 it illustratus, ergo & eius cor lustra-
 tum & purgatum erat: quemadmo-
 dum Petrus de Cornelio atq; exte-
 ris alijs apud Lucam testatur: Deū
 spiritu sancto illos illustrasse, ac fide
 eorum animos purgasse. COEL.
 Video te per gradus quosdam, quò
 volebam, peruenisse, diuinoq; spiri-
 tui consentanea dixisse. Verū vnū
 ad

Rom. 8.

COEL.

COEL.

Rom. 10.

Ebre. 11.

ACT. 15.

adhuc in eadē historia superest enu-
 cleandum: nimirū quod Petrus ait:
 Act. 10. Re ipsa comperio Deum personarū
 rationem non habere: sed ex omni
 natione, qui eum metuit, & iustitiā
 colit, is ei acceptus, gratusq; est: vi-
 detur enim hīc innuere haud obscu-
 re, homines Deo, iustitia colenda &
 benefactis, conciliari. MAIN. Petri
 oratio aliud vult nihil, quā quod
 omnes diuinæ sententiæ docent:
 Deum, videlicet, in hominibus eli-
 gendis & amandis nihil spectare,
 quā suam bonitatem & gloriam:
 non genus, non opes, non nationē,
 non ætatem, non sexum, nō merita,
 non deniq; aliud quod in personarū
 cernatur attributis. Id in eo cerni,
 quòd Cornelium hominem alieni-
 genam vocauerit, atq; suo dignatus
 sit regno. Signa autem electionis
 ipsi Cornelio, alijsq; similibus, Dei
 veri ingenuum quendam esse metū
 qui nihil est aliud, quā reuerentiā
 que

quædam, cuiusmodi esse liberorum
 erga parentes, solet: deinde fiducia
 & certa persuasio, de diuina erga se
 beneuolentia: ex qua legis diuinæ
 studium ac rectè iusteq; facta exori-
 âtur quasi diceret: Qui Deo gratus
 acceptusq; est, is Deum metuit, re-
 ueretur, amat, eiq; fidit: iustitiam co-
 lit oportet enim hominem acceptū,
 gratiosumq; esse, cuius accepta sint
 officia: alioqui, ab eo quem auerse-
 ris, nihil gratum, nihil acceptum es-
 se potest: id quod omnes in hac ciui-
 li, communiq; vita experimur: Ea
 prorsus forma & sensu, quo Ioan-
 nes ait: Quicumque iusta facit, ex *1. Ioan. 2. 5.*
 Deo natus est. Item, qui iusta fa-
 cit, iustus est. Item, **QVISQVIS**
IESVM CREDIT ESSE
ILLVM CHRISTVM, EX
DEO NATVS EST, hoc est,
 Idcirco quis iustè facit, credit IE-
 SVM ESSE CHRISTVM,
 quòd EX DEO NATVS EST.
 quòd

quòd iustus ipse sit à Deo verè factus
 diuinaq; imbutus iustitia. Nam
 nisi ex Deo natus esset, nec rectè,
 aut iustè quicquam faceret, nec IESUM,
 esse CHRISTVM crederet. Id ipsum confirmat Domi-
 nus, qui cum audiisset Petrum ex
 animo confitentem se esse CHRIS-
 TVM illum Dei immortalis filiū:

Matt. 16. Tibi, inquit, id non patefecit caro
 & sanguis, sed Pater meus, qui in
 cœlis est. Iam enim supra diximus,
 iustum iusta facere, non iustè facta
 iustum hominem efficere, vt Philo-
 sophi de morali iustitia loquuntur.
 Nam nos hîc de vera, non adumbra-
 ta, de diuina non humana, de Chri-
 stiana non Pharisaica iustitia loqui-
 mur. Inter humanam autem diuinā
 q; iustitiam hoc interest, quòd hu-
 mana, qui coram Deo non sit ius-
 tus siue iustificatus, exercere inter-
 dum possit, aut pœnarum metu, aut
 gloriæ aucupadæ gratia, aut alia de
 causa

cauſſa: at diuinam nemo vnquam coluerit, qui prius non fuerit iuſtificatus, fide purgatus, ſpiritu diuino inſtinctus & illuſtratus: vt omnia diuina oracula, ac Paulus præſertim, abundè teſtantur. Itaq; haud mirū eſt, ſi quiſquis Deum metuit, iuſtitiameq; colit, Deo acceptus eſt: quoniam Dei metus initium eſt ſapientia, Deiq; cognitionis, & cultus: atq; idem a Deo cum ſpiritu donatur. Velut Eſaias de CHRISTO ait: In quo reſidebit ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientia & intelligentia, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientia & Dei metus. Hoc metu quali fale, Deus condit, & à corruptione conſeruat, etiam dum in ignorantia Dei ſunt, eos, quos olim ad ſuum regnum eſt vocaturus: quibus vice cuiuſdam inchoate, rudisq; fidei eſt, quæ vocationis tempore, auditioneq; Euangelij perficitur: vt in Cornelio, atq; alijs nonnullis pſpicue

O con-

Pſal. iii.

Eſai. ii.

constabit ijs, qui eius historiam totā diligenter expenderit. COEL. Mihi quidem iam hac tua oratione ita constat, vt ne verbum quidē sim additurus: ac spero omnibus idem euenturum, qui Dei oraculis maiorem fidem, quā hominū somnijs, peruersisq; iudicijs, ac sententijs habere volent. MAIN. Vt igitur eò redeat, vnde huc deflexit oratio, dico, vbicunq; & quodcumq; sit aliquis, eum ibidem, eodemq; momento Asylum apertum annuq; propiciū habere. Tantum confidere, atq; inuocare nomen Domini opus est, quemadmodum scriptum est: Qui ei confidet, non frustrabitur. Item quicumq; Domini nomen inuocauerit, euadet. Item, firmissima turris nomen Domini: ad eam profugiens iustus, conseruabitur. Ad hoc Asylum, ad hanc arcem, cūctos ipse Dominus, egenorum, miserorum, & (cur enim non dicam?) perditō.

Esa. 28.

Ioel. 2.

Prou. 18.

ditorum, vnicum perfugium, hisce Matt. 11.
 blandissimis vocibus inuitat: Veni-
 te, inquit, ad me omnes laborantes
 & onusti, & ego recreabo vos. Hi
 sunt modi, hæ diuinæ artes, quibus
 Rex noster vtitur ad regnum suum
 dilatandum. Iam si mūdana regna
 hacratione in immensum crescere,
 atq; proferri solent, quanto maius
 putas diuinum regnum futurum, cū
 & firmitus sit, & capacius, & accessu
 omnino facilius, quàm vllum aliud
 regnum? COEL. Equidem infi-
 nitò maius futurum credo, tantoq;
 aduersarij regno numerosius, quo
 plures ij sunt, qui quietem, qui im-
 punitatem, qui libertatem, qui ho-
 norem, qui salutem, expetūt: quàm
 labores, supplicia, seruitutem, igno-
 miniam, & sempiternā mortē: quæ
 omnia eos manēt, quos in fœdissi-
 mum Orcum, in amænacq; Ditis re-
 gna iuuat descendere. Verū haud
 multos esse existimo, qui in tantam
 O ij cala.

calamitatem præcipites velint ruerent: cū præsertim tanta facilitate que ant euadere. Quod quamquam ita esse videatur, tamen non ita multos ad hanc Dei tutissimam arcem, pulcherrimā atq; amœnissimam urbē contēdere videmus. Cuius rei quid causæ sit, me non satis perspicere, fateor. MAIN. Causa in promptu est Cœli Secūde: primum ea, quam supra tibi multis explicauit: videlicet sapientissimi nostri Regis noua in regno suo administrando ratio, qua fit, vt iudicium humanum, dū aspectabile hoc quærit regnum, decipiat. Deinde, quoniam Asyli, & fausti anni, hoc est Euangelij prædicatione, rectoq; sacramentorum vsu, dum in hac vita sumus, cōgregatur, & constituitur ecclesia: eis autē priuatus fuerit magna ex parte mūdus, factum est, vt per multos iam ānos, ea latuerit: ciuesq; huius regni, vix ab alijs, ac ne vix quidem, agnosci

potuerint. Quandocunq; enim lætissimum Euangelij nuncium, purè & aptè prædicari, audiriq; contigit, totum vidimus mundū ad hanc ciuitatem capessendam contendisse, veluti CHRISTI Apostolorumq; temporibus, CHRISTVS enim ipse, postquam instare regnum cœleste docuisset: atq; ad frugem redirent mortales monuisset, cūctos ad se lætis illis verbis conuocabat: **VENITE AD ME OMNES LABORANTES ET ONVSTI, ET EGO RECREABO VOS.**

Ac de hoc eius læto nunciandi munere annoq; liberali, prædixerat Esaias in CHRISTI persona loquens in hnc modum: Spiritus Domini IOVAE præditus sum: vnxit enim me IOVA, meq; ad læta nuntianda misit: ad medicandum mente fractis: ad edicendum captiuis libertatem, & cæcis visum: ad calamitosos ex angustijs emittendos: ad prædi-

Esai. 16.

candum propiciūm Domini ānum.
 Apostoli vero, tanquā Domini
 tubæ verissimicq; legati, illa amabili,
 dulcissimacq; oratione, cunctos mor-
 tales ad hoc ingēs beneficiū, hocq;
 felicissimū regnū inuitabāt. VETĒ
 RA PRAETEREVNT, ECCE
 NOVA FACTA SVNT OM-
 NIA: OMNIA AVTEM ā
 DEO, QUI NOS SIBI RECON-
 CILIAVIT PER IESVM
 CHRISTVM: NOBISq; HV-
 IUS RECONCILIATIONIS
 ADMINISTRATIONEM
 DEDIT (ERAT ENIM DEVS
 IN CHRISTO MORTALES
 SIBI RECONCILIANS. EIS
 NON OBIICIENS IPSORVM
 PECCATA) NOBIS, IN-
 QVAM, RECONCILIATIO-
 NIS ORATIONEM MAN-
 DAVIT. ITAQ; CVM PRO
 CHRISTO LEGATIONE
 FVNGAMVR, QVASI DEO
 PER

2. Cor. 5.

PER NOS ADHORTANTE,
 VOS PRO CHRISTO ORA-
 MVS, RECONCILIAMI
 DEO: QUI PECCATI PV-
 RVN ET IGNARVM, PRO
 NOBIS PIACVLVM EFFE-
 CIT, VT PER EVM INSON-
 TES ET IVSTI DEO EFFICE-
 REMVR. Sed enim cito ab emē-
 titis legatis, legis grauiſſimum iugū,
 humanaꝗ decreta humeris morta-
 lium imponi cœperūt, quæ animos
 abſciunt, non erigunt, absterrent,
 non alliciunt: vulnerant; non medi-
 cantur. quo factum est, vt aut pauci
 ad regnum illud accedere auderēt:
 aut qui accessissent, in eo non mane-
 rent. Euangelium enim IESV
CHRISTI Domini nostri, non vi
aut armis propagandum est, sed pre-
dicazione, spiritus energia, & euidē
tia, moribus, patientia, charitate, pla-
cabilitate, iustitia, temperantia, con-
stantia, bonitate, fide, lenitate, qui-
bus

O iij bus

bus vis illa sacri spiritus sese exerit,
 & ostendit. Sic dominus ipse, sic
 eius discipuli, vt ostendimus Euan-
 gelium propagarunt: atq; in homi-
 num corda cœlestem veritatē inse-
 ruerunt. Dominus enim noster, vt
 Hilarius ad Constantinum Augu-
 stum, ait, cognitionē sui docuit, po-
 tius quam exegit: & operationum
 cœlestium admiratione, præceptis
 suis concilians autoritatem, coactā
 confitendi se aspernatus est volunta-
 tem. Et rectē quidem Hilarius vir
 non minore sanctitate quā erudi-
 tione pollens. Nam nihil est tam
 volūtarium, nihil tam liberum quā
 religionis sententia. Idcirco illa in-
 stituendo ac persuadendo, non mi-
 nis aut metu traditur: quā non oc-
 cidendo, sed moriendo, non sæuitia
 sed patientia, non fraude sed fide de-
 fendimus. Si enim imperijs, ac vi
 religionem tueri velis, iam non de-
 fēdetur, sed polluetur ac violabitur
 po.

potius. Recta igitur ratio est, vt religionem, & veram de rebus diuinis sententiam docendo propages, fide conserues, moribus ornes, tolerantia, & si opus sit morte defendas ac telteris tua: in qua fides conseruata cum ipsi Deo grata est, tum religioni conciliat autoritatem. Ita q̄ si Dominus vt cœpit Euangelium, hoc est suauissimam, & amabilissimam reconciliatæ gratiæ legationem, felici cursu prouexerit, iterum ac maiore frequentia, orbem terrarū vniuersum ad hoc Asylum, ad hanc munitissimam arcem, & propugnaculum, ad huius Asyli principem IESVM CHRISTVM, atq̄ ad tria illa oppida diuina, Fidem nimirum, spem, & charitatem adcurrere cernemus: ita vt hisce oculis etiam, Regnum Dei longè maius visuri simus, quàm id quod humani generis hostis sibi, non sua potentia, sed Dei prouidentia, comparauerit. CO.

EL. Ô beatam illam diem? Ô mihi
 tam longè maneat pars vltima vitæ
 spiritus? MAIN. Manebit, ne du-
 bita Cœli, manebit, iam enim audis
 lætum hoc Euangelij nuncium ad
 Scytas, Thraces, Indos, & Afros vs-
 q̄ hoc tempore penetrare. Omitto
 Europæ amplissimas regiones & vr-
 bes. Tenet enim Rex Regū CHRI-
 STVS Rhetiam, tenet Heluetiam,
 tuetur Germaniam, regnavit atq̄
 iterū regnabit in Angliā: gubernat
 Daniā, regnatq̄ Cimbrica: habet
 Prussiam: instat Poloniā, totiq̄ Sar-
 matiæ: vrget Pānonios, spectat Mo-
 scos: nutat Gallia: nostra parturit Ita-
 lia: tandē sequetur Hispania. Quin
 etiam ludæos ipsos, non tam aver-
 sos à CHRISTO esse, atq̄ ante
 fuerunt vides: quòd nos videāt vnū
 Deum cœli terræq̄ creatorē agno-
 scere, & quē misit IESVM CHRI-
 STVM: nulla simula chra, nulla si-
 gna, nullas pictas tabulas colere:
 nul-

nullum mysticum panem, crustum-
 uè pro Deo venerari: se à nobis non
 (vt ante) contemni, vt potè qui ab
 ipsis nos CHRISTVM accepisse Rom. II.
 agnoscamus: illos ad tempus, vt no-
 bis aditus in Dei Regnum patefie-
 ret, ab ingressu summos esse, atq;
 alia id genus, quibus fiat, vt ad æmu-
 lationē prouocētur, atq; ad CHRI-
 STVM illum suum, alliciātur. Sed
 quoniam video nos iam hīc aliquot
 confedisse horas, & noctem aduen-
 tare, veniam ad eos locos, siue testi-
 monia diuina, quæ Regni Dei am-
 plitudini fauere non obscure viden-
 tur: nisi tibi secus videtur. COEL.
 Hoc ipsum aureo, ac tamquàm fasti-
 gium huic nostro sermoni imponi,
 magnopere cupio. Verum antequā
 id facias, desiderium meum quod-
 dam, libet exponere. Dixisti nostrā
 parturire Italiam, vtinam tandē pa-
 riat, quod iam diu parturit: & qui
 nūc tenet et obstat ē medio tollatur.

Tunc

Tūc enim cum Simeone canerem:
 Nunc dimittis me tuum Domine,
 secundum promissum tuū placide,
 quando quidem meis ipse vidi ocu-
 lis salutem tuam, quam omnibus ex-
 positam populis esse voluisti. Vti-
 nam nostrorum principum quispiā,
 aliquauē Respublica, aut Regnum,
 Asylum aperiret ijs qui vix nusquā
 locum tutum inueniunt: qui vnam
 tantum ob caussam impij seditiosiꝫ
 proclamantur, quòd verè pñ, ac
 CHRISTI DOMINI gloriae stu-
 diosi esse volunt: qui vel in solitudi-
 ne, vt quondam Israelitæ cum ægyp-
 tiaca seruitute præmerentur, Deo
 vero eiusque filio IESV CHRI-
 TSO, ex eius præceptis, & institu-
 tis seruire, eumꝫ colere cupiūt: quā-
 do & Iudeis, & Muhamedæis siue
 Turcis, atꝫ etiam, quod est lōge tur-
 pius, vulgatissimis scortis, ijsꝫ in-
 numerabilibus, locum in suis ciuita-
 tibus tutissimum dare non verētur.

Quod

Quod si fieret, hoc certum atq; indur-
 bitatum oraculum habeant, illam
 Remp. illumue, qui hoc diuinū Asy-
 lum aperiret principatum, breui ma-
 gnitudine ac potentia, reliquos om-
 nes superaturum. Hoc enim semper
 fuit Asyli fatum, hec fortuna, & foeli-
 citas. Neq; enim vt à Mose in Cana-
 nea, aut à Romulo in latio impuden-
 tibus, facinorosis, aut turbulentis,
 sed omnium mortalium sapientissi-
 mis, iustissimis, & pacatissimis ape-
 riretur. Quamquam quod opto, bre-
 ui spero futurum, atq; inter reliqua
 quæ de præcipuis orbis terrarū par-
 tibus cursim attigisti de Poloniæ
 Regno præpotenti omen latum &
 faustum accipio, vereq; instare Po-
 loniæ, ac pro foribus eius adesse IESV-
 SVM CHRISTVM: ad eā su-
 perstitionibus falsoq; cultu expur-
 gandam, certis testimonijs & signis
 adducor. MAIN. Quæ tãdem illa
 sunt Cœli Secunde: COEL. An
 non

non meministi (vt sermonem multorum qui mecum familiariter vixerunt idem testantium, nunc præteream) quæ vir nobilitate multisq; virtutibus & honoribus aplissimis spectatus, & probatus Ioannes Lutomirzskius Castellanus Brzenz nensis, ac Regiæ curiæ Quæstor integerrim9 ad me p̄scripsit: MAIN. lam meminî: sed eadem abste audire denuo iuuat, nam eius, Regis, regniq; laudibus vehementer afficior. Est enim partim Italico, partim Polonico sanguine, eoque nobilissimo atq; clarissimo, verèq; heroico prognatus: vt & hic videas patriæ charitatē non nihil sibi vēdicare. COEL. Puto me hic ei9 habere līteras, nā ad eas sæp̄ redeo, lego, relego, adeo me & erudiunt simul & oblectant. Omissis igitur alijs, quæ in eis sunt perscripta sapienter, ea modò legā, quæ de eo Rege memorat. Sigismundo patri (inquit) non minus

nus, re quàm nomine filius Augu-
 stus successit, cuius de rebus bello
 gestis, nihil habeo quod referā, siue
 quod recens in regnum inaugurato
 spaciū bellandī nō fuit: siue quòd
 occasio gerendorum bellorum Dei
 gratia summaq; sapientia patris ipsi
 us hactenus ferè sublata sit, quæ ta-
 men gloria, quòd cruore humano
 ematur, bono ac sapienti viro non
 est expetenda: imo verò aspernen-
 da, & summo conatu fugienda, vt
 potè immanis, ac barbara, totaq;
 opibus, insidijs, atq; feritate militū,
 in primisq; fortunæ temeritate, nul-
 la verò fide ac pietate nitatur: ita vt
 hominē exuere eū oporteat, qui cla-
 de generis humani hanc laudem si-
 bi expetendam arbitretur. Quod cū
 Sigismundus noster Augustus ha-
 beret cōpertum, nihilq; Regis Chri-
 stiani magis esse proprium animad-
 uerteret, quàm vt ciues suos ad pa-
 cis artes & studia asuefaceret, vesti-
 gia

gia patris secutus, cum vicinis hosti-
 bus foedera percussit: ac ne vlla con-
 citentur iniuria, custodibus finium
 cauet: si quid autem de regundis fi-
 nibus ambigatur omnia iudicium
 arbitrio componit. Bella enim dul-
cia primò videntur, mox progressu
difficillima sunt, exitu autem nunq̄
ferè non luctuosa, etiam si potiri de-
tur victoria. Itaq̄ opera Regis no-
 stri Augusti, pax & tràquillitas, que
 in nullo orbis terrarum angulo hoc
 tempore habet locum: tot furijs bel-
 la ex bellis serentibus, terrãq̄ cœlo
 miscentibus, in sola ferè Polonia do-
 micilium fixit. Porro domi leges
 patriæ magna ex parte antiquatas,
 in vsum ciu. im restituit: Magistra-
 rus, dignis distribuit: Curix suos
 splendore, dignitate cumulauit: Fo-
 ri ac rei militaris disciplinam, auxit.
 Præterea seditiones in republica ex-
 citatas summa moderatione animi
 ac sapiëntia mitigatis partibus sopiit:

neq̄

Bella:

necq̄ mirum, nihil enim antiquius
 ducit, quā vt innocentia atq̄ omni
 genere virtutum, rempublicā exor-
 net, omnibusq̄ sapiētiae iustitiae, hu-
 manitatis, studiū vigeat: atq̄ in pri-
 mis vt Dei sincerus cultus restitua-
 tur, Euangelium IESV CHRISTI
 propagetur, & in hac ipsa disciplina
 quae vtiq̄ hominis finis est propri-
 us, dies ac noctes meditetur, in hac
 excubet: huic totam vitam impen-
 dat: vt tam politicā iustitiae tesseriis,
 aues colligati quā Christiana reli-
 gionis symbolis consecrati, non so-
 lum terrenę reipub. incolae, verum
 etiam coelestis ciuitatis municipes
 sint, ac dici mereantur. Cum ergo
 Augustus discriminata ciuium offi-
 cia habeat, de omni lite legibus sta-
 tuat, nihil arbitrio virium faciat, ad
 pacem omnia cōsilia reuocet, pieta-
 tem veram murum sui regni esse cre-
 dat, disciplinam militarem cū omni
 moderatione retineat, nōne beata,
 P atq̄

226. C. S. C. DE AMPLIT. REGNI
atq; adeo regnum cœleste, respub.
Polonorum dici potest: cuius ciues
exemplo Israelitarum, altera manu
templum ædificant, in quo Rex Re-
gum CHRISTVS sanctè colatur:
altera verò contra hostes, vibra-
tos gestāt gladios, non vt aliena in-
suadant, sed vt portis infestum hostē
prohibeant, & sibi à Deo crediti re-
gni fines tueantur. In nunc & conse-
nostro Augusto Augustissimos:
Christiano Christianissimos: iudici,
Radamantos Imperatorum etiā
gladios, nostri principis caduceo. vt
semel omnes illos veteres Alexan-
dros, Annibales, Iulios reiciā: quo-
rum vt pietas impia, ita iniusta iusti-
tia fortitudo etiā cruenta fuisse me-
moratur. vt faces, ac pestes generis
humani; non parentes aut defenso-
res credi iure possint. Noster autem
hic princeps etiā licetorem de vr-
be, carnificem de foro, crucem de cā-
po tolli vellet, ne libertas suorum ci-
uium.

Dell. finis

*

uium, recordatione pœnarum fune
staretur: si malorũ audacia, alia qua-
piam ratione cohiberi queat. Illam
horrendi carminis legem Tyrannis
relinquit, hic noster pius Augustus:
qui subinde verba illa intonat.

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas:

Qua iuat reges eant.

Quid simile in Polonia? nihil sanè,
eiecta est omnis laniena ignorat car-
nicina, nemo ab regis nostri potētia
quidq̃ sibi suisuè timet nisi q̃tenus.
S. P. Q. P. legibus agendis esse vi-
deatur, didicit enī iā olim puer illud

Sit piger ad pœnas princeps, ad præmia velox:

Indoleat, quoties cogitur esse ferox. Item illa

Non sibi quid liceat, sed quid fecisse deceret

Ocurrat, mentemq̃ domet respectus honesti.

Verè enim de Rege nostro Sigis-
mundo dici, quòd de Apum rege
scribit̃ potest, eum videlicet acule-
um non habere. Hæc vir ille non
minus sapienter, quàm grauit̃ &
elegãter de Rege suo ad me proxi-

P ij me

mē scripsit, ex quibus vides Sigis-
mūndum Augustum, Regem vnum
esse, in quo & fides, & iustitia, & hu-
manitas acquiescat: veræ studiū re-
ligionis vigeat, atq; omnis eluceant
honestatis exempla: ita vt verè AV-
GVSTVS hoc est, vt appellant nō
qui planè & latine loquuntur, sanctus,
& Deo consecratus, appelletur.
MAIN. Video, & Poloniae cæteris
q̄ fortissimis populis & gentibus
hūc à Deo datū Regem, & Ducem
ex animo gratulor: atq; eò magis,
quòd audio etiam ipsam nobilitatē,
equestremq; ordinem splendidissi-
mum, Regis sui, cum alias virtu-
tes, tum vel maximè sinceræ religio-
nis studium imitari, & de CHRIS-
TI ecclesia, à superstitionibus libe-
rāda, cogitare. COEL. Prouehat
CHRISTVS eorum tam pium &
sanctum desiderium ac studium.
Tu verò Mainarde pge, & reliquū,
si videtur, munus absolue. MAIN.

Faciam, ac primum volo magnificē
tissimum illud promissum toties à
Deo Abrahamo repetitum, & in-
culcatum diligentius cōsideremus.

PROMITTIT DEVS, ET IV. Gen. 13.

RE IVRANDO CONFIR. Gen. 21.

MAT ABRAHAMO, SE
GENTEM EIVS AC STIR-
PEM PVLVERI TERRAE
COEQVATVRVM, ATq̄
AD STELLARVM COELE-
STIVM ET ARENARVM
MARINI LITORIS NVME-
RVM, AVCTVRVM, PER-
FECTVRVMq̄, VT IN EIVS
STIRPE OMNES ORBIS
TERRARVM FAMILIAE
TRIBVS, ET GENTES, FOE-
LICITATE DONENTVR.

Hic scire velim, voluerit ne Deus
his tam magnificis verbis multitu-
dinem suorum (nam eos in Abra-
hami stirpe significatos esse vel ex
Paulo sciri potest) inferiorē ea fore, Rom. 4.

P iij quæ

quæ Diaboli nutum sequeretur?
 Quis hoc ausit dicere? cum eam stir-
 pem ijs comparet rebus, quæ nume-
 ro & multitudine reliquis omnibus
 anteferantur, imò quæ numero cõ-
 prehendi nullo prorsus modo pos-
 sint? Quàmquàm enim Archime-
 des nobilis Geometra arenam non
 solum quæ circa Siracusas est, verũ
 etiam quæ tota habitabili terra inha-
 bitabiliq; continetur, se posse nume-
 rare putavit: ac idcirco de numero
 arenæ ad Gelonem Regem demon-
 strationem conscripsit: Verumta-
 men hoc posse illius tantum est, qui
 vola sua mensus est a quas: qui cœlũ
 palmo aptavit: qui telluris humum
 triente comprehendit: qui trutina
 montes, & lancibus collēs pondera-
 uit, vt vates Esaias canit. Itaq; huius
 modi comparationes ad ea modò
 demonstranda adhibentur, quæ om-
 nem, in genere suo comparationē,
 refugiunt. Ex quo sequitur Abra-
 hami

hami genus, qui omnium fidētium
 piorumq; Pater est, numerosius &
 copiosius reliquis omnibus, quæ-
 cunq; illa sint, fore. Quin etiam cū
 diuina oracula regnum Dei amplifi-
 cant, quoniam semper Antitheum
 spectant, id contentione quadam ta-
 cita faciunt: vt videlicet tantum An-
 tithei extenuent diminuātq; regnū,
 quantum Dei amplificant imperiū.
 Neq; enim Augustino assentiri pos-
 sum, qui cum in his locutionibus
 agnoscat hyperbolen, in eis tamen
 declarandis hallucinatur. Nam li-
 bro de Ciuitate Dei XVI. contra
 comparationis naturam & vim, stir-
 pem Abrahami fidelem, longē mi-
 norem impiorum multitudīne esse,
 affirmat. Fac multitudinem arenæ
 marinæ, siue terreni pulueris, longē
 esse omnium mortaliū numero, ma-
 iorem. Quid tum postea? non enim
 hoc quæritur, an piorum numerus
 maior sit arenis marinis: Sed cum

hac comparatione sanctum semen exaggeretur, illud in quaestione est, sit ne impiorum semine copiosius? Quòd si nō est, quid attinebat illud cum re infinita contendere, atq; conferre? Venisset aliquis, dixissetq; hanc tam magnificam, ac supra fidē collationem, potius in impiorū multitudinem conuenire, vt potè, quæ numero (vt volunt) illam alteram longè post se relinquat: an non hīc diuina sapientia in comparādo nec quicquā vidisse aut sapuisse, insimularetur? Quòd si id sentire, ne dicam proferre verbis, impiū atq; audax est, efficitur necessario eam multitudinē, quæ cum arenis contenditur, omni reliqua hominum multitudine superiorem esse, longèq; numero maiorem. Quid? quod adiecit his omnibus Deus, omnes orbis

Galat. 3. familias, nationes, & gentes, in eo semine, qui CHRISTVS DOMINVS est, fortunatas beatasq; fore.

At,

At, quonam pacto erunt fortunatę, siquidē maxima pars ab hac fœlicitate, regnoq; Dei fortunatissimo, excludetur: Hic enim alterum ē duobus est necessarium, aut (horret animus dicere) Deum mēdacem esse: aut fortunatorum multitudinē, omnem aliam multitudinē hominū superari: quorum vtrum sit assumendum, pijs iudicandum relinquo.

COEL. Rectē & firmissimē concludis. Tum namq; est hyperbole virtus, vt ait Fabius, cum res ipsa de qua loquimur, naturalem modum excedit. Cōceditur enim amplius dicere, quia dici quantum est, non potest: meliusq; vltra quā citra, stat oratio. Iam hæc promissa non sunt vulgaria, sed adeò magnifica & ampla, vt cuncti mortales admiratione obstupescere, atq; ad maiora augustioraq; quā cogitant, de sancta electorum designatorumq; republica, & numero, cogitanda

234 C. S. C. DE AMPLIT. REGNI
deberent excitari.

*Quē qui scire velit, Lybici velit æquoris idem
Discere, quam multæ Zephyro turbetur arenæ
Aut ubi nauigijs violentior incidit Eurus,
Nosce quot Ionij veniant ad littora fluctus.*

MAIN. Vera narras. Sed quid
agas? illis ita imposuit nequam ille
pietatis pallio velatus. At nos his
relictis, ad alterum Mosæ librum ve
niamus. **IN EXODO ENIM
DEVS, ATQVE ALIBI
QVOQVE TANTAM ESSE
NATVRAE BONITATEM
SVAE TESTATVR IPSE,
VT CLEMENTIA IN MIL-
LE VSQVE AETATES VE-
LIT VTI, VITIA, ET PEC-
CATA, ET DELICTA
CONDONANDO: IN POE-
NA AVTEM IRROGAN-
DA, AD TERTIAM, VEL
AD SVMMVM, QVAR-
TAM AETATEM, CVL-
PAS SE ESSE VINDICA-
TV.**

TVRVM. Confer modò, & cogita quæ sit mille ad quatuor proportio: atq; eãdem inter eos qui clementia Dei conseruãtur, & eos qui eius seueritate condemnantur, futuram esse congosce. COEL. Ea est fermè sine proportione proportio, nimirum ducentecupla quinquagecupla ad vnũ collatio, vt Arithmetici loquuntur: atq; eadem ferè quæ corporis est (vt Geometrarum more dicam) cum breuissima linea cõparatio. MAIN. Scienter ac penitè tu quidem ratiocinaris. A Mofæ igitur ad vatem nobilissimum Esaiam, cuius autoritate mirificè ac perspicuè beatum hoc Regnũ exaggeratur, nos conuertamus. Is quidem cœlestem Hierosolymã in terris etiam num conflictantem, in hãc consolatur modum: LAETARE STERILIS, QVAE NON PARIS: ERVMPE IN HYLAREM CANTVM, ET

Esa. 54.

E. 49.

236 C.S.C. DE AMPLIT. REGNI
ET EXCLAMA, QVA ENON
ENITERIS: NAM PLV.
RES FORE DESERTAE,
QVAM MARITAE NA-
TOS, PROMITTIT DE-
VS. quæ verba à Paulo in Episto-
la ad Galatas, & citata & explicata
sunt. Multo plures inquit, futuri
sunt desertæ nati quam virum ha-
bentis. Iam illud, sterilem ac dere-
lictam, veram Dei Ecclesiã, Cœle-
stemq; Hierosolymam esse: maritã
verò, terrestrem cœlesti semper con-
trariam & infestam, satis intelligunt
diuinorum mysteriorum cognitio-
ne imbuti. Ibidem enim Paulus,
vtriusq; ingenium describens, cer-
tisq; notis alterã ab altera diuinitus
distinguens. Nos verò fratres, in-
quit, quemadmodũ Isaacus, ex pro-
missio nati sumus: Sed vt tunc qui
ex carne genitus fuit, ex spiritu natũ
vexabat, sic fit etiam nunc. Verũ,
quid ait scriptura? Eijce ancillam
eiusq;

eiusq; filium: non enim cum liberae
 filio, ancilla natus haeres erit. Itaq;
 fratres, nos non ancillae nati, sed li-
 berae sumus. COEL. Audiui, atq;
 etiam si bene memini, aliquando le-
 gi, sterilem illam, Ecclesiam esse ex
 alienigenis externisq; gentibus col-
 lectam: maritam vero, Israelis Rem-
 publicam, siue Iudaeorum Synago-
 gam, quae nihil inter se, nisi gente, ac
 tempore differant. MAIN. Scio:
 atq; ideo Pauli locum adduxerã,
 ex quo perspicuum fieret, non gen-
 tis temporisue ratione, sed studijs
 & moribus, & sine distinctas esse.
 Nam primum, omne hominum ge-
 nus in duo distribuit: in eos qui ex
 carne, & eos qui ex spiritu nati sunt:
 inter hos nihil est tertium. Deinde
 qui ex carne sunt, illos alteros coele-
 stes & diuinos perpetuo vexare ait:
 nihilominus tamẽ, illos seruos, hos
 liberos esse. Idcirco quod ad finem
 sortemq; eorum attinet, liberae natis
 haere-

hereditatem solidam dat: abdicatis
 & eiectionis ancillæ filijs. An obscurū
 est, in Isaac, Isaacidas omnes, hoc est
 sanctorum omnium Rempub. & ci-
 uitatem: in Ismaele verò terrenorū
 atq; impiorum colluuiem intelligē-
 dam esse. Quæ namq; tam doctē,
 tamq; perspicue à Sancto Apосто-
 lo seiunguntur, nos ea coniungere,
 seu potius confundere nō debem⁹.
 Et vt maximè quis velit in marita il-
 la, aut in ancillæ filio, Iudeorum Gē-
 tem intelligere: neq; sic tamē quicq;
 de conseruandorū multitudīne de-
 traxerit. Nam vt qui fidem factaq;
 imitatur Abrahami, filius eius dici-
 tur: estq; ex illo infinito sanctorum
 numero vnus: sic quicumq; Ismae-
 lis mores, Iudeorumq;, cōtumaciā
 sequitur: aut lege & benefactis ne-
 scio quibus gloriatur, is Hagareus
 atq; Ismaelita meritò appellatur.
 Quod cum ita sit, nō est, quòd quis
 quam iam tergiuerfetur: perspicuē
 enim

enim affirmat, plures fore ciuitatis, cœlestis ciues, quàm terrenæ, & hoc est, quòd ob tantam multitudinem admirationis plena ipsa eadem sancta ciuitas, veraq; ecclesia apud eundem vatem ait: Quis mihi hos genuit, orbæ & liberis priuatæ? exteri et exuli? Hos verò, quis educauit? cū ego sola fuerim relicta, vnde nā sunt hi? COEL. Ita est prorsus. Sed cur sterilis illa ac deserta: hæc verò marita appellatur? MAIN. Primum quòd non ita fœcunda & legis ceremonijs illustris, atq; illa altera: deinde quòd exigua oculis hominum esse videatur. Non enim illa iactat benefacta: non est aliquo externo ornatu splendoreue conspicua: non crepat annorum numerū, non hominum se sequentium multitudinem: non conciliorum auctoritatem, non opes, non titulos, nō potentiam, nō principum aut Regum amicitias: non deniq; ceremoniarū,

ritu.

rituum, sectarum copia, celebratur: Idcirco sterilis, sine liberis, sola, parua, atq; à Deo derelicta, ab ijs qui speciosa tantum lemniscataq; conspiciunt, iudicatur. Altera verò cōtraria, habere maritū dicitur, quòd & numero & externo cultu, & pōpa pręstare alteri videatur. Nam Vates maritam opposuit sterili, atq; à marito desertæ: ac de vtraq; ex hominum iudicio loquitur. Alioqui in oculis cuncta etiam occultissima prouidentis, illa Deo charissima, fœcundissima, & numero maxima est: hæc autem odiosa, infœcunda, exigua. COEL. Non querā hīc qui sit Ecclesię sanctæ maritus: scio enī eum esse CHRISTVM Dominum: sed quem nam alterius volūt esse maritum? MAIN. Illa ipsa synagoga Mosen iactat, sed falsò, quemadmodum ostendit CHRISTVS, cum ait, Si Mosæ fidem haberetis, & mihi haberetis: vt potē cum

Ioh. 5.

tum is de me scripserit. Sed quia
 Mosæ scriptis non creditis, nec mi-
 hi credere potestis. Itemq; idem Do-
 minus in Apocalypsi, huiusmodi *Apoc. 2.*
 Iudæos, non iam Iudæos, sed Sata-
 næ Synagogam esse pronunciauit.
 Porro cum Mosem pretextant legis-
 latorem, fit ut quicumq; alium quam
CHRISTVM habeant, cuius le-
 ge salutem velint adipisci, siue is sit
 Moses, siue Maumetes, siue Papa,
 siue Benedictus, siue Frāciscus, siue
 quis alius, eum dicantur habere &
 magistrum, & maritum. Et qui tales
 sunt, omnes sunt serui, & quotquot
 ab eis generantur, hoc est, instituun-
 tur. *Ioan. 8.* Quod si serui, è domo igitur
 Dei, exigentur: quoniam seruus nō
 manet perpetuò domi: filius autem
 manet. At **CHRISTVS** & spon-
 sa eius superior Hierosolyima, libe-
 ros gignit, eosq; lege solutos: quē-
 admodum **CHRISTVS** Iu-
 dæis dicebat: Si vos filius liberos fe-
 cerit,

.2. Car. 3. cerit, verè liberi eritis. Item Paulus
 vbi spiritus Domini, inquit, ibi liber-
 tas. Itaq; huiusmodi sunt hæredes,
 non legis cuiuspiam obseruatione,
 sed tantum quia filij, & liberæ ma-
 tris familiæ filij, quæ sancta ecclesia
 est, non ancillæ Synagogæ, quæ le-
 gis seruitute ac metu tenetur. Ne-
 mo enim filius idcirco se hæredem
 fore existimat, quòd Patri seruiat,
 quòd eius obeat mandata, sed siue
 naturæ, siue adoptionis iure, hoc est
 ex eo, quòd ex iusto legitimoq; con-
 iugio natus est, aut per adoptionē,
 in familiam accitus. COEL. Hæc
 quidē ita clara, itaq; perspicua sunt,
 vt qui ea non vident, in meridie, (vt
 dicitur) nihil cernere videātur. Sed
 habes ne alia ex nouo fœdere testi-
 monia? MAIN. Habeo. Ecce
 Rom. 5. tibi Paulus, qui comparans calami-
 tatem per Adamum illatam, cum
 CHRISTI beneficio, hoc est dam-
 natos per Adamum, cū iustificatis
 &

& conseruatis per CHRISTVM
 sic ait: At non eadem beneficij, quæ
 delicti ratio est. Si enim vnus delicto,
 multi mortui sunt, multo magis
 Dei beneficium atq; donum, vnus
 IESV CHRISTI beneficio, in
 plures redundauit: est enim horum
 verborum sensus, Donum vnus ho
 minis IESV CHRISTI, in multo
 magis plures, aut, vt latinæ loquar,
 in multo plures, redundare, quàm
 Adami detrimētum, & damnum.
 Hic vides Apostolum perspicuè di
 cere, plures esse, q̄ beneficio CHRI
 STI seruentur, quàm qui peccato
 condēnentur, ac perdātur. COEL.
 Video, atq; ita planè sentio. Sed
 quomodo ibidem illa verba intelli
 gūtur? Ergo quemadmodū vnus
 delicto factum est, vt omnes homi
 nes damnarentur: Sic etiam vnus
 iustitia fit, vt omnes homines absol
 uantur & viuant. Hic enim videtur
 dicere, omnes homines condemna

ri, rursus omnes homines absoluit: quæ quidem inter se videntur repugnare. Nam si omnes damnantur, nullos conseruari necesse est: & contra, si omnes absoluuntur, vitaq; donantur, vbi illi erunt non modo pauci, sed omnes condēnati? MAIN. Nodum profectò non contemnendum nexuisti, quem tamen Deo iurante dissoluemus. Scio esse qui dicant, omnes condemnarij, id est, cū Adami peccato nasci, cui condemnatio debeat: omnes absolui, q̄ CHRISTVS pro omnibus mortuus sit, eiusq; mortem efficacem esse ad omnium expianda peccata, si quidē omnes vellent accipere. Verum horum sententiā idcirco nutat, quòd reuera omnes cū peccato nascuntur: at non reuera omnes absoluuntur, & iustificantur: in quo videtur plus potuisse Adamus in perdendo, quàm CHRISTVS in conseruando: cū tamen par deberet siqui.

(siquidē verba tantum spectes) esse
 in vtroq; ratio. Tibi enim illa axio-
 mata ignota non sunt: paria paribus
 itemq; contrarijs omnibus, contra-
 ria conuenire. Illud verò mihi vide-
 tur planius, si quæ deesse videntur
 verba, quod Rhetores docent, com-
 modè suggeramus: Vt omnes vni-
 us delicto cōdemnari dicamus, qui
 condemnantur: atq; eadem ratione
 omnes vnius beneficio seruari, qui
 seruantur. Verum condemnari om-
 nes reuera qui à primo tantum Ada-
 mo genus ducunt: qui verò per secū-
 dum, qui CHRISTVS est gene-
 rantur cōseruari, sed pauciores illos,
 hosce autem plures esse dicendum
 est: vt plus possit iustitia & benefi-
 cium CHRISTI in conseruando, q̄
 Adamī delictum in condemnādo.
 quod quidem & vult Paulus, & de
 CHRISTO sentire pium & æquū
 est, atq; eius officio, diuinæq; virtuti
 conueniens. Quod autem ibidem

Q. iij sequi

sequitur, vnius contumacia fontes effectos esse multos, iam alibi ostendimus, multos, pro omnibus, Apostolum usurpasse. COEL. Memini, & tuam tum in hoc, tū in alijs interpretationem accipio. Tu verò perge, nam te iam portum specta re video. MAIN. Ad huiusce diuini regni amplitudinem etiam illa

Psal. 2. pertinent, quibus apud Dauidem Pater CHRISTVM filium affatur: Postula, inquit, à me, & tibi gētes in hæreditatem, orbis fines in

Psal. 72. possessionem dabo. Item, & imperabit ab altero mari ad alterum: à flumine ad extremum terræ. Item, eū colent omnes Reges, omnes ei gentes seruient. Quæ quidem historice ad terrenum Solomonem, mystice verò ad cœlestē, æternumq; spectare sacris imbuti cognoscunt. Item, illa, ab ortu ad occasum, omnes colent nomen meum. Item, perfundam meo spiritu omne genus homi-

Ioel. 2. num

num. Item, omnes cognoscent me à minimo vsq; ad maximum. Item, ab ortu solis, vsq; ad occasum, magnum erit nomen meum apud gentes: & ubiq; locorum mihi pura offeretur hostia. Quid Daniel? An nō magnificè & ipse de CHRISTI regni magnitudine sensit? cum ait: Atq; ei tanta potestas, tanta dignitas, tantum regnum datum est, vt eū omnes populi, nationes, ac linguæ colant. Quid ipse Dominus? cum inquit: Ego si è terra sublatus fuero, omnes ad me traham. Quid Ioannes de luce CHRISTO? Illuminat, inquit, omnem hominē. Quid item Paulus, Deus omnes homines seruari vult. Item, Gentium intrabit plenitudo. Item, conclusit Deus omnes in contumaciam, vt omnium misereatur. Hi, inquā, atq; alij eiusmodi innumerabiles loci sunt, in quibus voce illa, OMNES, nihil aliud innuitur, quàm huius regni

Act. 2.

Malach. I.

Dan. 7.

Ioan. 12.

Ioan. 1.

1. Tim. 2.

Rom. 11.

amplitudo, sanctiq; populi infinita
 multitudo. Hoc illud est semen, illa
 Regis & patris nostri immensa pro-
 Cap. 53. genies, quam prouidens Esaias, ad-
 miratione obstupefactus, exclama-
 uit: Quis genus ipsius eloquetur?
 Apoc. 7. Hæc illa turba est, quam Ioannes sic
 describit: Postea animaduerti tantā
 turbam, vt eā numerare nullus pos-
 set, ex omnibus gentibus, nationi-
 bus, populis, & linguis, qui ante so-
 lium & Agnum stabant, stolis amic-
 ti candidis, palmasq; manibus tenē-
 tes, & magna voce clamātes in hūc
 modum: Salus sedenti in solio Dei
 nostri, & Agno. Hanc tantā mul-
 titudinem, tantam maiestatem, tan-
 tam regni Dei & CHRISTI am-
 plitudinem, melius, & clarius ætas
 sequens cognoscet. Videbit enim
 Euangelij regij foelicissimū cursum,
 Apoc. 13. orientis, atq; occidentis fracto cor-
 nu: Agarenorum videlicet siue His-
 maelitarum principe debellato: ho-
 mine-

mineq; illo scelerato Satanæ Vica-
rio cæso, ac deiecto: qui nunc custo-
dias ad CHRISTI Sepulchrum, in
quo illum ipse sepeliuit, habet, ne
quo pacto resurgat. Sed ille custo-
dias perterrefaciet, saxum, quamuis
ingens, reuoluet: atq; emerget, quia
Dominus est potens, & rex glorio-
sus. Quin potius iam emerit, & vi-
uit, & regnat: Antichristus autem
paulatim conficitur, ac breui in eum
locum conijcietur, vnde nunquam
emerget, vnâ cum his, qui eum secu-
ti fuerint, non inuiti. COEL. Id
quidem spero, atq; oro. ô diem opta-
tissimû, quo te mihi tot difficilimos
locos explicantem, tot quæstionû
nodos soluentem & enodantem,
tot, tantorumq; mysteriorum diui-
nas rationes conferentem, audire
contingit. Iam remota erroris ne-
bula, perspicue video, quantæ sit te-
meritatis & audaciæ, velle CHRIS-
TI Ecclesiam, Dei regnum, elec-

1. Theß. 2.

2. Theß. 4.

Psal. 24.

Q v torum

torum Remp. ex apparētibus metiri, cum nulla earum rerū, quæ sub sensum cadunt, sed sola diuina electio, solus spiritus ille sanctus, sola fides, quæ tria vnum & idem sunt, vere, propriè, nulloq; errore, Dei regnum à Satanæ regno distinguant: cumq; ea mero Dei munere & beneficio nobis contingant, nullo autem nostro, aut merito aut consilio, idcirco cum Deo visum est, suoq; tempore & loco nō semper nec vno eodemq; modo, quasi foelix illa arbor ad riuos aquarum fata, fructus suauissimos proferunt. Nam alio atq; alio tempore, & loco, & occasione, alij vocantur. Quamobrem deinceps ab huiusmodi temeritate iudicandi temperabo: suamq; Domino Ecclesiam, suam sponsam omnino & cognoscendam, & gubernandam relinquā. Illud modò mei esse muneris ducam, Deum spiritu colere, misericordiā eius perpetuò canere,

canere, CHRISTVM amare, & sequi: omnibus vel inimicis prodesse, aut re aut opera, aut cōsilio bono. Hic murus æneus esto. Sed quoniā & te fatigatum puto, & mihi domū est redeundum, ne mei de me solliciti sint, qui vbi sim nesciūt, tibi Mainarde optime vale dicam. Breui rursus Deo volente cōueniemus. MAIN. Te CHRISTVS DOMINVS seruet, atq; augeat mi Cœli. COEL. Quānam re? Liberis? MAIN. Minimē, nam his te preclarē iā cumulauit: Sed bonis cœlestibus, gratia apud homines, necessarijs ad vitā copijs. COEL. Tibi tū pro hac fœlici precatōne, tū pro hodierno isto sermone, alijsq; tuis in me beneficijs, gratias ago maximas Mainarde. Ego verò anteq̄ discedo facere nequeo, quin hunc nostrū Sermonē, Dauidis & Regis & vatis diuino de Regno CHRISTI carmine, concludam: quo officij

252 C. S. C. DE AMPLIT. REGN
cū sui Reges, ac terrarum Domini,
admonentur. *F 22 July 1604*

Psal. 2.

Quid iste fert tumultus? aut quid uana gens
Tantum fremit mortalium?
Regum, Tyrannorumq; terrarum fera
Comurat omnis natio
Contra Deum, contraq; Regem, quem Deus
Sacro creauit unguine.
Rumpamus, inquit, eorum ferrea,
Et dissipemus uincula.
Hanc ridet orbis arbiter, dementiam,
Luditq; cœlis insidens:
Illosq; tandem suscitatur feruidus
Percellit iræ uerberere:
Docens ut à se Rex creatus sim, sui
Montis Sionis arduæ.
Narrabo uobis quam tulit sententiam:
Tu natus inquit, es meus,
A me profecto procreatus: posce me
Hereditatis ius tuæ:
Et impetrabis omnium mortalium,
Qua terra sese porrigit,
Totis in orbis principatum finibus:
Illosq; ferreo Reges,

fran=

Frangesq; sceptro, uastis instar fictilis.
 Nunc uos doceri discite
 Reges, per orbem iura dantes ceteris.
 Seruite principi Deo,
 Alacritatem coniugantes cum metu:
 Et eius amplexamini
 Natum, per iram ne patris perdamini.
 Nam cum repente percitus
 Ardebit ira, tum beatus ille erit,
 Quicumq; ei considerit.

Dialogorum & Librorum de Am-
 plitudine Beati Regni Dei
 Finis: Cui sit omnis ho-
 nor & gratiarum
 actio.

T. 22 July 1604

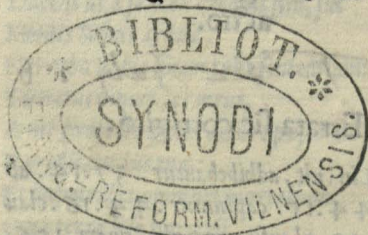
Errata sic corrigito.

Pag. 3. Lin. ult. adhibebantur. 37. 14. ab
 ducam. 44. 15. capiuntur. 44. 16. clau
 se. 48. 20. plausu. 103. ult. quam. 156.
 17. excitet. 177. 23. suum.

ANNO SALVTIS HVMANAE

M. D. L. I I I I.

Mense Septembri.

ANNO SALVTIS EVRANGE

M D C L I I I

MDCCLIIII

RERVM ET VERBORVM

in hoc Opere memorabilium

I N D E X.

A

Abimelechus	196	Aduentus Christi me- dius	46
Abraami genus copi- osissimum esse om- niū probatur	230.	Aduentus Christi tri- plex	42. & se- quentibus.
231		aduētus medius Chri- sti cur non bene co- gnitus, & à quibus tamen cognitus	51. 52.53
Abraami filij	238	Aduentus Christi si- gna cōmunia expli- cantur	55.56
Abusus præcipui in Ecclesia	45	Africa leonibus abun- dat	82
Adami luctuosus ca- sus	136	Agarenorū princeps debellabitur	248
Adami filij oēs son- tes, & morti obno- xij	112	Agricola cœlestis libe- ralissimus	122
Aduētus medij, ut e- tiam primi & postre- mi, quoddam est iu- dicium	76	Alexicacos uerus, Christus Iesus	57
Aduentus Christi me- dius, aurora & dilu- culum ultimi	73	Alchoranus Muha- medis	47
Aduentus medij opi- nionē animos exci- tare	76.77	Allegoriarū modus & liberras	7
Aduētus Domini tri- plicis contraria re- felluntur	71.72	Allij æstimatio apud quosdam	82
		r	America

I N D E X.

America auro affluens	82	scant	248
Amor, Dei lex	11	Analogia fidei tenenda	6
Amor ex beneficiorū consideratione	12	Annus liberalis	192
Amor Dei sanctos facit	ibid.	Annus secularis. ibid.	
amor facit omnia grata	207	Antaxonę qui sint.	87
Amor metū nescit	12	Antecedentibus concessis, & consequentia concedenda.	108
Amorē Dei erga nos extinguere nullis potest	183	Antichristus quibus imponit	44
Amplitudo regis in quib. cernitur	149	Antichristus paulatim conficitur	249
Amplitudo quid sit.	150	Antichristus in Christi locum suppositus	44
Amplitudo Romanorum unde	ibid.	Antichristus sub ovilla pelle latens, detegitur à Christo, à q̄ etiā abolebitur	39
Amplitudo regni Dei quatuor ex locis demonstratur	148	Antitheus	89. 137
amplitudo regni Dei, scripturę sanctę locis & testimonijs cōfirmatur	229. &	Apparētia pleraq̄.	87
deinceps.		Apistia, peccatorum omnium radix	30
Amplitudinem regni Dei sequentes atates melius cognoscunt		Apocalypsis locus.	42. 61. 77
		Apocrypha quę dicantur	79
		Apostolicę legationis formula	214
		Apum	

I N D E X.

Apum rex sine aculeo 227 Aqua omnium optima 83 Aqua diuini uerbi sola fitim potest restituere 18 Arbor bona fructus bonos facit 203.207 Arcae Noë mysticus sensus 27 Archimedidis liber de numerandis arenis. 230 Arenas numerat Archimedes ibid. Arenarū solus Deus numerū nouit. ibid. Argentū, aurum, gemmae, quid in Paulo. 81 Arma, quibus Christus & Christiani cū Antichristo pugnant 39.74 Ars cōmutandi saxa & metalla alia in aurū, Alcumistica 84 Artes nouae Sathanæ. 137	Asylum & Iubileum Christi ubi. 194.210 Asylum Christi & Iubileū cum alijs conferuntur 191. & sequentibus. Asylī princeps Christus 217 Asylī fatum & perpetua felicitas 222 Asyla tria, fides, spes, charitas 217 Asyla Israelitarum & Romuli 190 Augustus idem est qđ sanctus, & Deo dicatus. 228 Augustinus hallucinatur 231 Augustini dictū praeclarum 25 Augustini dictum de uaticinijs 61.62.71 Augustinus Mainardus, theologus sanctus & doctus 15 Augustini Mainardi sermo de misericordia Dei 19 Aurum in scripturis quid

I N D E X.

quid significet 81 Aurum qua ratione excellat 82 Aurū non semper est, quod auri instar lu- cet, prouerb. 89 Auri & argenti mira in Iudæa & Tyri co- pia 81.82 Authoris moderatio in disputando 5.6 Autoris pia precatio. 148 Autoris cogitatio de misericordia Dei. 174 Authoris desiderium sanctū 218. & se- quentibus paginis. Autoritas ratiōi postea ponenda 25 Autoritas patrū nul- la, nisi diuina auto- ritate subnixa. ibid. Axiomata duo uera. 245	Belli detestatio 223. 224 Benedicti & maledi- cti sumus 116 Bona omnia à Deo. 17 Bonum communica- ri gaudet 176 Boni sint, ne pauci. 137
C	
B Baptismus manife- stus, & occultus cor- dis 22, 23	Calebus & Iosuas cur soli in terram san- ctam ingressi 31 Cæcitas Iudæorum quamdiu sit duratu- ra 95 Cananæorum terræ typus 30 Charitatis Christi ma- gnitudo 178 Charitati Dei, nō me- ritis omnia tribuen- da 173 Chiliastarum opinio. 61.62 Christus Iesus, est de- us seruator 200 Christus miserorū & perditorum perfu- gium

I N D E X.

gium	210.211	uenerit	54
Christus quomodo		Christus Dominus	
Euangelium prædi-		territis custodibus	
cauerit	213.215.216	excitatur	249
Christus nostre causæ		Christus uerus alexi-	
patronus: ergo ui-		cacos	57
cimus	184	Christus ignis Dei ful-	
Christus nos reges, sa-		gor	42
cerdotes, ac diuinæ		Christus ex orbe sub-	
naturæ cognatos fa-		latus	44
cit	194	Christus est, ubi eius	
Christus pro nobis fa-		uox auditur	45
lutares pœnas de-		Christus nauarchus,	
dit	142		27
Christus uerus & legi-		Christus quot annos	
timus mundi prin-		prædicarit	93
ceps & dominus.		Christus corporis sui	
	162	sacrificiõ, uetera sa-	
Christus cur differat		crificia abrogauit,	
liberationem suo-		ibid. & 94	
rum	165	Christus omnes uo-	
Christus Iudæorũ mi-		cat ad nouã uirã.	96
nister	124	Christus Danielis ua-	
Christus uenit ut ser-		ticinium de se expli-	
uaret, non ut perde-		cavit	94
ret	114	Christus uia, ueritas,	
Christus, Dei amoris		& uita	100
erga nos signũ cer-		Christus nostra iusti-	
tissimum	177.178	tia & sanctitas	99,
Christus cur primũ			106

I N D E X.

Christi mortis uis & fructus	183	destina colloquia.	164
Christi copiarum enumeratio	74	Christi asylū cum alijs confertur	191.
Christi regni securitas & pax	30	& sequentibus.	
Christi aduētus conficiet Antichristū.	46	Christi artēs, quibus regnū suum amplificat in immensum.	211
Christi medius aduētus	ibid.	Christi officium	213
Christi aduētus tres.	42	Christi regis æquissima sententia	198
Christi maiestas & splendor	ibid.	Christi beneficio plures cōseruari, quàm Adami detrimento condēnari.	243.245
Christi ultima pugna	165	Christi corporis mēbra sumus	100
Christi in Iudæos beneficia & merces.	125	Christi in cruce orationis quanta uis.	179.180
Christi doctrina, quomodo propria Iudeorum, & tamen omnium gentiū & temporū doctrina.	124.	Christi & Pauli uerba conferuntur, & pulchrè quadrant	132
	125	Christianus occultus & manifestus	22
Christi in loquēdo lenitas & tēperamentum	108	Christiana lamentatio	114.
Christi regis stratagemata	165	Christiane legationis formula	214.
Christi cum suis claustris		Christiani	

I N D E X.

- Christiani in Babylo
ne captiui 48
- Ciuitas sancta ex au-
ro & gemis in Apo-
calypsi quid signifi-
cet 85
- Ciuitatis bene consti-
tutæ gradus 3
- Ciuitates tres refugij
quæ 217
- Ciceronis dictum 138
- Circuncisio carnis &
animi 22
- Claudere portam quid.
92
- Clementia & iustitia
in principe an paria
esse debeant 153
- Clemētia semp igno-
scendi facilitatē spe-
ctat 171
- Clementia nullis fini-
bus coercetur. ibid.
- Clementis sententia
de salute eorum qui
de Christo nihil cer-
ti audierunt 197
- cogere quomodo Deus
dicatur 186
- Comparatio ualde
apta 175
- Cōparatio aptissima,
qua Dei Ecclesia o-
stenditur 162.163
- Comparatio apta. 152
- Comparatio suauissi-
ma & aptissima. 187
- Comparatio magnifi-
ca 184
- Comparatio clemen-
tiæ Dei cum punien-
di seueritate, itemq;
beandorum & con-
demnandorum 235
- Comparatio poetica.
234
- Comparationes cum
rebus infinitis, rerū
maximarū sunt 230
- Comparationes pul-
cherrimæ 3.73
- Cōfessio auricularis
unde à quibusdam
probetur 126
- Consiliū nullum, nul-
la calliditas, aut uis
contra Deum ualet.
137
- Consciētiæ iudicium,
lex naturæ 198
- r 4 Consue-

I N D E X.

Cōsuetudo uetus si- ne ratione, sine au- toritate diuina, ue- tus error est	25	Cyrus Persarum rex.	197
Contraria contrarijs omnibus conueni- re	245	D	
Contraria contrarijs demonstrantur	153	Dēmonas cosmocra- toras uocat Paulus.	169
Contraria in eodem quomodo	116	Dæmones robore & calliditate cur ua- leant	ibid.
Contrariorum colla- tio	189	Dēmones unde dicti.	167.168
Contactus diuinus.	186	Danielis locus expli- catus	93.94
Contumeliosi in Deū qui	202	Darius Persarum rex.	197
Cornelius an suis o- peribus uocari me- ruerit	201	Dauidis in psalmis lo- cus explicatus	66.
Cornelij tota causa & conuersio explica- catur	201. & se- quentibus.	99	
Cultus diuini præci- pua pars	118	Decreta Papæ	47
Cura rei familiaris o- mnib. mandata.	127	Dei regnum in miseri- cordia fundatū	136
Curiositas pia & do- cta	89	Dei semen nullis sata- næ artibus extingui potest	137
		Dei in regno suo ad- ministrando inusita- ti modi & sapientia.	161
		Dei natura propēior ad misericordiam, quàm	

I N D E X.

quàm ad uindictã. 154 Dei natura clemētissi- ma 234 Dei magnifica epithe- ta 151 Dei mos in Ecclesia restauranda 36 Denarius in uinex pa- rabola quid 157 Deus solus bonus. 17 Deus uult hominib. abundare 84 Deus neminem indi- cta causa condem- nat 197.198.199 Deus est amor 11 Deus quanti hominẽ faciat 85 Deus uult domũ suã compleri 185 Deus quomodo nos ad se trahat 188. & doceat 199 Deus est qui nos in re- gnum filij sui trans- fert 188.189 Deus absoluit: ergo nemo potest conde- mnare 184	Deus, diues miseri- cordia 171.172 Deus quomodo co- gere dicatur 186 Deus nulla re magis prædicari gaudet, q̄ à bonitate & miseri- cordia 171 Deus seruator, est Ie- sus Christus 200 Deus uarijs modis homines potest eru- dire 199 Deus solus religiosus & bonos facit. 203. 204 Deus neminẽ sui ex- pertẽ relinquit. 199 Deus uerax, homo mendax 190 Deus omnia pascit. 133 diaboli tēdiculæ. 140 Diaboli oratio sophi- stica, ad euertēdam fiduciam misericor- diæ Dei 139.140 Diaboli nouæ artes. 137 diaboli inuidia et astu r 5 mors

I N D E X.

mors in mundum intrauit	136	Dei amplitudine ne- cessaria	5
Diaboli orationis res- futatio	142	Disputationē de am- plitudine regni Dei	
Diaboli conclusio do- losa	141	cur autor suscepe- rit	6
Diabolus per mundi sapiētes falsas disse- minat opiniones.	139.141	Diuitē ingredi regnū Dei difficile	109
Diabolus mēdacij pa- rens	136	Domus Dei amplitu- do	189
Diabolus monacho- rum magister	141	Dominus cur pmissa differat	78
Dictum antiquū	163	E	
Dies creationis mun- di sex, cuius rei fi- gura fuerint	62	Ecclesia cur catholica dicta	195
Diluuij mystica expli- catio	27	Ecclesia uera quibus necessarijs rebus di- stinguat à falsa.	250
Diphthōgos ueteres Græci & Latini in- tegras pronuncia- bant	168	Ecclesia catholica cur tota sub aspectum non cadit	160
Disputādi ratio cum ijs qui literas diui- nas non admittūt, & cum ijs qui ad- mittunt	148	Ecclesia, regnum Dei est	ibid.
Disputatio de regni		Ecclesia, Dei templū, fide fundata	44
		Ecclesia quibus con- gregetur & consti- tuatur	212
		Ecclesiæ libertas	6
		Ecclesiæ abusus præci- pui	

I N D E X.

- qui numeratur. 45
 Ecclesie filij liberi 241
 Ecclesie maritus Christi
     240
 Eden hortus quid 10
 Egeno non subuenire
     quam impium 176
 Electorum numerus
     ininitus 233.234
 Electorum multitudo
     cur nunc cerni non
     possit 164
 Electorum & beatorum
     numerum maiorem esse quam
     damnatorum 24
 Elias an iterum uenturus
     sit 36
 Eliae error 166
 Elohim Dei nomen.
     168
 Epicuri de Deo opinio
     182.183
 Epicurei prouidentiam
     Dei tollunt 183
 Episcopus qualis esse
     debeat 147
 Errores quorundam.
     182.183
 Esaiæ loci præclari. 178
 Esaiæ locus insignis.
     142
 Esaiæ locus explicatus
     29.30.32.34.
     35.129
 Esaiæ locus explicatus
     235. & sequentibus. 239.248
 Esdrae locus apocryphus
     70. eius ratio inepta 80
 Euangelicæ prædicationis
     formula. 214
 Euangelij prædicatione
     & recto sacramentorum
     usu congregatur Ecclesia 212
 Euangelij uox lætissima
     & amabilissima 213
 Euangelium quid 217
 Euangelium quomodo
     prædicauerit Christus
     & apostoli. 213.
     215.216
 Euangelium nondum
     omnibus gentibus
     prædicatum 70
 Euangelium Christi
     quibus modis propagandum

I N D E X.

pagandum 215 Euangelium qui non audierunt, an possint saluari 195. & sequentibus. Euangelium in omnium rerum natura prædicatū, quomodo intelligendum. 67. 68. & sequentibus. Euangelium quæ nationes receperunt, aut breui sunt recepturæ 218 Exodi locus explicatus 234 Expectatio rei cupite cruciat 78 Extenuatio figura ubi 110. 111 F Falsum cum uero nõ bene coniungitur. 116 Felicitas Reipub. aut principatus, qui asyllum Euangelicis aperiret 221 Felle infecta qualia uideantur 86	Ferrū quo excellat. 83 Fides, perfectæ obedientiæ loco accipitur à Deo 164 Fidei analogia sequenda 6 Fidei definitio 162 Fide corda purgari. 205 Filiorū natura & ingenium 242 Finis nostræ religionis 147 Finis hominis Euangelium Christi. 225 Fortitudo sine iustitia, audacia dicitur. 170 Fortitudo malitia armata formidolosa. 168 Fortitudinis duo genera 169 G Gemmæ, argentum, aurum, quid apud Paulum 81 Genesis locus explicatus 229 Gentes quæ Euangelium

I N D E X.

lium aut acceperūt, aut breui accipient.	218	Homines qua re pro- pius ad Deum ac- cedant	154
Gregorij Romani er- ror	74	Hominum genus om- ne diuifum, in ter- renum & cœleſte,	
Grex puſillus & exi- guus qui	128	atq; utriuſq; inge- nium, ſtudia & ſi- nis	237.238
H		Hominum commen- ta & iudicia præpo- ſtera	175
Hagareni qui	238	Hominibus abunda- re uult Deus	84
Hæredes ſunt filij, nō legis obſeruatione, ſed quia filij	242	Hominis cupiditas inexplebilis	ibid.
Hebdomas una quot annos cōtineat.	93	Hominis uia pendet à Deo	103
Hefiodi ſententia.	101	Hominis pij munus.	250.251
Hieruſalē cœleſtis & terreſtris	236	Homine nihil præſtā- tius	83.84
Hieroſolymæ excidi- um	94	Homeri Iliada in nu- ce concludere, pro- uerb.	175
Hieruſalē ex auro & gemmis in Apoca- lypſi typus	85	Horatij poetæ ſenten- tia præclara	186
Hilarij dictū de Chri- ſto	216	Humana decreta quā tam afferant cala- mitatem	215
Hiramus Tyrriorum rex	196	Humanæ	
Homines impuri na- ſcuntur	99.106		
Homines quāti faciat Deus	85		

I N D E X.

- 120.121.129
Iudicandum ex ueris,
 non ex apparenti-
 bus 88.89.160
Iudicium humanum
 quantopere falla-
 tur in rebus diui-
 nis 165.166
Iudicia Dei occulta.
 166
Iudicia humana, si re-
 cta sint, imago sunt
 Dei sempiterni iudi-
 cij 198
Iudicio quo sacri &
 profani autores le-
 gendi 104
Iudiciorū regula sem-
 piterna 198
Iulianus apostata 23
Iustificacionis nostræ
 breuis, sed firma de-
 claratio 142. &
 sequentibus.
Iustitia omnes uirtu-
 tes cōplectitur. 153
Iustitia Christiana
 quæ 99.100.106
Iustitia & misericor-
 dia an paria esse de-
 beant 153.154
Iustitia philosophica
 & Christiana discer-
 nuntur 208
Iuuenalis de numero
 bonorum senten-
 tia 137

L

Lactantius ab Hiero-
 nymo immeritò re-
 prehensus 145
Lactantiij locus pro
 Chiliastis 62
Lactātij Firmiani In-
 stitutionum diui-
 narum argumen-
 tum 147
Legati ementiti, legis
 grauiſsimū iugum
 imponunt 215
Legationis apostoli-
 cæ formula 214
Legationis Christia-
 næ formula ibid.
Legis obseruatione
 nemo perfectus. 4
Legis grauitas & in-
 commoda 215
Lex naturæ quid pos-
 sit 196.198
Lex

I N D E X.

Lex Dei, amor	11	ēti sumus	116
Leprosos cur miserit		Malitiæ definitio.	169
Dominus ad sacer-		Marij casus mirus.	42
dotes	126	Marita quæ sit	236.
Liberalis annus	191	cur ita dicatur	239
Libertas Ecclesiæ	6	Marfilij Andreasij de	
Lignū, fœnum, stipu-		amplitudine mise-	
la, quid apud Pau-		ricordiæ Dei liber.	
lum	81		174
Lithargyrina quæ	86	Matthæi locus	46.
Locus ad falsum pro-		48.49.86.96.108.	
bandum sumptus,		112.117.120.121	
quantū ualeat	98	Matthæi loci explican-	
Lucæ Euāgelistę mos		tur	154.155
in describēda Chri-		Matthæi Euangelistæ	
sti historia	97	locus difficillimus	
Lucæ Euangelistæ lo-		explicatus	123.&
cus	43.44.45.	sequentibus. item	
46.48.49.89.92.		126.127.128	
97.128		Melchisedechus	196
Lupi in Domini gre-		Membra corporis nō	
gem	43	omnia eiusdem dī	
M		gnitatis	3
Magi qui ad Christū		Mendacijs qui dele-	
uenerunt	197	ctantur, eorum fa-	
Mala omnia à nobis.		lus desperata	44
17		Merces & præmiū in	
Malachiæ locus expli-		scripturis sanctis q̄-	
catus	36	modo intelligenda.	
Maledicti & benedi-		155. & sequentibus.	
		Merita	

I N D E X.

Merita operum	156	mortis Domini uis &	
Messias quot annis		fructus	183
prædicauit	93	Mortuos sine sepelire	
Metus Dei quasi sal		mortuos suos, ex-	
est electorum	209	plicatur	126
Metus, officij magi-		Mosæ faciei splendor.	
ster non bonus	10	41.42	
Misericordia Dei à		Multi sunt uocati, pau-	
Paulo prædicatur		ci electi, de quibus	
ferè una	172	intelligendū	128.
Misericordia & iusti-		131	
tia an paria esse de-		Multi, pro omnibus	
beāt in principe.	153	usurpatum.	108.111
Misericordiæ Dei am-		Muhamedis menda-	
plissimus cāpus.	115	cia	47
Misericordiæ Dei am-		Mundi cæcitas	43
plitudo	171	Mundi sapientes, dia-	
Misericordia Dei om-		boli discipuli	141
nium morborū hu-		Musulmani qui	48
manorum medici-		Mutuuum muli fricāt,	
na	114	prouerb.	139
Monachi pleriq; dia-		N	
boli discipuli	141	Naturæ lex quid pos-	
Monachi, omnes præ-		fit	196.198
se cõtemnunt. ibid.		Niniuitas priusquam	
Montes parturient,		condēnaret Deus,	
prouerb.	184	ad eos misit Ionā.	
Mors diaboli inuidia		199	
in mundum intra-		Niniuitarū causa	181
uit	136	Noe Christi typus.	27
		Nouitas	

I N D E X.

Nouitas rei allicere, non deterrere de- beret	26	Opiniones peruersæ à philosophis in Ec- clesiam profemina- tæ	142
Numerorū locus ex- plicatus	14	Oratoris officiū	146
O		Origenis opinio de omnibus saluādis.	20. defenditur 21
Occasio horū scriben- dorum dialogorū, & tempus, & lo- cus	15.19	Origenis sententia de salute eorum qui- bus de Christo præ- dicatū non est	197
Octo ex diluuiio ser- uati, quid adum- brarint	28	Osculum diuini amo- ris	186
Odiū facit omnia in- grata	207	P	
Omnes, uox frequēs in diuinis literis, ad regnum Dei ampli- ficandum	24.7	Palingenesia Christia- norum	100
Operum merita	156	Papæ decreta quid fe- cerint	47
Opinio de regni Dei amplitudine, est ex Dei uoluntate & gloria	14.15	Parabola feminantis explicatur	117. & sequentibus. & 121
Opinio paucitatis ele- ctorum unde orta fit	136	Paracletus omnia do- cet	95
Opiniones tres de re- gno Dei expēdun- tur	20.21.22.23	Paria paribus conue- nise	245
		Patris de filio Iesu te- stimonium	143
		Pauci, pro nullis usur- patum	108.111
		s 2	Pauci ne

I N D E X.

Pauci ne sint, qui sal- uentur 89.91. 95.97.115 Paucos esse qui mise- rias felicitati ante- ponere uelint 211 Pauli locus explica- tus 236.& 242 Pauli locus insignis de misericordia Dei 172 Pauli locus explica- tus 29.30.32.33. 34.35.38.40.50.51. 66.68.71.81.115.129 Pauli epistolæ in qui- busdam obscure, 10 Paulus aliquando bla- sphemus, misericor- diam cōsecutus. 180 Paulus clementiæ Dei exemplum 181 Paulus quomodo ad Christum coactus. 186 Pax in una Polonia hoc tēpore pedem fixit 224 Personas nō respicere Deum, quid sit. 206	Pertinacia contra am- plitudinem regni Dei sentientium 5 Petri locus explica- tus 199.200 Petri locus ex Actis explicatus 206 Petri apostoli locus declaratus 27. 28.81 Pharisæi humano mo- re iudicant 89 Pietas uera, regni mu- rus 225 Pij interdum ut impij exagitantur 88 Pindari de aqua sen- tentia 83 Plato religiosior reli- quis philosophis. 138 Platonis de pruden- tia dictum 170 Platonis sententia de bonis & malis 138 Plautinum dictū 186 Polonia ferè sola hoc tempore pacem ha- bet 224 Poloniæ regis pietas & de-

I N D E X.

& clementia 226. 227 Poloniæ regis cum reliquis principibus comparatio 226 Polonorū nobilitatē, equestremq; ordinem studio religionis sincerę flagrare 228 Polonorum Respub. beata 225.226 Polonorum in Ecclesia instauranda studium 226.227 Porta angusta & lata quid 86.93.96.100. & deinceps. 105.106.107.115 Portā claudere quid. 92 Possibilia & impossibilia eadem quomodo sint 110 Potentia regis in quibus cernitur 158. 159 Potentię argumētum an sit, maiorem hominum partē con-	demnare 151 Potētiæ definitio 150 Potentię argumētum plures conseruare. 152 Præclara omnia rara, quatenus uerū, diligenter expēditur. 80. & sequentibus. Precatio authoris ad Deum pia 148 Primi facti ultimi, & ultimi primi, qui. 130 Principia doctrinæ Christianæ, firmiora Geometricis principijs 147 Principis boni uirtutes 227 Principis natura ad clementiā propensior esse debet 154 Promissa cur differat Dominus 78 Promissio Dei magnifica 229.233 Pronunciata duo uerissima 100 Prophetiam, id est sacrarum

I N D E X.

- erarum literarum
 explicationem, in
 Ecclesia semper ef-
 se 9
 Proportio arithmeti-
 ca & Geometrica.
 235
 Prouidentia cum Dei
 natura coniuncta.
 183
 Prudentia sine chari-
 tate & iustitia, ma-
 litia est 170
 Pythagoræ litera ex-
 plicata 101

Q

 Quæstio difficilis sol-
 uitur 243.244.
 245
 Quæstio de amplitu-
 dine regni Dei an
 fuerit excitāda 10.
 & deinceps.
 Quæstio multitudinis
 & paucitatis beato-
 rum difficilis, sed
 pulchra 1.2

R

 Rara omnia præclara:
 diligenter expendi
 tur 80.& sequen-
 tibus.
 Ratio autoritati an-
 teponenda 25
 Regnum Dei quanto
 magis amplificat
 sacræ literæ, tanto
 magis Antithei di-
 minuunt 231
 Regnum Dei quibus
 artibus in immen-
 sum dilatatur 211
 Regnum Dei uim pa-
 titur, quomodo in-
 telligatur 185.
 186.187
 Regnū Dei latius pa-
 tere, quam pleriq;
 putant 19
 Regnum Dei miseri-
 cordia fundatum.
 ibid.
 Regni Dei amplitu-
 do quæ contineat.
 5
 Regni Dei amplitu-
 do quatuor exlo-
 cis demonstratur.
 148
 Regni Dei amplitu-
 do multis

I N D E X.

do multis testimo- nijs exaggeratur. 246. & sequentib.	unde 150
Regis Christiani pro prium munus 223	Romuli asylum quid fecerit 190
Regis maiestas in po puli multitudine cernitur 159	S
Regium est cōserua- re homines 154	Saba Aethiopum re- gina 196
religio quomodo de fenditur & propa- gatur 216. & 217	Sacramentorum uis. 23.24
Religio Christiana q̄ pacto tradēda. 146	Sācti & piij interdum impiij habentur. 88
Religionis nostræ fi- nis immortalitas. 147	Sapientiæ duo gene- ra 169
Religione nihil ma- gis liberum & uo- luntarium 216	Sapientiæ diuinæ mo- dum statuere non debemus 199
Reliquiæ salug, de qui bus dictum 129	Satan magnam orbis occupat partē 159
Res aliæ ueræ, aliæ fu- catæ & falsæ 86	Satan cur mundi prin- ceps appellatus. 161
Romanū imperium abolendum 79	Sectæ tres totum or- bem corruerunt. 47
Romanorum ampli- tudo & maiestas	Secularis annus 191
	Securitas caput bene uiuendi 13
	Securitas quid ibid. in Securitate uita bea- ta 14
	§ 4 Semen

I N D E X.

- Semen Dei extingui non potest** 137
Seminantis parabola explicatur 118.
 & sequentibus.
Senecæ de clementia sententia 171
Sententia pulcherrima 169
Sententiæ certis personis & temporibus accommodatæ, ad omnes trahendæ non sunt.
 125.126
Septuaginta interpretum trāslatio quælis 35
Sergius monachus, Maometis magister 23
Sidera unde dicantur 87
Signum Ionæ uatis Christus 178
Signum Dei erga nos amoris, Iesus Christus 177.178
Signa aduentus Christi an omnia conspecta sint 74.
 & sequentibus.
Signis externis certò non distinguuntur electi à reprobis.
 250
Sigismūdus Polonis & ceteris gentibus à Deo rex datus.
 228
Sigismundi Augusti Poloniæ regis uirtutes 222. & sequentibus aliquot folijs.
Sigismundi Augusti Poloniæ regis summa laus 228
Similitudo apta 171
Similitudo elegans.
 176
Similitudines cum rebus ipsis omni ex parte non possunt conuenire 117.118
Simon magus 23
Sol occidens, in mare immergi uidetur. 87
Solomonis

I N D E X.

Solomonis templum	uidentur	86.
quale 3. figura	unde dictæ	87
regni Christi	4	Sterilis quæ dicatur.
Solomonis thesauri	236.237.	& cur.
quid significarent	239	
mysticè	85	Stratagemata Christi.
Solomonis locus	159	165
Schadaim, Dei no-	men	168
men	168	Studia uera quæ di-
Scopus dicentis ob-	seruandus	118
seruandus	118	cantur
Species plerunq; fal-	lit	86
lit	86	Studijs cur operam
Spiritus sanctus om-	nia docet	95
nia docet	95	damus
Spiritus munera se-	ptem	209
ptem	209	Synagogæ maritus.
Spiritus pro nobis	supplicat	205
supplicat	205	240
Spiritu oris Christi &	fulgore Antichri-	stum conficiendū,
fulgore Antichri-	stum conficiendū,	quomodo intelli-
gatur	40.41	
Spiritu sancto, nō ex-	ternis symbolis ad	immortalitatē con-
signamur	24	
Stellæ è cælo cadere		
		uidentur
		unde dictæ
		Sterilis quæ dicatur.
		236.237. & cur.
		239
		Stratagemata Christi.
		165
		Studia uera quæ di-
		cantur
		18
		Studijs cur operam
		damus
		19
		Synagogæ maritus.
		240
		Synagogæ filij q; sint,
		& omnes seruos es-
		se
		241
		T
		Talmud Iudæorum.
		47
		Tempora gentiū quæ
		dicantur à Christo.
		94
		Terentij dictum ex-
		plicatur
		113
		Terra qua ratione ex-
		cellat
		83
		Theologiā quædam
		habere nondum fa-
		tis explicata osten-
		5 ditur

I N D E X.

<p>ditur 7.8 Timor Dei quid 206. 209 Tyrannica uerba. 227 Tyrannicum factum. 151</p>	<p style="text-align: center;">V</p> <p>Vēdere omnia, & se- qui Dominū, quo- modo intelligatur 127 Verbi diuini uis & e- nergia 121 Verbi Dei auditus, præcipua pars di- uini cultus 118 Verbi Dei laudes 17. 18 Verbi diuini poten- tia 39 Verbum Dei solum explere nostra desi- deria potest 17 Verum à quocunque dicatur, à Deo est. 176 Verū cum falso non bene copulatur. 116 Verum uero conso-</p>	<p>nar ibid. Veritatem audienti- bus uita proposita. 44 Veritate nihil anti- quius, Dei filia 26 Veteris Testamēti my- steria q̄modo ex- plicanda 29 Veterum sententia de salute eorum qui uerbum non audie- runt 197 Via uirtutum & uitio- rum 101 Via crucis ardua 113 Via hominis pendet à Deo 103 Via mortis & uitæ quæ 100 Via angusta & lata quid 86.93.96. 100.& deinceps.& 105.106.107.115 Viæ duæ à Virgilio descriptæ 102 Viarum duarum de- scriptio, philoso- phica & poetica, quid</p>
---	---	---

I N D E X.

quid à Christiana		Virtutum Christiana
differat	102	rū enumeratio 215
Victor uictorū quis.		Virtutū & uitiorum
186		uia 102
Victoria uera quæ.		Vocat Deus suos mul
ibid.		tis & uarijs tempo
Violenti qui dicantur		ribus & modis 250
in Euangelio	185	Y
Virgilij pulchrum epi		Ypsilon litera quid si
gramma	101	gnificet 102

F I N I S.

ERRATA INTER IMPRIMENDUM commissa, sic sunt corrigenda. Prior numerus paginam, alter uersum notat.

In epistola ad Regem, pagina 12. uers. 5. Regem decet 18. 8. quoq; & atq; sine accentu. & 18. propolarum.

In ipsis libris.

Pag. 3. uers. ult. adhibeatur 8. 8. quod 21. ult. panisq; 28. 21. potuerunt 37. 14. abducam 44. 15. capiuntur eadem, 16. clausæ. 48. 20. plausu 50. in margine, Rom. 11. 51. 1. illorum 65. 9. nunquam 66. 2. caulam errant 72. 23. cœperit 76. 17. eiusq; affeclas. 84. 7. purum putum 85. 21. reliquijs 86. 7. Hic 97. 6. quamq; 98. 17. commendaret. 99. 13. tali e semine 100. 14. hæc 103. ult. quam sequi 107. 9. & 12. atq; sine accentu. quod sæpe faciendū est. 112. 3. effectos 119. 13. in saxetum 128. 16. atq; sine accentu. 130. 21. Qui ue & 22. postpositi 136. 18. infinitam. 138. 4. ad Patum 140. 20. perfectæ & 21. quamq; 156. 18. excitet 159. 8. animaduertens & 12. à personis 169. 9. infatigabilisq;. 171. 10. iracundam 174. 1. & 13. atq; sine accentu. 175. 4. 9. 15. atq; sine accentu. & ead. pag. 6. Iliada 179. 1. quamq; omnem 180. 7. atq; hodie quoq; sine accentu. & 8. omnes ne 183. 14. quam uirtutem negare 186. 5. cluet,

ERRATA.

cluet, ut Plautinis 195.17. hocq; iubile 197.
13. uerbum, inquit, non 14. uenia danda 213.
18. spiritu 216. ult. ac uiolabitur 225.4. omne
nisq; & 13. ciues 226.10. confer 11. Augu-
sto 13. Rhadamantos 16. reijciam 227.
6. intonant 229.10. coæqua-
turum 244.11. con-
demnari.

FINIS.

